

TÜRKMENISTANYŇ MILLI MEDENIÝET «MIRAS» MERKEZI
TÜRKMENBAŞY ADYNDAKY TÜRKMENISTAN MILLI
GOLÝAZMALAR INSTITUTY

ALY

KYSSAÝY ÝUSUP

على

قصه يوسف

Çapa taýýarlanlar:

Geldi Nazarow, Toýly Guzuçyýew,

Atabaý Nazarow

AŞGABAT «MIRAS» 2005

A 51 Aly

«Kyssaýy Ýusup». A.: Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi. 2005, 272 sah.

REDAKTOR

Rahmanberdi Godarow

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri Türkmen halkynyň XIII asyr ýazuw ýadygärlikleriniň dür däneleriniň biridir. Şygry bilen ýazylan bu eser «Ýusup-Züleyha» ýordumy boýunça türki dilde döredilen nusgalaryň ilkinjisidir. Aly şahyr oguz – türkmen diliniň giň mümkinçiliklerinden peýdalanyň, halk köpçüligine düşnükli bolan ajaýyp eserini döredipdir.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri ilkinji gezek okyjylara hödürlenýär. Eser ýaşlary watansöýüjilik, ynsanperwerlik, söýgä wepalylyk ruhunda terbiýelemekde uly ähmiýete eýedir. Eseriň metini Türkmenbaşy adyndaky Türkmenistan milli golyazmalar institutynda saklanýan golyazma nusgalaryň esasynda çapa taýýarlandy.

TMMMM № 051

TDKP №124

2005

KBK 84(5)+86.38

© Türkmenistanyň milli medeniýet
«Miras» merkezi, 2005 ý.
Aly, Kyssaýy Ýusup, 2005 ý.
Nazarow G., Guzuçyýew T.,
Nazarow A., çapa taýýarlama, sözlük
we düşündiriş, 2005 ý.
Nazarow A., sözsoňy, 2005 ý.

***Garaşsyz we baky Bitarap
Türkmenistanyň
Ilkinji we Ömürlik Prezidenti
Beyik Saparmyrat Türkmenbaşynyň
howandarlygynda neşir edilýär.***

GEÇMIŞIŇ ÝAŇY — GELJEGIŇ DAŇY

Türkmeniň ykbal asmanyndan nur saçýan Garaşsyzlyk halkymyza diňe bir Altyn eýýamyň altyn gapysyny açyp bermän, eýsem onuň asyrlaryň jümmüşinden gözbaş alýan ýol-ýörelgelerini, däp-dessurlaryny, edim-gylymlaryny täzeden dikeltmeklige, medeni we ruhy miraslarynyň il-günüň köňül ganatyna öwrülmegine hem giň mümkinçilik berdi. Bu bolsa häzirki türkmen döwletiniň berk taryhy binýat esasynda gurulýandygyny alamatlandyrýar.

Türkmen topragy münlerçe ýyllaryň dowamynda dünýä medeniýetiniň umumy taryhy üçin ähmiýetli wakalaryň mesgeni boldy. Bu toprak ekerançylyk, maldarçylyk, ylym, medeniýet we sungat sallançagy boldy. Alymlar biziň eýýamymyzdan 6 mün ýyl öň türkmenleriň ata-babalarynyň öňdebaryjy bilimleri özleşdirendigini nygtaýarlar. Irki ekerançylyk zamanasyndaky türkmen jemgyýetleri Garadepe, Göksüýri, Ýylgynly ýaly oturymly ýerleri — ajaýyp ýadygärlikleri miras goýdy. Gadymy oguz-türkmen döwleti, Parfiýa zamanasy, seljuk türkmenleriniň döreden onlarça döwletleri, osman türkmenleriniň soltanlyklary we beýleki türkmen döwletleri adamzadyň syýasy taryhynda özboluşly adalat baýdagy

bolup pasyrdady. Hut şonuň üçin hem Türkmenistany dünýä taryhynyň ösüşinde Hytaýyň, Mesopotamiýanyň, Müsüriň hatarynda goýýarlar. Ata-babalarymyz dünýä gymmatlyklarynyň arasynda özboluşly, milli öwüşgin bilen lowurdaýan ruhy we medeni baýlyklary bize miras galdyrdy.

Medeni miras — bu perzendiň üstünde kökenek gerýän türkmen enesiniň hüwdüsidir, agras türkmen gojasynyň pendi-nesihatdyr. Mukaddes topragy gany bilen goran gaýduwsyz gerçeğiň iň soňky demdäki wesýetidir, naçar doganyň gerçeğiň jesedini ýuwýan aýy gözyaşydyr.

Medeni miras — bu türkmeniň şan-şöhratdan doly geçmişine buýsanjydyr, şu gününe söýgüsidir, ertirine ynamydyr.

Medeni miras — bu gadymy hem müdimi halkymyzyň asyrlaryň dowamynda hoşalap çöplän paýhas hakydasdyr, şu gününe ygtybarly ynamydyr, ertirine ýol çelgisidir. Mahlasy, medeni miras türkmeniň geçmişidir, barlygydyr, dowamatydyr.

Türkmen halkynyň gadymdan gözbaş alyp gaýdýan edebi akabalarynyň, sungat däpleriniň adalaty, erkinligi, agzybirligi, mertligi we bitewiligi wasp etmedik döwri bolan däldir. Bu gün şol asylly däpler biziň beýik Garaşsyzlygymyzyň beren süýji miweleri, rõwşen ertiriniň mukaddes umytlary bilen birleşip, türkmen abraýynyň, mertebesiniň has-da belende göterilmegine hyzmat etmelidir.

Ruhnamada belläp geçişim ýaly, **«Biz türkmen halkynyň mirasdüşerleri hökmünde ata-babalarymyzyň**

taryhyň gatlarynda galan medeni, edebi gymmatlyklaryny tapmalydyrys, täzeden jana getirmelidiris. Bu ata-babalarymyzyň önünde biziň ogullyk borjумыzdyr». Biz ata-babalarymyzyň önündäki şol ogullyk borjумыzy berjaý etmek maksady bilen hem Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezini döredtik.

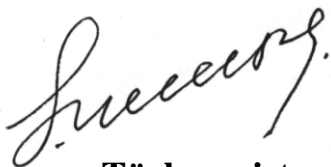
Asyrlaryň gatlaryna siňen medeni mirasymyzy düýpli öwrenmek, Ruhnamanyň ruhunda ylmy esasyda özleşdirmek, dünýäniň dürli künjeginde beýik döwletleri döreden halkymyza degişli miraslary tapmak, olary täzeden jana getirmek, ajaýyp kitaplara öwürüp, gaýtadan halkymyza hem-de dünýä ýaýmak «Miras» merkeziniň işgärleriniň önünde duran gaýragoýulmasyz borçdur!

Eziz halkym!

Siziň eliňizde «Miras» merkeziniň taýýarlan kitaby. Bu kitabyň biziň ata-babalarymyzyň döreden ruhy we medeni gymmatlyklaryna teňne kalbyňyza teselli berjekdigine ynanýaryn. Käbelerimiz hem kyblalarymyz hakyndaky ýüreklerimiziň töründäki gyzgyn söýginiň oduny alawlandyrjakdygy mende ýakymly duýgy döredýär.

«Miras» merkeziniň çykarjak kitaplarynyň höwrüniň köp boljakdygyna ynanýaryn we oňa ak ýol arzuw edýärim.

Işiň rowaç, ýollaryň ýagty bolsun!

**Türkmenistanyň Prezidenti
Saparmyrat TÜRKMENBAŞY.**

Bismillähi-r-rahmany-r-rahym

Alham-d-u şükür-u-sypas ol Ahada,
Mülki daýym bizowal ol Samada,
Mülket içre läşerik ol Ahada,
Ony baky Züljelal bildik imdi.

Ondan soňra onuň dosty Muhammede,
Pygamber güzidesi ol Ahmede,
Kabu-köwseýin makamly ol Ahmede,
Onuň üzre telim durud olsun imdi.

Ondan soňra ol Syddyk sahyby gar,
Gar içinde Mustapany tutdy ýar,
Ýar olmaga häzir geldi, duýmady ar,
Onuň sydky kamuglardan artyk imdi.

Ondan soňra — dahy Omar Hattap ogly,
Älem içre meşhur idi onuň adly,
Ýüz mün ärdän artyk idi onuň pazly,
Dört mün dört ýüz metjit bina kylmyş imdi.

Ondan soňra ezgu Osman şehidiwar,
Onuň waspyn Gurhan içre öwdi Jepbar,

Zehi refgat ata bermiş oña Gapbar,
Jemig Gurhan hatasyzyn düzmüş imdi.

Ondan soñra haşamgir Aly kerrar,
Ýüz mün hezar esger üzre syýasatkär,
Meşhurlygy «La-seýfe illa Zülpükar,
La feta illa Aly kerrar¹» imdi.

Onuň köňli düşmüş idi iki ýigit,
Din mürewwet ikiläsi iki Reşit,
Biri Hasan, birsi Hüseyin iki şehit,
Şubbany ähli jennet olsun olar imdi.

Ondan soñra ol bagtyýar erenlere,
Hak habbyby Mustapany görenlere,
Hiç egsiksiz otuz üç mün erenlere,
Barçasyny muktada bilelim imdi.

Ondan soň hulafaýy raşidinlere,
Ulamaýy, şehideýi, tabgynlara,
Öwlüýäýu etkyýa hem erenlere,
Jümlesinden Halykrazy olsun imdi.

Ondan soñra bir är gopmuş, ylym käni,
Onuň birle müzeýýen bu yslam dini,
Zahyr - aýan bilermisiz sizler ony,
Sabyt ogly Nugman oña diýrler imdi.

¹ «La-seýfe illa Zülpikar,
La feta illa Aly Kerrar» – Zülpükardan başga gylç yok,
Alydan başga ýigit yok.

Ondan soňra din serweri ymamlara,
Iman-erkan, nur yslam müzeýýenlere,
Hakdan-u rehmet daýym olsun onlara,
Çoh hezaran aperinler olsun imdi.

Ylahym Rahmanyňa sygynmaýynmy?!
Rehmetinden magpyrat umanmaýynmy?!
Subhandan medet ýary dilenmäýynmi?!
Myrat hasyl kylmak oňa keňes imdi.

Möwlam saňa sygynar men, men bir zagyp,
Towpyk senden umanyr men, men bir nehip,
Hatrymny röwşen kylgyl Eýäm latyp,
Pazlyň birle pähmi-haýyr bergil imdi.

Towpyk senden umanyrmen, men zagyp gul,
Delil seni tutanlar ki başarar ýol,
Eger towpyk berer erseň, gudratyň bol,
Bu bende üzre delil, sen olgul imdi.

Men zagypy hikmet taba sen ýandyrgyl,
Uş pendu-hikmet aýtmaga sen gandyrgyl,
Sadrym içre medet şemi sen ýandyrgyl,
Hatrymny sen münawwer kylgyl imdi.

Meň könlümge pikir-u pähim suwy bergil,
Pazlyň bile maňa hikmet goýybergil,
Men zagypa ylham towpyk kawy bergil,
Gudratyň bar, «Ol» diýdigiň, bolar imdi.

Hatrymdan sähwi-melal saçawergil,
Sadrym içre hikmet tohmun seçewergil,

Men ejize, towpyk gapy açawergil,
Aklym sahyh, tilim pasyh kylgyl imdi.

Sen towpyk bergil, hikmet taýa gaýtmaga,
Akyl gullar hatyryny baýytmaga,
Ýusup sawçynyň ahwalyny aýtmaga,
Aklym kâmil, tilim pasyh kylgyl imdi.

Ýusup üzre netek ahwal geldigini,
Gardaşlary Ýusuba ne kyldygyny,
Müsür içre ulug mälîk oldugyny,
Nazm birle men aýdaýyn, aňlaň imdi.

Jahan içre gopmuş idi Ýusup nebi,
Atasy Ýakup nebi, Hakyň habyby,
Ol dâdesi Yshak sawçy, din tebibî,
Halylulla Ybraýymyň ogly imdi.

Mundan soňra hikmet taýyna geçer men,
Gül-u reýhan, dürri-merjenler saçar men,
Ýusup nebiniň ahwalyny açar men,
Çyn möminlere nefygdyr, aňla imdi.

Kyssalardan, hikmetlerden görklürägi,
Usanmadan diňlemäge datlyragy,
Gurhan içre bişek onuň meşhurlygy,
Uşbu kyssa erdi ki, çoh zahyr imdi.

Pasyl I
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ DÜÝŞ GÖRMEGI WE
ONY ÝAKUP ALAÝHYSSALAMYŇ ÝORMAGYNYŇ
BEÝANY

Eziz Ýusup tamam on bir ýaşar erdi,
Ýakup sawçy uýlugynda uýur erdi,
Uýur eken, bir ajap düýş, Ýusup gördi,
Täwilini atasyndan sorar imdi.

Baýyk, dogar gün, dolan aý, on bir ýyldyz,
Düýşüm içre sejde kyldy, maňa düp-düz,
Üşbu düýşi beýle gördüm, hiç gümansyz,
Ýa abatym, maňa täwil aýgyl imdi.

Bu düýşümniň ahwalyny kylawergil,
Akybet ne bolasyn ki bilewergil,
Bu düýşüme görkli täwil kylawergil,
Bu düýş içre ezgu sagynç sangyl imdi.

Onda Ýakup ol Ýusubyň düýşün ýordy,
Täwilini mübärekläp aýdar erdi,
«Umytdyr kim, Möwlamymdan medet erdi,
Saňa yzzat-u refgat görüner imdi.

Umytdyr kim, Halyk saňa berer mülket,
Pazly birle rozy kyla, öküş nygmat,
Gardaşlaryň jümlesi kylarlar hyzmat,
On birisi saňa hyzmat kylar imdi.

Älem içre seniň adyň meşhur ola,
Maşryk-Magryp uluglary seni bile,
Tä kyýamat deýin, adyň baky gala,
Halyly-Zebih döwleti görner imdi.

Hak nebüwwet-risaleti boldajy sen,
Hemme memleket eýesi oldajy sen,
Rahatlyga çoh beşaret kyldajy sen,
Bu düýş içre azym döwlet görner imdi.

Eýa, oglum, ynangyl sen, baýyk maňa,
Bu düýş içre soltanat görüner saňa,
Hamd-u sena telim aýgyl Subhanyga,
Subhan saňa telim yhsan kylar imdi.

Weleýkin, ki amanatdyr janym ogul,
Bu düýşüň garyndaşlaryga aýmagyl,
Adamylar kinesinden sen saklangyl,
Adamyga şeýtan duşman olar imdi.

Gerekmez kim uşbu esrar zahyr ola,
Gardaşlaryň bu magnydan habar bile,
Bu iş içre olar saňa hasat kyla,
Ibtidasy saňa mähnet olar imdi.

Eýa, beni, bu pendimi ki aňlagyl,
Bu razyňy kamuglardan ki saklagyl,

Uşbu düýşüňni hiç kimsäge aýtmagyl,
Uşbu syry Halyk bilse ýeğräk imdi».

Bar erdi Ýakupnyň birer ögeý gyzy,
Ol eşitmiş bu ikiden uşbu sözi,
Guçulardan saklasyn, ol Halyk sizi,
Baryban, gardaşlaryna aýdar imdi.

«Gardaşyňyz Ýusup, bir eýgu düýş görmiş,
Aý, gün, on bir ýyldyz oňa sejde kylmyş,
Ol ataňyz Ýakup ony ezgu ýormuş,
Men eşitdim ezgu täwil kyldy imdi».

Gardaşlary ony eşdip, kine kyldy,
Hasatlary, keytleri çoh galyp oldy,
Jümlesiniň hatyryna gussa doldy,
Düýrneşiban batyl tedbir kylar imdi.

«Eger ol düýşi ýerine geler erse,
Ýusup ulug patyşa ki olar erse,
Jümlämiz ki oňa hyzmat kylar erse,
Ol bizlere gaty ardyr» diýrler imdi.

«Ýusuby biz katugmyzga ündeýelim,
Ne düýş görmüş soraýalym, yzlaýalym,
Oňa laýyk raýy tedbir eýleýelim,
Bu ahwaly hakykat bileliň imdi».

Aldaýyban Ýusuby ki getirdiler,
On garyndaş ýygnanyban oturdylar,
Jümlesi ki towazyglyk getirdiler,
«Ne düýş gördüň, bize aýgyl» diýrler imdi.

Ýusup öz düşşün olara aýda bermez,
Atasy kowlun ýykmagy rowa görmez,
«Ýok» diýiban, ýalan sözi söyleýemez,
Naçar olup, ajaýyba galar imdi.

Gardaşlary jümlesi ki öre turdy,
Ýekän-ýekän ol Ýusupdan ýene sordy,
Kamuglary ol Ýusupga çoh ýalbardy,
Her birisi towazyglyk kylar imdi.

«Gördügi düşşüni bizden pynhan kylma,
Güman içre, sagynç içre, haýran galma,
Ýa garyndaş, sen bizleri duşman görme,
Ol ne täwil kyldy, razyň aýgyl imdi».

Gardaşlary hatyryny hiç goýmady,
Öz razyn gizläp, aýryk sözi diýmedi,
Sydk erdi, ýalan sözünü sözlemedi,
Naçar olup, syryn aýan kylar imdi.

Ony eşdip, baýaky dek olmadylar,
Ol Ýusuba hergiz bawer kylmadylar,
Ýusupnyň sözün kertu bilmediler,
«Hakykat, bu söz galat» diýerler imdi.

«Gel baralym, atamyzga sözleýelim,
Ýusuby atamyzdan ki dileýelim,
Alyp eltip, bir dürli iş eýleýelim,
Öldürelim, ýa uzak satalym imdi.

Bes, atamyzyň gaşynda biz galalym,
Hemişe ki söýüklisi biz olalym,

Atamyza eýgu timary biz kylalym,
Biz mühterem, biz mükerrem olsak imdi.

Atamyz ony bizden çoh artyk söýer,
Onuň ýüzüni görmekge ýawlak üwer,
Inji berse, oňa bizden artyk berer,
Ony bizden iki artyk söýer imdi».

Geldiler, salam-hyzmatyn eýlediler,
Muşfygyn roý eýleýiban söýlediler,
Ysraýyldan Ýusuby ki dilediler,
«Bizim birle bile barsyn» diýrler imdi.

«Eýa baba, Ýusup bizim bile barsyn,
Bizim bile koý katynda bile ýörsün,
Pähmi artsyn, hatyrlary röwşen olsun,
Gije ýene hyzmatyňa gelsin imdi.

Elwan ýerler, akar suwlar, jümle görsün,
Sähralarda, rowzalarda çeçek tirsin,
Saňa gelip, gördüğinden habar bersin,
Ol sözlesin, siz diňläňiz» diýrler imdi.

Ýakup nebi ony eşdip, sagynç sandy,
Gussa birle gaýgylardan bagry ýandy,
Kendisi birer düýş görmüş, ony aňdy,
Ýusuba hergiz desturn bermez imdi.

Ýakup aýdar: «Uşbu düýni bir düýş gördüm,
Düýşüm içre on bir guzy görer idim,
Saklar eken, birisini ýyrakladym,
Hakykatda, elimden gurt gapar imdi».

Olar aýdar: «Ýusuby biz saklaýamyz,
Garyndaş biz, haçan gurda gapdyramyz?!
Älem gurdun gyraýmyz biz, öldüreýmiz,
Söýgülimiz Ýusup üçin» diýrler imdi.

Ýakup aýdar: «Ol iş eýle olmaz imiş,
Meň Ýusubym siziň birle barmaz imiş,
Ol işi men özüm rowa görmez imiş,
Ýusupsyz nepesim karar kylmaz imdi».

Olar bu gez Ýusuby ki aldadylar,
«Atamyzdan sen desturyn algyl» diýrler,
«Biziň birle tomaşaýa gelgil» diýrler,
«Röwzalarda dürli guşlar gonar imdi».

Ýusup aýdar: «Destur berseň, öre dursam,
Ulularym birle koý katyna barsam,
Teferruç makamlaryny jümle görsem,
Gije ýene hyzmatyňa gelsem imdi».

Ysraýyly Ýusuba hiç destur bermez,
Ondan bir dem aýrylmagy rowa görmez,
Ol Ýusubyň köňli gopdy, öýde durmaz,
Boýnuna elin salyp, ýalbarar imdi.

«Izäjä äl-kaza-u ugmyýel basar»¹,
Kaza gelse, besarat tiz goldan gider,
Ylahydan höküm olsa, gämi batar,
Labutdyr kim onuň hökmi olar imdi.

¹ «Izäjä äl-kaza-u ugmyýel basar» – Alladan kaza gelse göreç gider.

Ýarly Ýakup bu tedbire razy oldy,
Ýusubyny bermeklige ykrar kyldy,
Oglanlary birle mäkäm wada kyldy,
«Siziň ile ýaryn barsyn» diýer imdi.

Aýdar ki: «Olsun, ýaryn bile elter siz,
Ýusubymy nobatlaşyp göterer siz,
Horram birle hoş nigärler görkezer siz,
Nebsi ary, köňli şadman olsun imdi».

Ysraýyldan bu söz eşdip söýündiler,
On gardaşy ikän-ikän düýrneşdiler,
«Ýusuby öldürelim» diýp antlaşdylar,
«Gussasyndan gutulalym» diýrler imdi.

«Ondan dönüp atamyzga tiz baralym,
Jümlämiz aglaşalym, nowha kylalym,
«Ýusuby gurt iýdi» diýp, eşitdirelim,
Atamyzdan artyk zar kylalym imdi.

Soň dönüp hatamyza toba kylalym,
Kylanmyz magsyýetge mugyr kylalym,
Ondan soňra mydam takat eýleýelim,
Tobamyzy towap kabul kylar imdi».

Ol tün geçdi, ýaryndasy erte boldy,
On garyndaş alas-sabah öre turdy,
Jümleleri Ysraýyla salam kyldy,
Eýgu sözle Ýusupny dilärler imdi.

Ony eşdip, Ýakup nebi «Barsyn» – diýdi,
Köňli zaryn ýyglaýyb-u öre turdy,

Kendu elile Ýusupnyň başyn ýuwdy,
Daraýyban uzyn saçyn örer imdi.

Aş iýdirdi hem kendusy suw içirdi,
Egine dürli-dürli donun geýdirdi,
Donlaryny ýupar birle yslandyrdy,
Gözlerine sürme dahy tartar imdi.

Ybraýymyň ammamasyn başna çaldy,
Yshak-Zebih kemerini guşandyrdy,
Yshak sawçy zenbiline azyk goýdy,
Bardagyna suwun dahy guýar imdi.

Soň gönderdi Ýusuby, ol öpe-guça,
Asmarlady her birine, uçdan-uja,
«Erte geliň, sizler diýdi, uşbu gije,
Ah, ol gije haçan geler?» diýer imdi.

«Amanatdyr, Ýusubymy saklaýyň siz,
Nobatlaşyp egniňizde götergeý siz,
Hem jümläňiz, eýgu timarlar kylgaý siz»,
Bu söz ile bunlary gönderer imdi.

Olar aýdar: «Kabul kyldyk, barça sözüň,
Gamgyn olmaň, ýalňyzlykdan bu gün özüň,
Tomaşamyz Ýusup olsun bu gün biziň,
Gün batmazdan, hyzmatyňa gelsin imdi».

Ýakup gözünde Ýusuby Rawyl aldy,
Ondan Ýehuda hem ondan Şemgun aldy,
Nobatlaşyp eginlerige gösterdi,
Ýakup ah urup, ýyglaýu galar imdi.

Ýakup Ýusuby gönderdi, tyşra çykdy,
Soň bir az dagyň başyna çykyp bakdy,
Dynmazyban, gözlerinden ýaşlar akdy,
Botasy galgan düýe dek, eňrär imdi.

Ýarly, Ýakup ýol üzre otura galdy,
Ýusuby olar göterip ýola girdi,
Jümleleri söýenişip alyp bardy,
Dina misgin aglaýu ýügürer imdi.

Ýakup aýdar: «Ýa, gyzym, kanda barar sen,
Ne magnydan aglaýyban, ýügürer sen?
Tagjyl birle, Ýusubyňa ýetelmez sen,
Gardaşlary tomaşaýa elter imdi».

Dina misgin dönmedi, ýügürüp ýetdi,
Ýetiban, Ýusubyň elin mākām tutdy,
«Ýa, Ýusubym, döngül!» diýu, köp ýalbardy,
Gardaşlary gaýra dönüp, buşar imdi.

Ýarly Dina ýalbaryban, giru dönmez,
Gardaşlary buşdugyny hiç eşitmez,
Berk tutdy, Ýusubyň ki elin goýmaz,
«Ýa, Ýusubym, döngül!» diýp, ýalbarar imdi.

Haçan Ýusup garasy görünmez boldy,
Katyg üyn birle ýyglaýu öýe ýandy,
«Ýa, Rebbim, esmarladym Ýusuby – diýdi,
Pyrakymda ýandyrmagyl meni imdi»!

Olar Ýusuby egnine göterdiler,
Birer kaşyň arkasyna aşyrdylar,

Ýarly Ýakup baka galdy, zar-zar aglar,
Dina dahy, aglaýu ki döner imdi.

Dina aýdar: «Men bu sagat ýatar idim,
Düşüm içre aglaýyban, öre turdum,
Ýa abaty, düşümde men, on gurt gördüm,
Ýusuby ki elimizden gapar imdi».

Ýakup bu düşüşi eşdiban, mahzun oldy,
Heman demde gussa birle meňzi soldy,
Ýusuby berdigine puşeyman oldy,
Ikiläsi ökünç birle aglar imdi.

Olar Ýusuby bir kaşa aşyrdylar,
Kaşdan aşgaç, itip ýerge düşürdiler,
Azygyny ite berip iýdirdiler,
Bardagyndan suwny ýere döker imdi.

Ýarly Ýusup ýanlaryna ýaýan geldi,
Gardaşlary kast kyldygyn beýan bildi,
Hakykatda, olara betgüman kyldy,
Güman birle ahwallaryn sorar imdi.

Ýusup aýdar: «Gardaşlarym, umytlarym,
Netek beýle kyldygyňyz, ezizlerim,
Nişe beýle yza beresiz, uýalarym,
Men sizlere ne suç kyldym?» diýer imdi.

Olar aýdar: «Sen bir ýalan düşüşi gördüň,
Atamyza ol düşüni sen, hub ýordurdyň,
Ýalan düşüş ile, bizden söýgüli olduň,
Bu gün onuň bedelidir» diýrler imdi.

Ýarly Ýusup aglaýyban: «Ardym» diýer,
«Suwsuzlykdan ýawlak zagyp oldum» diýer,
«Aýaklarym agyryban galdym» diýer,
Gardaşlary hiç nesneýe bakmaz imdi.

«Bu gün saňa yssyk kylmaz, düýş gördügiň,
Öz düýşüňi atamyza ýordurdygyň,
Kendu-özün bizden ýegräk söýdürdigiň,
Bu gün saňa onuň merki ýetdi imdi».

Şemgunyna sygynarsa, garşy gapar,
Rawyl onuň tutuban, saçlaryn çeker,
Gaýrylary kast kylarlar, ondan beter,
Her birisi bir dürli kast kylar imdi.

Rawyl saçlaryn çekiban ýere süýrär,
«Getiriň, ol Ýusuby, öldüriň!» diýer,
Duna aýdar: «Esirkemäň, ýitriň» diýer,
Şert kylyp, ikiläsi urarlar imdi.

Her birine bakyp, delmire başlady,
Hiç birisi Ýusuba rehim kylmady,
Gardaşlary her birisi ýañaklady,
«Ýalan düýşüň ýardam kylsyn» diýrler imdi.

«Ajykdy - aş, suwsadym - suw beriň» diýdi,
«Agalarym maňa rehim kylyň» diýdi,
Aýaklaryga agnaýu çoh ýalbardy,
«Ýalan düýşüň tagam bersin!» diýrler imdi.

Ýusup olaryň ýowuz tedbirin bildi,
Ulug gardaşy Rawyl üzre sygyndy,

«Meni bulardan gutargyl» diýp ýalbardy,
«Atam kibi agam sen-sen» diýer imdi.

«Kamugyndan çoh ulugrak, agam sen-sen,
Ata ornyga uşbu gün, atam sen-sen,
Kast kyldylar bawerlerim, gutargyl sen»,
Rawyl aýdar: «Düýşüň ýardam kysyn imdi».

Ýusup Rawyldan eýgu söz eşitmedi,
Şemgun ýüzüne delmirip, zary kyldy,
Şemgun ýene ýüzüne bir ýañaklady,
Ýusup oşol ýerde ýüzün düşer imdi.

Ýusup katyg üýn birle, aglaý başlady,
Ýene Ýahuda aýagyga agnady,
«Kamugyndan mähribanym sen-sen» diýdi,
«Esirkegil garybyňy» diýer imdi.

Oluk sagat häzir geldi, lagyn iblis,
Bu iş içre kylyp gördi, mekir telbis,
Bu on gardaş niýetini kyldy hasys,
Jümlesini batyl ýola tartar imdi.

«Bu ýalançy oglanjykny öldüriň» diýr,
«Oşol ýalan düýş tagbyryn bildiriň» diýr,
«Ýalançylyk jerasyny bildiriň» diýr,
Bedgat üzre, raý-u-tedbir kylar imdi.

Bu söz eşdip, bunlar dahy beter oldy,
Tedbirleri Ýusup üzre artyk oldy,
Ýusup bu gez, iş ne imiş, baýyk bildi,
Datly jandan baýyk umyt keser imdi.

Ýusup aýdar: «Kasty maňa kyldyňyzmy,
Lagyn şeýtan dessanyna uýduňyzmy,
Meniň datly bu janyma doýduňyzmy,
Gardaşlygy kesdiňizmi menden imdi?

Kast kyldyňyz, baýyk meni öldüre siz,
Dolan aý deň nurly meňzim soldura siz,
Atamyza ahwal netek bildire siz,
Sorar erse, jogap bermek gerek imdi.

Mahrum-mahzun goýar siz, ol Ysraýyly,
Hasrat birle köýdürersiz, ol zelili,
Eý, gardaşlar, görmezmi siz, ol Jelili,
Uşbu işi Jelil rowa görmez imdi.

Halym duşwar, tenim mejruh, köňlüm magmum,
Negä düşdüm bu mähnetge, men bir mazlum,
Ah, daryga, atam Ýakup galdy mahrum,
Mundan soňra, meni kaýdan görer imdi.

Özüm Syddyk, atam Ýakup, dädem Yshak,
Gardaşlarym jepasyndan takatym-tak,
Onulasy kast kyldylar, boldular ak,
Kamuglary kast kyldylar maňa imdi».

Buny eşdip Şemgun ýawlak ajyglandy,
Pyçak tartyp, Ýusup üzre häzir geldi,
Pyçak ile öldürmäge hemle kyldy,
Ony görüp, Ýusup kah-kah güler imdi.

Şemgun aýdar: «Eýa, Ýusup, neden güldüň?
Ýiti pyçak görmekge şadyman olduň,

Bundan öňden nowha-zary telim kyldyň,
Bu gülmegiň aslyn ygylan kylgyl imdi».

Ýusup aýdar: «Ululalarym meň güldüгим,
Öýde eken, men bir sagynç kyýas kyldym,
Taňry maňa takdyr etmiş, häle bildim,
Gul tedbiri, rowa olmaz, baýyk imdi».

Diýdim: «Uşbu on uranly gardaşlarym,
Özi zaryp, on şeripli erenlerim,
Häzir eken, meniň uşbu arslanlarym,
Kangy duşman meni gapar?» diýdim imdi.

«Ah, maňa gaty duşmanlar, siz olduňyz,
Nähak maňa agyr jepa siz kyldyňyz,
Ahyr menden jürmi-hata ne bildiňiz,
Bu ybraty diňlemäge ýaraň imdi.

Öýde eken, men bir sagynç kyldym idi,
Bu iş üzre sizge güman oldum idi,
Ýene dönüp, ol sagynçda galdym idi,
Gardaşlarym haçan gapar» diýdim imdi.

«Bu dem maňa ol gümanym geldi baýyk,
Endamlarym jümle mejruh, renjim gatyk,
Salyhlara uşbu işler, olmaz laýyk,
Uşbu işni işlemezlik ýegraň imdi.

Sizler ony bir maslahat görer erse,
Men ölüban, myrat hasyl olar erse,
Meniň eger ýüz müň janym olar erse,
Jümlesini size pida kyldym imdi».

Bu sözlere Ýehudanyň jany köýdi,
Mähir ody gaýnady, bagry çoh ýandy,
Batyl işden toba kyldy, gaýra döndi,
«Lä-taktulu Ýusufa!»¹ diýer imdi.

Garyndaşlyk şefgatyny zahyr kyldy,
Sunuban ki Ýusubyň ol elin aldy,
Etegininiň astyna ki sygyndyrdy,
Gardaşlary öýkesinden saklar imdi.

Ýarly Ýusup Ýehudadan muşpyk gördi,
Halyk oňa Ýusuba ki medet berdi,
Dokuz gardaş jümleleri degre durdy,
Ýehudaýa tag-n-u öýke kylar imdi.

«Ýehuda sen ähtimizden niçik galdyň,
Ne magnydan antymyzy sakyt kyldyň,
Ýusuby esirkediň, muşpyk olduň,
Wada hylap kylar sen» diýerler imdi.

Ýehuda aýdar: «Işiniň rowa olmaz,
Hiç bir gardaş, garyndaşyny öldürmez,
Muny kylgana Halykdan rahat bolmaz,
Ýegräk oldur, toba kylyp, döniň imdi.

Taňrydan gorkuň, batyl amalyn kylmaň,
Ahyretde çoh webaldyr, asy bolmaň,
Uçmah berip, tamug odun satyn almaň,
Tamug içre baky galmaň sizler imdi.

¹ «Lä-taktulu Ýusufa!» – Ýusuby öldürmäh!

Eý, gardaşlar, uşbu işi siz kylar siz,
Bu iş ile ataňyza ak olar siz,
Baýyk Möwla rehmetinden aýryla siz,
Rujug kylyp, estagfury kylyň imdi.

Munuň dādesi magrup Ybraýym Halyl,
Oda atdy ony ol Nemrudy jahyl,
Ot içinde saklady hem ony Jelil,
Halyl üçin ody bossan kyldy imdi.

Ondan soňra wahy indi, ol Hak Jelil,
Ybraýymga Jelil aýtdy: «Eýa, Halyl,
Menim üçin öz ogluňny gurban kylgyl,
Diňledi eýse: «Söýdügiň» diýer imdi.

Pyçak onda Ysmaýylga kār kylmady,
Halylulla oda ýakyn hiç gelmedi,
Ýakup sawçy Haka asy hiç bolmady,
Sizler dahy ol Taňrydan gorkuň imdi!».

Ýehuda sözüni olar eşitmezler,
Toba-towpyk ýoluna hergiz bakmazlar,
Ahyretiň gazabyndan gorukmazlar,
Jümlesi Ýusuba kast kylarlar imdi.

Ol Ýehuda hergiz derman oluwmady,
Olary öwütläp, asla meng kylmady,
Ýusuby ellerinden alyp bilmedi,
Naçar olup aýryksy raý kylar imdi.

Aýdar: «Muny siz ýitirmäň, öldürmäň, diýr,
Bu gardaşyňyz ganyny götermäň, diýr,

Hiç bolmasa, bir guýyga byrakyň, diýr,
Ýa öler, ýa bir ýyraga düşer imdi».

Bu kelaçy olara ki sowap geldi,
Uşbu tedbire jümlesirazy boldy,
Kamusy onuň tedbirin rowa gördi,
Ol Ýusup muny eşdip, ýalbarar imdi.

Pasyl II
AT GUÝUSYNYŇ SYPATLARYNYŇ BEÝANY

Oşol guýy aşnudan ki galmyş idi,
Ony oşol At kapyr gazmyş idi,
Düýbi deraz, suwy ýawlak aýy idi,
Onuň suwun hiç kimerse içmez imdi.

Soňra dura, onuň suwy üstün gelmiş,
Ýylan-içýan jümle onda makam tutmuş,
Haşaratlar jümleleri onda olmuş,
Telim dürli haşaratlar onda imdi.

Oşol wagtda bir pygamber gopmuş idi,
Kitap içre Ýusup waspyn görmüş idi,
Kamuglary ony mälim kylmyş idi,
Eşidenler ajaýyba galar imdi.

Ol zahyt uşbu ahwaly aýan bildi,
Halygyndan utandy, çoh doga kyldy,
Ýusuby ki görmekligi arzuwlady,
Halygyndan uzyn ömür tilär imdi.

Ömür içinde Ýusuby arzuwlady,
Ol zahydyň dogalary kabul boldy,

Halyk oňa uzyn ömür rozy kyldy,
Ol zahyda Ýehuze diýerler imdi.

Halyk oňa wahy ylham berip aýtdy,
«Baryp Adnyň guýusyna girgil diýdi,
Syddyk Ýusup jemalyny görgül diýdi,
Ýusup onda gelginçä, sen kütgil imdi».

Geldi, girdi oşol zahyt, ol guýyga,
Alatdowam, tagat kyldy, ol Möwläge,
Tagat içre doga kyldy ol Möwläge,
Ol Ýusuby görmekligi aýar imdi.

Her gijede rysky onuň bir nar idi,
Öňünde bir nurdan kandyl ýanar idi,
Onuň bar ömri, mün iki ýüz ýyl idi,
Akybet, ol Ýusubyny gördi imdi.

Ýarly Ýusubnyň biline ýüp dakdylar,
Kendilerniň mährine ot ýakdylar,
Guýy içre salmaklyga kast etdiler,
Kangysyna ýalbararsa, buşar imdi.

Ýusup aýdar: «Men hergiz suç iş kылmadym,
Munuň kibi aýryksy hiç düş görmedim,
Mundan soňra, uýatly ki men olmadym»,
Ýarly Ýusup, beýle diýp, ýalbarar imdi.

Olar Ýusup zaryna hiç bakmadylar,
Hasrat ile ýalbardygyn tutmadylar,
Ýehudanyň pendine hiç bakmadylar,
Jümleleri darygyban buşar imdi.

Oşol Ýusuby süýreýe geltirdiler,
At guýusynyň başyga degirdiler,
Ýarly Ýusup baka galdy, ganyn aglar,
Gardaşlary hiç nesneýe bakmaz imdi.

Ýusup aýdar: «Eý, gardaşlar, maňa kylmaň,
Şeýtan sözün gümra kylyp, oňa uýmaň,
Meniň tenim urýan kylyp, donum soýmaň,
Ata hakyn, gardaş mährin, saklaň imdi.

Bu gün ölsem, hany maňa kepen gerek,
Imdi maňa kepen bolsun uşbu köňlek»,
Ol zehi ujp, sowuk bagyr, gaty ýürek,
Köňlegini egninden soýarlar imdi.

Olar aýdar: «Bu sözni bizge aýmagyl,
Eýa, Ýusup, sen bizden rehim ummagyl,
Oşol aý, gün, on bir ýyldyzlara aýgyl,
... ..»¹

Biline birer ýüp dakyp gönderdiler,
Ýusuby ol dar guýyga inderdiler,
Şyfgat kesip, ýüzlerini dönderdiler,
Biri geliban, oragyn keser imdi.

Ýusup aýdar: «Ylahynä Kerim Hannan,
Biçäreler umydy sen, Rahym mennan,

¹ Golýazmada bu setir ýok. Şu setirde Gurhanyň bir süresiniň bolan bolmagy ahmal.

Hiç umydym galmady, ol ahwanymdan,
Maňa medet sen Ok kylgyl!» diýer imdi.

Ony eşdip, gardaşlary aglaşdylar,
Jümleleri ol Halykga çuglaşdylar,
Jemg oluban, çoh mynajat diýişdiler,
«Ylahynä, medet senden» diýrler imdi.

Dermendeler destgiri ol Mälik Rahman,
Pazly birle Jebraýyla kyldy perman,
Eýa, Jebraýyl, Ýusuba kylgyl derman,
Hem resalet beşaretin gowşur, imdi.

Oşol tawusy melaýyk, peýki Hezret,
Kadyr oňa ata kylmyş gaty kuwwat,
Gowuşdy Ýusuba ol şoluk sagat,
Ýusuby suwa ýetmezden tutar imdi.

Bes, Jebraýyl aýdar: «Eýa Ýusup syddyk,
Ol Halyk saňa salam aýdandyr takyk,
Müždelär men, rozy kyldy pygamberlik,
Resaletiň çoh mübärek olsun imdi!»

Ýusup haçan Jebraýyly gördi erse,
Ol Jebraýyl erdigini bildi erse,
Hakyň salamy, durudy geldi erse,
Mahzun köňli şadymanlyk oldy imdi.

Guýynyň düýbünde bir daş olar idi,
Ol Jebraýyl uşbu daşny tiz çykardy,
Suwlar üzre magallak daş mäkäm durdy,
Ýusup gelip, daş üzre oturar imdi.

Daş Ýusuba haryrlardan ýumşak oldy,
Ol Halykdan enaýat, şepagat geldi,
Hem Ýusubyň nury birle guýy doldy,
Daşary hem nury balkyp çykar imdi.

Jelilden ol Jebraýyla destur oldy,
Ol Jebraýyl uçmah taba sapar kyldy,
Uçmahdan ki hülle, tagam alyp geldi,
Hülle geýip, Ýusup tagam iýer imdi.

Hülle geýdi, tagam iýdi, şükür kyldy,
Jemalyna hezar-çenden nury geldi,
Jebraýylyň nury oňa mahlut oldy,
Ýerden gökge nurdan direk olar imdi.

Bes, ol zahyt makamyndan öre turdy,
Ol Ýusubyň jemalyny gözi gördi,
Telim ýylky myradyna ol gün irdi,
Görüşiban, şükri sena kylar imdi.

Aýdar oňa: «Eýa, Ýusup, gaýgyrmagyl,
Gardaşlardan köňüliňi aýyrmagyl,
Olara ýowuz dogalar hem kylmagyl»,
Ýusup aýdar: «Halyň yglan kylgyl imdi».

Zahyt aýdar: «Kitap içre waspyň gördüm,
Görüban hem ýüzleriňe aşyk boldum,
Müň iki ýüz ýylga tamam tagat kyldym,
Çyn myradym bu gün hasyl oldy imdi».

Oşol zahyt Ýusuba köp öwüt berdi,
Ýusup onuň öwüdini çoh rowa gördi,

Heman demde ol zahyda ajal irdi,
Ýusup onda gam-gaýgyly galar imdi.

Bes, buýurdy Jebraýyla Möwla Jelil,
«Ýusuba ýene bargyl, eýa, Jebraýyl,
Salam-durudym ýetgürgil, öwütlegil,
Hatyryndan gam-gussasyn ýuwsun imdi.

Ol guýudan çykaryban satyldajy,
Ondan soňra oňa töhmet çoh oldajy,
Hem ýene zyndanlar içre salyndajy,
Her hallar içre, men beýle olam imdi.

Ondan soňra şitdetlerden men gutaram,
Atasyna hakykatda men gösterem,
Döwletini hem mülketin men artdyram,
Täj-u tagt-u soltanatlar berem imdi.

Hasytlary hyzmatyna geldejidir,
Ýawlak ulug şermisarlyk oldajydyr,
Puşeymanlyk hem nedamat oldajydyr,
Ýusup handan, olar girýan olar imdi».

Oluk sagatda Jebraýyl häzir geldi,
Bu ahwaly hem salamyn zahyr kyldy,
Ýusup bu ahwaly bilip şäkir oldy,
Kzasyna ryza elin berdi imdi.

Pasyl III

ÝUSUBYŇ AGALARYNYŇ GAÝDYP GELMEGI

Ýusubyň on gardaşlary öýe döndi,
Birisi bir owlak tutup bogazlady,
Ganyn Ýusup köňlegine bulaşdyrdy,
Jümleleri aglaşyp bararlar imdi.

Ýol üzre bir gaba agaç olar idi,
Ol Ýakup onuň düýbünde durar idi,
Baýyk howadan-iňizden bir üýn geldi,
Ony diňledise «Sebgin» diýer imdi.

Ýarly Ýakup aýdar: «Ah, ýetmiş günmikän,
Ah, daryga, ýogsa ol ýetmiş aýmykan,
Ah, daryga, ýogsa ol ýetmiş ýylmykan,
Ýusubymyň gijikmegi» diýer imdi.

Ýakup bakdy, ol makamdan owaz çykar,
Ýusubynyň pyrkat ody bagryn ýakar,
Ýarly Ýakup aglaýyban, onda bakar:
«Ýusubymy görsem!» diýip, istär imdi.

Köňli daryg, ýyglaýyban öýe girdi,
Baýyk oganlaryna gümanlyk kyldy,

Ýusuba kast etdiklerin beýan bildi,
Namaz kylsa, aglaýyban kylar imdi.

Oglanlary aglamaga antlaşdylar,
Öýe ýakyn gele, ýawlak çuglaşdylar,
«Ah, daryga, Ýusup» diýe aglaşdylar,
Jümleleri nowha-zary kylar imdi.

Ýakup ýassy namazyny kylar erdi,
Oglanlary aglaýyban onda geldi,
Gulagyna aglamaklyk üýni girdi,
Öre turup, tagjyl garşy barar imdi.

Ony görüp, nowhalary beter boldy,
Jümleleri donun ýyrtyp, saçyn ýoldy,
Her birisi Ýusup üçin zary kyldy,
«Ýusuby biz aldyrdyk» diýerler imdi.

Ony eşdip, ol Ýakubyň akly çaşdy,
Bir çygyrdy, ugynyban, ýere düşdi,
Ony görüp oglanlary gaýgyryşdy,
«Ah, daryga, hata kyldyk!» diýrler imdi.

Ol tün üç ýüz altmyş ýola bihuş boldy,
Akly gähi geliban, gäh gider boldy,
Atasyn oglanlary bu halda gördi,
«Katelna äbenä Ýakup!»¹ diýrler imdi.

Ol tün geçdi, ýaryndasy erte boldy,
Ýakubyň hem başyna ki akly geldi,

¹ «Katelna äbenä Ýakup!» – Biz atamyz Ýakuby öldürdik.

Oglanlaryn ündeýiban ýene sordy:
«Hany meniň ol Ýusubym?» diýer imdi.

Oglanlary aglaýyban jogap berdi,
«Biz jümlämiz birer oky atdyk idi,
Jümlämiz okumyza barardyk idi,
Ýusup matag saklaýyban, galdy imdi.

Biz gelinçä, baýyk oňa kaza irmiş,
Ah, ol ýerde, bir ýowuz gurt olar ermiş,
Hakykatda, Ýusuby oşol gurt iýmiş,
«Fääkälähuz-zibu»¹ oňa diýrler imdi.

Ýakup aýdar: «Eger ki eýle olar ise,
Ýusuby gurt iýip, heläk kylar ise,
Agzasyndan bir nesneýe galar eýse,
Ol agzany maňa alyp geliň imdi!

Men ony kepen saryban, gör kyslam men,
Üstüne eýgu munakgaş dar kyslam men,
Kendu özüm, Ýusubyma ýar olsam men,
Baky ömrüm onuň üzre geçsin imdi».

Olar aýdar: «Eýa, baba, çoh aradyk,
Onlarymyz ol arada çoh istedik,
Agzasyndan hiç närsäni bulumadyk,
Kamusyny ol gurt iýmiş» diýrler imdi.

Ganly köňlegi goýnundan çykardylar,
Ýakup sawçynyň aldyga getirdiler,

¹ «Fääkälähuz-zibu» – Ony gurt iýdi.

Gany birle Ysraýyla gösterdiler,
Ony görüp, bihut olup düşer imdi.

Akla geldi, köňlegi eline aldy,
Öpe-guça, ýyglaýyban nazar kyldy,
Köňleginde hiç ýyrtylmyş bulunmady,
«Ne mähriban gurt ýymişdir» diýer imdi.

«Ýusubyn etini iýse, ganyn içse,
Ýusubymdan meni mahrum-mahzun goýsa,
Köňlegini hiç ýyrtmasa, bitin goýsa,
Bu arada bir hikmet bar» diýer imdi.

Ýakup aýdar: «Bu sizleriň myradyňyz,
Ýusubymy sizler menden dilediňiz,
Alyp eltip, onda heläk eýlediňiz,
Ýalan ýerde aglaşar siz!» diýer imdi.

«Baryň sizler, oşol gurdy istäň, tutuň,
Tutuban, oşol gurdy tiz alyp geliň,
Uşbu söze jümläňiz siz razy boluň,
Bu ahwaly biz oňa soraly mdi.

Ýogsa men sujut içre çoh kylam zary,
Sizge azym apat berer Izim Bary,
Müstejap ol kyla barça dogalary,
Mazlumlaryň dogasyndan gorkuň imdi».

Muny eşdip oganlary düýrneşdiler,
Dagda baryp, bir günäsiz gurt tutdular,
Fil-hal içre ol Ýakuba getirdiler,
«Ýusuby iýen gurt budur» diýrler imdi.

Ýarly Ýakup oşol gurdy gördi erse,
Hasrat birle oňa garşy bardy erse,
«Ýusubymy nete iýdiň?» diýdi erse,
«Neçün iýdiň, buýutmagyl, aýgyl imdi.

Eýa gurt, aýtgyl, Ýusup etin nete iýdiň,
Köňlegini hiç ýyrtmadyň, bitin goýduň,
Ne magnydan, ol Halykdan sen gorkmadyň,
Pygamberi mahrum-mahzun goýduň imdi?»

Oşol sagat gurda Hakdan perman geldi,
«Ysraýyla söýle» diýip, emr kyldy,
Pesyh dilin, Ýakuba gurt söz sözledi,
Ýalynyban towazyglyk kylar imdi.

Gurt aýdar: «Walla, Ýusuby men görmedim,
Hem dahy kandalygyn baýyk bilmedim,
Magaz-Allah, Hak biler, men hiç görmedim,
Bigünä men, baýyk biliň!» diýer imdi.

Ozalda pygamber Hak resuly sen-sen,
Nebüwwet eýesi hem Ysraýyl sen-sen,
Halyk saňa çoh bildirer hem biler sen,
Pygamberler eti bizge haram imdi.

Dilär erseň, sen buýurgyl, men baraýyn,
Uşbu ýeriň gurtlaryny men düýreýin,
Kamuglaryn tapugyňa getireýin,
Hezretiňde ynamlyk kylysynlar imdi.

Olar dagy Ýusuby hiç görmediler,
Haşa-lillah, Ýusuba kast kylmadylar,

Taňra ak, size uýatly olmadylar,
«Pygamber eti haramdyr» diýrler imdi.

Meniň özüm Müsürden ki ýaňy geldim,
Birer perzendim bar idi, ýaýa kyldym,
On ýedi gün oldy, tagam hiç iýmedim,
Hasratymdan agzym tagam almaz imdi.

Ejiz ediban bir dagda uş tutdular,
Kendileri agzyna ganyn sürtdüler,
Zulum birle tapugyňa getirdiler,
Bigünä men, sen mugaýýan bilgil imdi».

Ýakup sawçy gurduň sözün kertu bildi,
Kendu elin oşol gurda aş ýýdirdi,
Aýdar: «Maňa bu kazany Taňry berdi»,
Doga kylyp, gurda destur berer imdi.

«Bu kazany maňa berdi Möwlam Jelil,
Sabyrsyzlyk ezizleri kylar zelil,
Men kylar men, indi munda sabry jemil,
Sabyr birle myrat hasyl bolar imdi».

Ýehuda oşol ýazyýa her gün çykar,
Baryban oşol guýyga her gün bakar,
Ýusup birle habarlaşar, sözün okar,
Ahwalyn jümlesini bildirer imdi.

Pasyl IV
MÄLIK DAGYRYŇ DÜÝŞ GÖRDÜGI

Müsür içre ulug mälik olar erdi,
Onuň ady Mälik ibn Dagyr idi,
Dagyr ogly oşol Mälik bir düýş gördi,
Mugabbyrdan täwilini sorar imdi.

Aýdar oňa: «Uşbu gije bir düýş gördüm,
Düýşüm içre ol Kenganga barar idim,
At guýusy degresinde ýörer idim,
Gün hakykat gökden ýere iner imdi.

Oşol dogar gün mugaýýan gökden indi,
Tiz goýnumdan giriban, ýakamdan çykdy,
Hem gökden dürri merjendir, hünji ýagdy,
Men ony öz etegime düýrdüm imdi.

Söýüniban, men hünjini düýrer idim,
Jemg kylp, sandygyma guýar idim,
Bu düýşümi hiç gümansyz beýle gördüm,
Ýa mugabbyr, maňa täwil kylgyl imdi».

Mugabbyr aýdar: «Oturgyl bu ýanymda,
Ýoraýyn ki, seň düýşüňni tagbyrymda,

Iki gyzyl-altyn goýgul, bir ýanymda,
Düşüşüňni ezgu-mübärek ýoram imdi».

Mugabbyr aýdar: «Mundag düşş gördüň ise,
Düşüşüň içre ol makama girdiň ise,
At guýusy degresinde ýördüň ise,
Birer şerip gul eliňe girer imdi.

Oşol guly ujyz satyn aldajy sen,
Ony satyp, öküş nygmat buldajy sen,
Mülk-u döwlet eýesi hem boldajy sen,
Ol sebäpden, öküş rahat görner imdi.

Ol sebäpden uluglyga deGINE sen,
Ol Halyknyň birligine ynana sen,
Küpr-şirket mähnetinden gutula sen,
Dünýä-ahyret döwleti görner imdi».

Ony eşdip Mälik Dagyr sapar kyldy,
Kengan iliniň içine geldi, girdi.
At guýusy degresinde ýük düşürdi,
Ol düşüşünde gördüklerin islär imdi.

Gullaryna ol buýurdy, dagyldylar,
Ol guýynyň degresine ýaýyldylar,
Jümleleri islemäge kast kyldylar,
Mälik Dagyr eňňiz-eňňiz islär imdi.

Islär eken, inžiden bir üýn geldi,
Ol Mälikniň gulagyna eşidildi,
Aýdar: «Baýyk elli ýylyň tamam galdy,
Oşol oglany almaga, bilgil imdi.

Hiç egsiksiz elli ýyly, tamam durgul,
Ondan soňra, bu makama häzir gelgil,
Ol oglany kembahaya satyn algyl,
Telim mal, öküş nygmata satgyl imdi».

Mälik Dagyr ony eşdip, giru göçdi,
Ondan soňra, elli ýyly tamam geçdi,
Dagyr ogly ol menzile ýene düşdi,
«Wada ýetdi» diýip, telim söýner imdi.

Birnäçesi perişdeler gelmiş erdi,
Guşa meñzeş, Ýusuba iş olmuş idi,
Ol guýyda jümle mejmug olmuş idi,
Jümleleri guýy üzre uçar imdi.

Mälik Dagyr ol guşlary onda gördi,
Perişdeler erdigini ol bilmedi,
Zira ol wagt Mälik Dagyr kapyr erdi,
Okun alyp, guş atmaga barar imdi.

Ýakyn gele, ol guşlar oldylar pynhan,
Ony görüp, Mälik Dagyr galdy haýran,
Bakdy erse, nur çykar oşol guýydan,
Ony görüp, bihut olup, düşer imdi.

Oluk sagat otagyna ýene geldi,
Hiç aňsyz degil, syzyndy, zirek idi,
Gullaryndan iki gula emr kyldy,
«Şol guýudan suw, getiriň» diýer imdi.

Beşer, Beşir ikilesi gowa aldy,
Ol guýynyň üzerine häzir geldi,

Guýy içre gowalaryn nuzul kyldy,
Ýusup onda bakyp, ony görer imdi.

Ikilesi gowalaryn inderdiler,
Doluglaýu gowalaryn doldurdylar,
Hak Ýusuba Jebraýyly gönderdiler,
Daş çykmak beşaratyn getirer imdi.

«Eýa, Ýusup, sen ol gözgüýe bakdyňmy,
Gözüde görküňni görüp okadyňmy,
«Hergiz men satylar gul bolsam diýdiňmi,
Meniň baham kim ýetirer?» diýdiň imdi.

Jebraýyl aýdar: «Häl-häzir öre turgul,
Urganyna ýapyşgyl, daşary çykgyl,
Ne bahaýa satylar sen, gözün görgül,
Müşteriler häzir turar, alar imdi».

Ikileýinläp dartdylar Beşir, Beşra,
Eziz Ýusup heman dem çykdy daşara,
Kadyr Möwlam takdyryny kim çöşer-ä,
Ne çäre bar, onuň hökmi olar imdi.

Oşol guýydan — eňnizden çyka geldi,
Dolan aý dek nurly ýüzi doga geldi,
Mälik görüp ol dem ony, bihut oldy,
«Ýa buşra, hezä gulam!»¹ diýer imdi.

Uşbu Mälik hemişe ki aýdar idi,
Gullaryna hergiz dowam söýlär idi,

¹ «Ýa buşra, hezä gulam!» – Buşluk, bu şol gul.

«Ony sizden haýsyňyz görseňiz idi,
Azat kylam, gyzym oňa berem imdi».

Beşir gelip, ol Mälikge müjdeledi,
Mälik Dagyr söýüniban, garşy bardy,
Söýüniban Ýusubyň elin tutdy,
Getiriban, rahte içre gizlär imdi.

Ol Ýusubyň gardaşlary dagda idi,
Bakyban, oşol menzilde kerwen gördi,
Tagjyl birle hatarlaşu ýügrüp bardy,
Ýusuby ol guýydan bulmazlar imdi.

Olar haçan bu magnydan habar bildi,
Halka edip ol kerweni çolgap aldy,
Aýdar: «Biziň bir gulumyz gaçmyş idi,
Ony baýyk, siz almyş siz» diýrler imdi.

Rawyl aýdar: «Gel, beriňiz, minnet ile,
Ýogsa bir gez nagra uram, haýbat ile,
Jümläňiz heläk olasyz, mähnet ile,
Üýnüm eşden janyn teslim kylar imdi».

Mälik kyldy yhtyýatlyk, akyl idi,
Ýusup sawçyny bulara giru berdi,
Olar düýrmeşip maslahat eýlär idi,
«Muny gul diýp, bulara satalym imdi».

Bu tedbiri bular beýle eýlediler,
Hem arapça Ýusuba söz söýlediler,
«Öltürermiz ýogsa» diýip, gorkutdylar,
«Gul diýip satam, sen mutyg olgul imdi».

Mälik Dagyr zirek idi, ony bildi,
Hufýa birle köňli şatlyk içre galdy,
Olar satar, ol hem satyn alar boldy,
Bu sözi eşdip, Ýusup gan aglar imdi.

Ýusup aýdar: «Sizler meni satarmy siz,
Hasrat-gurbat meýdanyna atarmy siz,
Pyglyňyzdan menden güman tutarmy siz?!,
Saklaýalym, ant içelim» diýer imdi.

«Meni satmaň, kapyr guly olmaýalym,
Ýakup sawçy hasrat içre goýmaýalym,
Gurbat ody birle bagryn ýakmaýalym,
Dädem Halyl, ol hormatyn saklaň imdi».

Olar aýdar: «Bizler seni zynharladyk,
Atamyza: «Ýusuby gurt iýdi» diýdik,
Ýsraýyla biz duşwar sözün sözledik,
Eýa, Ýusup, sen bu sagynçny goýgul imdi».

Bes, Ýusuby Ýehuda hem öwütledi,
Aýdar: «Saňa bu kazany Taňry berdi,
Gardaşlaryň batyl işe dogry durdy,
Ýogsa baýyk öldürerler, bilgil imdi.

Ýegräk budur, rowa görgül satylmagy,
Gardaşlaryň pitnesinden gutulmagy,
Ýsraýyldan hasrat birle aýrylmagy,
Gowşurgyjy gowşyr erse keňes imdi».

Aýdar olar: «Satalyň bu guly saňa,
Ol şert ile, satar bolsaň uzak ýere,
Ne bahalar berer sen, görelim bize,
Bizler ýawlak satajakmyz» diýrler imdi.

Mälik aýdar: «Bu gulmudyr, beýan eýläň,
Ne magnydan satar sizler, ony sözläň,
Ne suç kyldy, nişe gaçdy, dogry sözläň,
Akly, görki sizden dahy artyk imdi».

«Kiçikde erken, atamyz satyn aldy,
Dura-dura biziň bile hemra boldy,
Dura-dura bu oglanjyk ýowuz boldy,
Gaçyp gelip, bu guýyga girmiş imdi».

Mälik aýdar: «Ahwalyny eýläň aýan,
Näçe dürli aýby bardyr, kylyň beýan,
Hiç bir söz galat olmasyn, munda güman,
Sahih şerti, dürs satuwyn kylam imdi».

Olar aýdar: «Hiç gümansyz baýyk guldur,
Gulumyznyň üç dürlüje aýby bardyr,
Hem ogrudyr, ýalançydyr, gaçgyjydyr,
Bu üç dürli aýby birle, algyl imdi».

Mälik aýdar: «Ne diýersiz aňlaýyr men,
Hakykatda, bu gulny satyn alar men,
Aýby birle ony kabul eýleýir men,
Näçe baha alar sizler, aýdyň imdi.

Weleýkin, elimde hiç bir altynym ýok,
Gäle birle kumaşym hem atlasym çok,

Ýarmagym bar bir niçelik, gymmaty ýok,
Niçik söwda biz kylarmyz?» diýer imdi.

Ýusup aýdar: «Käşki, eýle olmasady,
Gardaşlarym az bahaýa satmasady,
Müşderi hem öküş baha bermesedi,
Ýarly özüm, gul olmasam!» diýer imdi.

Olar aýdar: «Uşbu işni biz kylmarys,
Gulumyza gäle, kumaşy almarys,
Bu satuwa hergizrazy, biz olmarys,
Ýarmak bergil, näçe berseň» diýrler imdi.

Ol Mälik aýdar: «On sekiz ýarmagym bar,
Hakykatda altynym ýok, kumaşym bar,
Bu on sekiz ýarmakny alyň ki sizler,
Galanyny maňa bagyş kylyň imdi».

Olar aýdar: «On sekiz ýarmagy aldyk,
Seniň birle bu satuwy tamam kyldyk,
Jümlämiz uşbu satuwarazy bolduk,
Galanyny saňa bagyş kyldyk imdi».

Onda Mälik, ol Ýusupdan ýene sordy:
«Bular seni gul diýiban maňa satdy,
Uşbu işler, uşbu sözler, rastmy? diýdi,
Hakykaty sen mugaýýan kylgyl imdi».

Olar aýdar: «Men gullukgarazy diýgil,
Öz diliň birle, sen dahy ykrar kylgyl,
«Ýok» diýr erseň, öldürermiz, baýyk bilgil!»
Hem arapça Ýusuba söz diýrler imdi.

Uşbu gezek, Ýusup olardan hem gorkdy,
Çyn gorkmakdan gullugynarazy boldy,
«Gul men» diýdi, gözlerinden ýaşlar akdy,
Niýetini Taňrysyna kylar imdi.

Bular aýdar: «Ýa Mälik, sen muňa ynan,
Uşbu gulga sen tutmagyl hergiz güman,
Bag-bukawyn çöşmegil sen aýagyndan,
Müsüre deňin bukawly barsyn imdi.

Ýalançydyr, hiç sözüne ynanmagyl,
Esirgeban mähribanlyk eýlemegil,
Hergiz oňa ezgu sözi sözlemegil,
Tagam arpa etmegini bergil imdi».

Mälik aýdar: «Sözüňize men ynandym,
Razy boldum, guluňyzy satyn aldym,
Hem üç dürli aýby birle kabul kyldym,
Bu beýi üzre, bir bitig gerek imdi».

Olar jümlesi bu sözi rowa gördi,
Bitig ýazyp bermeklige boýun boldy,
Hemmeleri batyl işe dogry durdy,
Kabalasyn bermeklige ýazar imdi.

Şemgun kendi eli bile bitig ýazdy,
Bitig ýazyp, kendilerden şyfgat üzdi,
Ol Yusubyň gardaşlygyn olar bozdy,
Pygamberi gulluga satarlar imdi.

«Jümlämiz uşbu satuwarazy bolduk,
Gulumyzy satmaklygy rowa gördük,

Onlarymyz razy bolup, bitig ýazdyk,
Gulumyzy saňa teslim kyldyk imdi».

Ýusup bu sözi eşidip, gan-ýaş aglar,
Hasrat ody için ýakar, bagryn daglar,
Aglar eken hem giru desturyn dilär,
«Destur berseň, giru barsam» diýer imdi.

«Destur bergil, giru ýana men baraýyn,
Uluglarymny doýynçam men göreýin,
Ýazygymny olardan ki men diläýin,
Wedag kylyp, aýrylalyň bizler imdi».

Mälik muny eşidiban, özi köýer,
Hem ol dahi Ýusupdan has beter ýanar,
Ýusubyň bu işlerini ýawlak taňlar,
Bu magnyýa, ajaýyba galar imdi.

Mälik Dagyr ol Ýusuba jogap berdi,
«Görmezmi sen, olar saňa näler kyldy,
Ikinjiden, ýawlak seni uýyz satdy,
Ne barar sen, olar seni söýmez imdi.

Olar seni satdylar, az-kem ýarmaga,
Dilegleri baýyk senden aýrylmaga,
Hiç laýyk degil, olara sen barmaga,
Hormatyň çoh ýegräk seniň bizden imdi».

Oşol ýarmagyň gymmaty hem ol wagtyn,
Baýyk mün dört ýüz ýarmak idi, bir altyn,
Şol gadar baha bile aldy satyn,
Ýusup üzre ahwal yglam kylar imdi.

Ýusup oňa aglaýyban, jogap berdi,
«Olar bu iş işlemegi rowa gördi,
Dilegleri, myratlary şeýle erdi,
Men şepagaty kesmezem» diýer imdi.

Ondan Mälik ol Ýusuba destur berdi,
Ýarly Ýusup hasrat bile giru bardy,
Bu on gardaş jümleleri öre turdy,
Her birisin öpe-guça aglar imdi.

Aýdar: «Bildim, menden bizar bolduňyz siz,
Uçmah berip, tamug satyn aldyňyz siz,
Ysraýyldan meni mahrum kyldyňyz siz,
Goşulmaklyk ýawlak ýyrak galdy imdi.

Ah, daryga, eziz eken, zelil oldum,
Gardaşlardan duşmanlygy beýle gördüm,
Wa-weýleta, Ysraýyly mahrum goýdum,
Aglamakdan iki gözi görmez imdi.

Mundan soňra maňa timar kim kyldajy,
Aglar olsam, gözüm ýaşyn kim syldajy,
Gaýgyly men, özüme kim iş boldajy,
Ýene başym, donumny kim ýuwar imdi?!

Uzyn saçym daraýyban kim ördeji,
Mahrumlygym, mahzunlygym kim sordajy,
Hasraty akybet kim unutdyrajy,
Azat eken, bendelige düşdüm imdi!

Atam meni egni üzre götererdi,
Ukym gelse ýassyk üzre ýatyrardy,

Oýansam ki dürli tagam iýdirerdi,
Ol nygmatdan bu mähnete düşdüm imdi!

Eý, daryga, men gullugy näteý kylam,
Mydam kapyr gullugynda näteý olam,
Uluglarym, indi sizi kanda göreň?
Aýrylmaklyk üzre takdyr geldi imdi.

Bu takdyry, ol Taňrydan bilmiş gerek,
Hak hökmüne gullar razy olmuş gerek,
Şitdetine sabyr-ryza bermiş gerek,
Kazasyňa dahy teslim oldum imdi».

Ýarly Ýusup gaýgyryban, ganyn aglar,
Aglar eken, gardaşlaryň öper-guçar,
Jümlesine dogra kylyp, wedag eýläň,
Mälik Dagyr döňe-döňe aglar imdi.

Gardaşlary muny görüp aglaşdylar,
Ýawlak gaty hasrat bile çuglaşdylar,
Zar-u girýan olup, gaty eňreşdiler,
Işlerine puşeyman hem olar imdi.

Aýdarlar: «Biz seni giru alar idik,
Eliň alyp, jümle toba kylar idik,
Satuwmyza biz puşeyman olar idik,
Weleýken ar kylynar» diýerler imdi.

«Atamyza ýalan dahy olmarys biz,
Seni giru atamyza eltmeris biz,
Uşbu işe hiç tedbir kylmarys biz,
Bu mähnete sen katlangyl!» diýerler imdi.

Ýusup aýdar: «Geçen söz hiç gaýdyp gelmez,
Hak takdyry beýle eken, kimse bilmez,
Mundan soňra, gul tedbiri rowa olmaz,
Permanynarazy bolmak gerek imdi.

Bu takdyrlar, Taňrymdandyr biliň maglum,
Atam Ýakup hasrat içre galdy mahrum,
Bir gardaşym Ibni Ýemin, galdy magmum,
Mundan soňra meni kanda görer imdi?»

Gardaşlary Ýusubýndan gitdi ýyrak,
Atasyndan, gardaşlardan boldy pyrak,
Bunlar jümle uşbu işde oldular ak,
Aglar eken, mydam giru bakar imdi.

Bes, Ýusuby ol dem ýola gönderdiler,
Palas geýdirip, bir düýäge mündürdiler,
Elin baglap, ýawlak gaty berkitdiler,
«Boşanyban geçmasyn!» diýerler imdi.

Bir hebeşi gul bar idi, Gylyç atly,
Gullaryň bar jümlesinden ol haýbatly,
Gara ýüzli, ýawlak gaty syýasatly,
Ýusuby oňa teslim kylarlar imdi.

Oşol kerwen oluk sagat ondan göçdi,
Bir görüstan gyragyndan öte geçdi,
Ýusup nebi bir gör üzre ýüzün düşdi,
Ol enesi göri imiş, baýyk imdi.

Zary kylyp aýdar: «Enem, Ümmi Rahyl,
Meniň halym netekligin gözün görgül,

Gardaşlarym meni satdy, beýan bilgil,
Azat eken, bendelige düşdüm imdi.

Hasat kylyp ol atamdan aýyrdylar,
Pyrkat odun bu janyma gaýyrdylar,
Gurbat donun meň egnime geýdirdiler,
El-aýagym zynjyr bile bagly imdi.

Gardaşlarym kyldy maňa renj-u zähmet,
Kiçiklikden düşdi maňa uşbu hikmet,
Pazly birle kylysyn maňa Taňrym rehmet,
Umydym çoh, meniň Hakdan» diýer imdi.

«Eýa, enem, meniň halym görgül zahyr,
Bendelige satyn aldy meni kapyr,
Bu takdyry kyldy maňa Möwlam, Gapur,
Meger ýene ulug rehmet kylar imdi.

Eý, daryga, eziz enem, ýatyrmy sen,
Bu günki gün meniň halym bilermi sen,
Bakyp maňa, bu hal içre görermi sen,
Ellerim, aýaklarym baglydyr imdi».

Ol enesiniň göründen bir üýn geldi,
«Ýa Ýusubym, halyň neden beýle boldy,
Gardaşlaryň bu jepany neden kyldy,
Niçik gapyl bu belaya duşduň imdi?

Janym oglum, bu jepaýa näden galdyň?
Saňa jebir kylanlara ne suç kyldyň?
Uşbu hal içre türbetim üzre geldiň,
Görüm içre janym mejruh kyldyň imdi!

Ataň Ýakup bu ahwaly bilmedimi?
Ol mahzuna halyň maglum olmadymy?
Ibni Ýemin seniň bile gelmedimi?
Bu belaya, gapyl olup düşdün imdi?

Seniň ataň Ýakupdyr, ol babaň Yshak,
Uly dädeň Halylga hiç bolmady ak,
Hem dahy sen rehmetine bolgul müşdak,
Umyt bardyr, pereh tagjyl olar imdi.

Hudawend-a, bu hajatym saňa maglum,
Mydam umyt tutar, saňa, jümle mazlum,
Ol zalymlara sataşmyş meniň tyflym,
Pazlyň birle nejat hasyl kylgyl imdi».

Ýusup ony eşidip ki bihut boldy,
Halyk, Rahyl mynajatyn kabul kyldy,
Oşol mynajat Ýusuba dogry geldi,
Täj-u tagty soltanatlar buldy imdi.

Gylyç bakdy, Ýusuby hiç bululmady,
Jäht ediban kandalygyn bilelmedi,
Kendi-ýalňyz isteýuban geelmedi,
Hojasyna ahwal yglan kylar imdi.

Ol gygyrar, aýdar: «Hoja! –Dursun kerwen,
Eý, daryga, baýyk gaçdy, ol gul oglan»,
Kafyla durdy oşol dem, ol aradan,
Jümle kerwen Ýusuby ki istär imdi.

Ol Gylyç bir kazy atyn münmüş idi,
Terkinleýu barçalardan Gylyç erdi,

Ýetişdi ise Ýusuby bir kaç urdy,
«Ne çün beýle gaçar sen?» diýer imdi.

Yrakdan ki ol Ýusuba bakdy, gördi,
Ýarly Ýusup ony göre öre durdy,
Elin alyp aglaýyban ýola girdi,
Çoh söger, buşar, ýer üzre süýrär imdi.

Ýusup aýdar: «Ylahy, men ne kylaýyn,
Bu mähnetden imdi netek gutulaýyn,
Bu zalymdan gutulmaga ne kylaýyn?
Hudawend-a, pazlyň birle gutar imdi».

Muny aýdyp, ah kylp: «Eýa Kerim diýr,
«Pazlyň birle ýarlykagyn, ýa Rahym» diýr,
«Meniň halym sen biler sen, ýa Alym» diýr,
«Her hal içre saňa pena kyldym imdi.

Uly dädem ol Ybraýym Halyl idi,
Ol Halyl seniň emriňni rowa gördi,
Oglun gurban kylmaklyga boýun berdi,
Ol Halylyň hormaty çün» diýer imdi.

«Hudawendäm, eger hata kyldym erse,
Emriň goýup, saňa asy oldum erse,
Atam Ýakup hyzmatyndan galdym erse,
Toba kyldym, puşeymanlyk oldum imdi.

Hudawend-a, eger asy degil ersem,
Hatalardan, zilletlerden bári olsam,
Hiç günäsiz bu belaya düşmüş ersem,
Bu kowuma bir alamat görkez imdi!»

Bes, ol Gylyç, Ýusuby alyban geldi,
Getiriban ki Mälikge esmarlady,
Mälik düşüp, birniçe gez siňerledi,
Düýe üzre mäkäm tutup, baglar imdi.

Bu halda ol Taňrydan ki perman boldy,
Gudrat bilen gökde gara bulut dogdy,
Ýeller öwürdi, gar, ýagmyr, doly ýagdy,
Ýawlak gaty haýbat birle ýagar imdi.

Başlaryna tokunsa, ol urar, ýarar,
Tenlerine tokunsa, ol maýyp eýlär,
Jümleleri çygyrysyp, perýat eýlär,
Hiç kimseden medet-ýary olmaz imdi.

Hiç kimsini biri-birin görmez boldy,
Hemmeleri zulmat içre haýran galdy,
Gök kükräp, ýyldyrym gaty haýbat kyldy,
Ony görüp, Mälik ýawlak gorkar imdi.

Mälik aýdar: «Ah, halymyz boldy weýran,
Ýa Rebb, näden boldy bizge, uşbu tupan?
Bardyr bizim aramyzda bir mazlum jan,
Geliň, barça estagfyr kylalyň imdi».

Mälik aýdar: «Azap erdi, baýyk biliň,
Azar etmiş kim erseňiz, safy boluň,
Ýazyk kylan kim erseňiz, toba kylyň,
Ýogsa heläk olduk, kamug bizler imdi.

Meger bizden bir kimerse zulum gördi,
Ol mazlumyň mynajaty göge agdy,

Arş Tañrysy bizlere gaharyn kyldy,
Toba kylyň, ýogsa heläk olduk imdi».

Gylyç bu sözni eşidip, häzir geldi,
Günäsini, hatasyny ykrar kyldy,
«Baýyk biliň, uşbu günä menden boldy,
Oşol gul oglanjykny men urdum imdi».

Mälik ondan buýurdy, ol gara gula,
«Bar Ýusupnyň aýagyn öp, uzur dile,
Könlün hoşnut etgil onuň, labzyň bile,
Meger bizge ezgu doga kylar imdi».

Bes, Ýusupnyň tapusyna Gylyç geldi,
Ýawlak gaty aglady, kän zary kyldy,
Hata, günä kyldygyny baýyk bildi,
Ýüzün düşdi, aýagyny öper imdi.

Mälik dahy onuň bilen bile bardy,
Dyza çöküp, hyzmatyna el gowşurdy,
Zary kylyban Ýusuba çoh ýalbardy,
«Hatamyzy sen geçirgil!» diýrler imdi.

Muny görüp, ol Ýusubyň mähri geldi,
Fil-hal içre el galdyryp doga kyldy,
Dogasyny Tañrysy tiz kabul kyldy,
Mähnet gidip, gar, ýagmyrlar sowlar imdi.

Oluk sagat gar sowuldy, selim boldy,
Ýagyp duran gar, ýagmyrlar, jümle diňdi,
Buz eriban, suw oluban, ýere siňdi,
Gün açylyp, jahan horram bolar imdi.

Ony görüp, Mälik ybrat alyp düşdi,
Bag-bukawyn aýagyndan jümle çöşdi,
Mälik-memluk jümleleri ýalbaryşdy,
Kamuglardan Mälik artyk ýalbar imdi.

Palaslaryn çykaryban, don geýdirdi,
Hem düýeden inderdi, ata mündürdi,
Uluglara, kiçilere hem bildirdi,
«Hudawend-a, kerwen Ýusup» diýer imdi.

«Uşbu jümläňiz Ýusuba munkat boluň,
Ulug-kiçi jümläňiz ki hyzmat kylyň,
Bagdezan ki muktadalyk ony biliň,
Mydam onuň emrinden ki çykmaň imdi».

Ondan soňra Ýusup hökmi boldy rowan,
Ulug menseb berdi oňa Mälik Subhan,
Hiç kimse çykamaz oldy tedbirinden,
Mälik Dagyr özi düşüp, işlär imdi.

Sözledikçe Ýusubyň ki pähmi artar,
Sözi şirin, labzy datly, akly artar,
Nykap açsa, giň jahanny nury tutar,
Bakan hergiz jemalyna doýmaz imdi.

Ondan ötdi bir şäherge olar girdi,
Ol şäheriň ähl jümlesi kapyr erdi,
Onda olar Ýusubyň ki görkün gördi,
Kamuglary ajaýyba galar imdi.

Jümlesi Ýusup gaşyna düýrneşdiler,
Halyk sungun, Ýusup görkün taňlaşdylar,

Ýusup bilen telim sözi sözleşdiler,
Ýusubyň bu ahwalyn sorarlar imdi.

«Bizge diýgil, seni beýle kim ýaratdy,
Munuň kimi görkli jemal kim düzetdi,
Bu suratny seniň üze kim ýöretdi,
Biz dahy, oňa bende bolalym imdi!»

Ýusup aýdar: «Ýaratganyň Halyk durar,
Ýerde-gökde gullar üze ryzzak durar,
Ýaratmaga, rysk bermäge laýyk durar,
Sizni, bizni ol ýaratdy biliň imdi!»

Kamulary uşbu söze ynandylar,
Jümlesi bir Taňryýa ki бүкүлдiler,
Baýyk Ýusup pygambere ynandylar,
Mömin, muhlys oldular ki olar imdi.

Ondan geçdi, diğer şähre olar girdi,
Ol şäher ähli, Ýusubyň görkүн görđi,
Ýusuba meňzedip bir surat kyldy,
Jümleleri ol surata tapar imdi.

Ondan geçdi, Kodes şähre olar girdi,
Kodes begi düýşünde ki görmüş idi,
Jümle şäheriň ähline diýmiş idi,
«Kerwen geler, jümle garşy çykyň imdi!».

Kodes begi leşger ýygyp, garşy bardy,
«Begleriňiz kimdir?»diýip habar sordy,
Bu kerweniň ähl-jümlesi habar berdi,
«Begimiz Mälik Dagyr» diýerler imdi.

Kodes begi bu ahwaly ýawlak taňlar,
Aýdar: «Her ýylda bu Mälik mundan geçer,
Bu ýyl munda, bu arada ne hikmet bar,
Maňa garşy çykmak, perman olar imdi».

Hak emr ile çoh perişde gelmiş idi,
Bu hal içre, Ýusuba iş olmuş idi,
Alatdowam Ýusup bile olmuş idi,
Dilden-gözden Ýusuby saklarlar imdi.

Adam ogly bile bir peri bar imiş,
Ýusup birle ol peri bir günde dogmuş,
Her kim dogsa, peri oglan dogar imiş,
Öler erse, ýene bile öler imdi.

Perişdeler bu Mälikge jogap eýlär,
«Bu oldur ki, baýyk saňa buýurdylar,
Leşgeriň birle garşy bargyl» diýdiler,
«Düýşde gördügiň uşbudyr, bilgil imdi».

Ol oglana Mälik bakar, görüp taňlar,
Perişdeler bildir ise, bilip aňlar,
«Kamugyňyz bu oglanny hormatlaňlar,
Onuň hormaty kamugdan artyk imdi».

Oluk sagatda oşol beg onda geldi,
Ýusuba salamyn berip, hyzmat kyldy,
Edep birle Ýusupdan ki habar sordy,
«Kim idigiň bize mälim kylgyl imdi».

Ondan Ýusup ol Mälige jogap söýlär,
«Men ol men, düýşünde saňa bildirdiler,

Garşy çykyp, hyzmat kyl diýp, buýurdylar,
Hiç gümansyz, şol kişi men, bilgil imdi».

Bu sözi Mälik eşidip ajaplady,
Ol Ýusuby getiriban gonaklady,
Ýoldaşlary birle jümle agyrlady,
Eziz eýläp, mükerremni tutar imdi.

Kodes begi aýdar: «Maňa, ne diýer sen,
Maňa pendu-nesihatlar ne kylar sen,
Ýa, Ýusup, sen ne perman takryr sen,
Sen buýursaň, men ony tiz kysam imdi».

Ýusup aýdar: «Menden eşit, eýa Mälik,
Eşitdigiň tutuban, sen bolgul sälik,
Seniň kibi Mälik buta tapmak nälik,
Mömin bolgul, uşbu butdan döngül imdi».

Mälik aýdar: «Uşbu sözüň kabul kyldym,
Sen diýdigiň ol Taňryýa mutyg boldum,
Hakykatda, pygamber diýp, seni bildim,
Weleýkin, bir buthanaýa girem imdi.

Eger senem saňa dönüp sözlär ise,
Saňa bakyp garşy jogap eýlär ise,
«Hakykatda, pygamber sen» diýer ise,
Hiç gümansyz mömin olam» diýer imdi.

Ýusup aýdar: «Razy boldum, tur, baralym,
Ikilämiz buthanaýa biz girelim,
Senem halyn-ahwalyny biz soralyym,
Biz görelim, netek jogap eýlär imdi.

Ýusup birle buthanaýa Mälik girdi,
Ol demde Ýusuby oşol senem gördi,
Depreniban, ol Ýusuba salam berdi,
«Hakykatda, pygamber sen!» diýer imdi.

Ol senem Ýusup sawçyga sejde kyldy,
Kodes begi ony görüp ahwal bildi,
Ol Taňrynyň birligine mugyr geldi,
Mömin bolup, bilden zünnar çözer imdi.

Tekrim bile, ol Ýusuby gonaklady,
Agyr halat, tazy atyn bagyşlady,
Altyn guşagyn biline guşandyrdy,
Hem mugazzam hem mükerrem tutar imdi.

Ýusuba ki dürli nygmat aş getirdi,
Ýusup sunup birer lukma ondan iýdi,
Üç ýüz togsan kişi iýdi, jümle doýdy,
Nygmat onda egsilmeýin galar imdi.

Onda Kodes begi aýdar bu Mälige,
«Bu gul bizge laýyk erur serwerlige,
Gul diýmäňiz, munuň kibi hormatlyga,
Seýitlige ol laýykdyr, bilgil imdi!».

Mälik Dagyr bu mälige jogap berer,
Aýdar: «Biziň seýidimiz Ýusup durar,
Seýitlige menden Ýusup laýyk turar,
Men Ýusubyň çyn guly men» diýer imdi.

Kodes mäligi Ýusubyň katyna geldi,
Mälik Dagyr bu mälikden destur aldy.

Ol mejlisden göçmeklige niýet kyldy,
Ezgu söz bile Ýusuby göndär imdi.

Deprendi, uşbu kerwenler ýola girdi,
Kodes begi soňra sowap oýlap gördi,
«Ol oglan kem, elimizden çykyp gitdi,
Geliň, ýetip ellerinden alam imdi!»

On iki müň ärler bile atlandylar,
Oşol Ýusuby almaga kast kyldylar,
Mälik aýdar: «Eýa, Ýusup, uş ýetdiler,
Ýusup aýdar: «Hiç gorkmagyl, gelsin imdi!»

Haçan leşger ol Ýusuba ýakyn geldi,
Ýusup dönüp, ol leşgere nazar kyldy,
Ony görüp barçalary bihut boldy,
Bihuş olup, jümle atdan düşer imdi».

On iki müň är jümlesi atdan düşdi,
Kamusynyň usy gidip, akly çaşdy,
Kerwen göçdi, ol aradan üç gün geçdi,
Olar heniz bihud bolup ýatar imdi.

Ony görüp barçalary haýran galdy,
Ýusubyň hatyryna çoh ujp düşdi,
Bir dem ujp meýdanyna jöwlan kyldy,
«Maňa meñzeş hiç kimsene ýokdur imdi!

Hiç dogmady, dogmaz, meniň deýin beşer,
Her kim maňa bakar bolsa, akly çaşar,
Görmäge mätäç olup, agynyp düşer,
Didaryma janyn pida kylar imdi».

Oluk sagatda, Jebraýyl geldi häzir,
Iberip idi Ýusuba, Jelil Kadyr,
«Eýa, Ýusup, sen hakykat ne diýdiň» diýr,
«Ujp kyldyň! Halyk sungyn görgül imdi».

Üçünji gün bir şäherge olar girdi,
Ol şäher ähli jümlesi peri idi,
Haçan Ýusup olaryň ki ýüzün gördi,
Her birisi Ýusupdan ki görkli imdi.

Gul sandygy hergiz asla rowa olmaz,
Ol şäherde Ýusuby hiç kişi bilmez,
Jemalyny kimse görüp, kabul kylmaz,
Barçalary Ýusupdan çoh görkli imdi.

Her biriniň Ýusupdan ýüzleri nurly,
Suratlary bar münawwer, dürli-dürli,
Jümlesiniň akly tamam, özi arly,
Ony görüp, Ýusup magnum bolar imdi.

Halygyndan Ýusuba ki wahy geldi:
«Ýa, Ýusup, sen gudratymny görgül» diýdi,
Husnyň bile sen ujp kylma» diýdi,
«Görk beriji hakykatlar menden imdi».

Çün Ýusup uşbu ahwaly beýan bildi,
Hem ujp kyldygyna toba kyldy,
Ajyz bolup Taňrysyna sejde kyldy,
Toba kylyp, «Eýa, Rebbim!» diýer imdi.

Heman demde ol Halykdan medet erdi,
Ýusubyň ki jemalyny ýene berdi,

Zahyr-batyn görklerini ol gowşurdy,
«Eýa, Ýusup, başyň galdyr» diýer imdi.

Bes, olar oşol şäherden öte geçdi,
Kerwen halky Müsre ýakyn makam tutdy,
Nil yrmagy gyragyna ýakyn düşdi,
Mälik Dagyr Ýusuba ýalbarar imdi.

Mälik aýdar: «Eýa Ýusup, imdi barsaň,
Nil yrmagy uşbudyr, bir bakyp görseň,
Maslahat ki eýledir, ol suwa girseň,
Boýuňdan toprak-tozany gitsin imdi».

Ýusup Mäligiň emrine munkat boldy,
Baryp, Niliň yrmagyna ýakyn geldi,
El galdyrdy, Halygyna doga kyldy,
«Pazlyň birle maňa perde bergil imdi».

Ýusup sawçy uşbu dogasy kabul boldy,
Oluk sagat Ýusuba bir gupba geldi,
Ýusup oşol gupba içre gusul kyldy,
Endamyny hiç mahlukat görmez imdi.

Ol suw içre, birer balyk bolar idi,
Suwdaky balyklara baýyk buýurdy:
«Izim Halygyň syddygy suwa girdi,
Edep saklaň, hiç biriňiz bakmaň imdi».

Ony eşidip balyklar, jümle gaçdy,
Makamlısy makamyna bardy girdi,
Hiç kimsesi ol Ýusuba göz salmady,
Jümle Ýusup hormatyny saklar imdi.

Oşol ulug balyk ýene häzir geldi,
Kendu özüni Ýusuba zahyr kyldy,
Ýusup onuň üstünde sabyt oldy,
Arkasyňa basyban ki müner imdi.

Ýusup oşol balyk üzre gusul kyldy,
Nury katdy hezar çenden artyk boldy,
Oluk sagat ol Jebraýyl häzir geldi,
Hak salamyn, hülle donun getrer imdi.

«Eýa, Ýusup, Halyk saňa kylar salam,
Hem peýweste onuň bile beýle olam,
Akybetde ony uly mälük kylam,
Weleýken ol sabyr kylsyn» diýer imdi.

Ýusup nebi tamam gusul kyldygynda,
Ary ýuwnup, suwdan daşa geldiginde,
Hülle geýip, köňli şadman oldugynda
Ýusupdan balyk hajatyn dilär imdi.

Ýusup sawçyga aýdar ol serwer balyk,
«Maňa döwlet rozy kyldy Jepbar Halyk,
Pazly birle rozy kyldy patyşalyk,
Jümle balyk soltanlary men-men imdi.

Jümle balyk soltany, çoh döwletli men,
Weliken bir perzent üçin mätäji men,
Bala üçin, eýa Ýusup hasratly men,
Meniň üçin bir dogany kylgyl imdi.

Halyk seniň bu dogañny kabul kyla,
Pazly birle maňa ogul rozy kyla,

Oldur maňa, mundan soňra doga kyla,
Çün öler ersem, soňumdan» diýer imdi.

Ýusup nebi el galdyrdy, doga kyldy,
Halyk onuň dogasyny kabul kyldy,
Ol balykga iki ogul rozy kyldy,
Ikisi döwlet eýesi bolar imdi.

Ol ikisi keramatly gopmuş idi,
Birisi onuň Ýunusy ýuwtmyş idi,
Birisi ol hem ýüzügi ýuwtmyş idi,
Ol ýüzük Süleýmanyňky, baýyk imdi.

Ýusup oşol balyk birle esenleşdi,
Ol ikisi alkyşlaşa aýrylyşdy,
Hem balyk wedag kylyban, suwa düşdi,
Ýusup giru Mälik taba geler imdi.

Ýusup nebi gaýta geldi şadu-handan,
Nury dahy artyk oldy hezar çendan,
Nury balkar egnindäki hülle dondan,
Ýerden göge nurdan direg bolar imdi.

Ýusup giru geldigini Mälik gördi,
Oluk sagat gullaryna emr kyldy,
Sandygyndan ýetmiş dürli don çykardy,
Ýusup geýsin diýe, häzir kylar imdi.

Mälik Dagyr ol Ýusuba garşy bardy,
Ol Ýusubyň egninde hülle don gördi,
Sorar: «Saňa uşbu dony kim geýdirdi?»
Bakar, taňlar, ajaýyba galar imdi.

Ýusup aýdar: «Möwlam berdi bu halady,
Izim maňa rozy kyldy bu döwleti,
Men dahy ondan buldum uşbu rahaty,
Meniň syrym oşol aýan biler imdi».

Mälik Dagyr ol menzilden rihlet kyldy,
Bir menzil Müsüre anjak ýakyn geldi,
Müsür içre howadan birer üýn geldi:
«Bir eziz şahs Müsür içre geler imdi.

Mälik täjir saraýyna jümle geliň,
Ol oglany tiz görmäge höwes kylyň,
Adamyga meňzemezdir, zahyr biliň,
Mukarrap periştäge ol meňzär imdi.

Ol gelmegi sizge ýawlak gutly durur,
Akly tamam, sözi ýawlak datly durur,
Özi arly, hoş gylykly kimse durur,
Görmäge ki ýawlak muştak oluň imdi».

Müsür ähli muny eşdip söýnüşdiler,
Jümleleri barmaga ki düýrnişdiler,
Uly-kiçi, är-u-arwat ýyglyşdylar,
Her birisi garşy çykyp bakar imdi.

Kerwen bile agyr leşger atly idi,
Jümlesi ol perişdeler baýyk idi,
«Ýusuba iş boluň!» diýe, Hak buýurdy,
Ýusup bile Müsüre girerler imdi.

Arasyndan Ýusup aşar hülle geýip,
Zaryp-latýf şuglasyndan nury balkyp,

Getirerler Ýusuby ki agyrlaýyp,
Ýusup aşar, kamuglardan artyk imdi.

Müsür ähli ony göre, galdy haýran,
Aýdarlar ki: «Bu degildir adamydan,
Mukarrap perişdedir, ol iýndi gökden!»
Jümleleri oňa sejde kylar imdi.

Ýusup haçan Müsre ýakyn geldi ise,
Dürli tagam, şerap lezzet aldy ise,
Ýusup ysy, lezzet eser kyldy ise,
Dürli nesne-anbar kibi kükär imdi.

Mälik Dagyr Müsür içre geldi ise,
Saraý içre Ýusup mukym oldy ise,
Nykap soýup, ýüzün açyk kyldy ise,
Saraýyndan nury balkyp çykar imdi.

Ony göre Müsür ähli mejmug boldy,
Mälik Dagyr saraýyna häzir geldi,
Arzuwlaryn Mälige zahyr kyldy,
«Guluňyzy bir görelim!» diýrler imdi.

Mälik aýdar: «Ol myrada irmiýe siz,
Hergiz meniň saraýyma girmiýe siz,
Hem Ýusubyň jemalyny görmiýe siz,
Birer dinar bermeýiban, sizler imdi».

Razy olup, birer dinar getirdiler,
Destur alyp, saraýyna hem girdiler,
Ýusup syddyk jemalyny hem gördüler,
Bakan hergiz jemalyna doýmaz imdi.

Ikinji gün Müsür ähli jümle geldi,
Her birisi iki altyn tuta geldi,
Ýusup ýüzün görmäge ki arzuw kyldy,
Gören haýran hem sergezdan olar imdi.

Üçünji gün, dördünji gün, başınji gün,
Artdyrdylar her günde ki birer altyn,
Arzuwlary ol Ýusuby görmek üçin,
Gören hergiz jemalyndan doýmaz imdi.

Ondan soňra onunjy gün tamam boldy,
Oşol günde onar altyn tamam boldy.
Uly-kiçi, jümleleri gözün gördi,
Gören kişi bihud bolup düşer imdi.

Birniçeler surat-jemalyn gördüler,
Birniçeler syrat-kemalyn gördüler,
Birniçeler rysalat halyn gördüler,
Her ki taýpa barar, dürli görer imdi.

Suratyn görenler, malyn ata kyldy,
Kim syratyn gördi, janyn pida kyldy,
Ýigrimi müň kişileri şehit boldy,
Rysalatyn gören, iman getir imdi.

Bes, Kadyrdan höküm-perman eýle boldy,
Mälik Dagyr ol Ýusuby alyp geldi,
Saraý içre altyn kürsi häzir kyldy,
Ýusup ol kürsi üze oturur imdi.

Munadylar çüre durup çagyrdylar:
«Bu oglanny kimler satyn alar?» diýrler,

«Munuň kimse gymmatyny biler?» diýrler,
«Her kim bahasyn ýetirse, alsyn imdi».

Muny eşdip Müsür ähli, jümle geldi,
Uly-kiçi, baý-u, ýoksul häzir geldi,
Halwaçylar, ekmekçiler tama kyldy,
Her birisi: «Men alsamdym!» diýer imdi.

Bir kempir birer kelep ýüp alyp geldi,
Hem Ýusuby almaga ol häzir geldi,
Ýusuby görmeklige ol hile kyldy,
Ol sebäpli Ýusuby ol gördi imdi.

* * *

Rowaýat, birer gyz onda bolar imiş,
Gyzga binti Tabiun diýerler imiş,
Oňa dahy bu ahwaldan habar olmuş,
Hem Ýusuby almaga ol gelir imdi.

Muň düýe ýük, mal-u hazyna getirdi,
Birer zyba hem garabaş at mündürdi,
Jümlesine birer zyba don geýdirdi,
Başlaryna murassag täç urar imdi.

Bu sypatlar birle ýetip häzir geldi,
Ýusubyň jemalyna bir nazar kyldy,
Rysalat nurun görüp, ol haýran galdy,
Halyk sungun, Ýusup görkün taňlar imdi.

Ýusuba sorar, aýdar: «Netek oğlan sen,
Belli bildim, sen hakykat gul degil sen,

Aýtgyl maňa, kim sen, kimiň aslyndan sen,
Kangy soltanyň ogly sen?» diýer imdi.

«Uşbu ahwal, hergiz saňa laýyk degil,
Saňa hergiz gul diýmäge baýyk degil,
Her kim seni almaklyga laýyk degil,
Kangy kişi saňa baha ýetir imdi.

Ne çün gaýgylaryň öküş, hatyrlaryň dar,
Gam-gussalar ýar olupdyr saňa, eý ýar,
Aýtgyl maňa, bu arada ne hikmet bar,
Ahwalyňy maňa yglan kylgyl imdi?!

Jahan içre sen dek beşer olmuş degil,
Saňa meňzeş hiç kimerse dogmuş degil,
Hiç kimsine, sen sypatly olmuş degil,
Meger sen bir melaýyk sen!» diýer imdi.

«Seni eşdip jümle malym pida kyldym,
Seni satyn almaga ki häzir geldim,
Mal-u hazyna ýük kylyp, tagjyl geldim,
Weliken bahaň ýetire bilmen imdi!»

Ýusup onuň sözüne ki jogap berdi,
Sözün eşden jümle haýran galar idi,
Gözlerinden göwher kibi ýaşlar akdy,
Pasyh tilin, sahyh sözün söýlär imdi.

Aýdar: «Meniň bu halymy Halyk biler,
Onuň hökmi gullaryga laýyk durar,
Her ne kylsa, kylmaga ki laýyk erer,
Maňa beýle takdyry Ol kylar imdi.

Sungy birle baýyk meni Ol ýaratdy,
Meniň kibi görkli jemal Ol düzetti,
Bu kazany üstümize Ol ýöretti,
Onuň hökmün hiç kimsene ýykmaz imdi.

Saňa gul gerek erse, sen satyn algyl,
Hernäçe kim, laýyk erse baha bergil,
Eger malyň ýetmez erse, paryg olgul,
Aýryk ahwal sormagyl ki menden imdi».

Muny eşdip, ol Ýusubyň elin tutdy,
Ykrar edip Taňryýa ki mömin oldy,
Ýusup oňa musulmanlyk yglan kyldy,
Pasyh tilin, sahyh iman getrer imdi.

Möwla Jelil magfyrata laýyk kyldy,
Jümle malyn pakyrlara üleşdirdi,
Kendu-özi bir sumganyň içre girdi,
Baky ömrün onuň üzre geçirer imdi.

Halyk Jelilden magfyrat, rehmet oldy,
Ondan soňra alatdowam takat kyldy,
Günäleri jümlesini afuw kyldy,
Ol gün-ki gün jümle onda bolar imdi.

Pasyl V
ZÜLEÝHA HAKYNDA HEKAÝAT

Gulak tutup siz, diňläňiz uşbu sözi,
Ol Züleýha mälikzada Teýmus gyzy,
Dolan aý dek balkyraýdy onuň ýüzi,
Uçmah içre hüýrül-aýna meňzär imdi.

Ol Teýmus mälik erdi, Magryp eýesi,
Ýüz mün ärden artyk idi onuň süsi,
Ony ýawlak gany etmiş arş Izisi,
Dünýä içre uly mälik kylmyş imdi.

Dünýä içre onça döwlet bolar ermiş,
Şeýle eken, buta tabyg kylar ermiş,
Ol Züleýha onuň gyzy olar ermiş,
Bu ahwalyň aslyny ki aňlaň imdi.

Ol Züleýha mälik Teýmus gyzy ermiş,
Ol ýassygy atasynyň dyzy ermiş,
Ýusubyň suratyny ol düýşde görmüş,
Aňlamyş hem hakykatda bilmiş imdi.

Ne kim ol Ýakup Ýusuby söýer idi,
Ýusup onuň uýlugyndan gitmez idi,

Hem Züleyha atasyna şeýle erdi,
Belki dahy artygrak ki söýer imdi.

Züleyha bir güni ýatyp, uýur erdi,
Ol Ýusubyň suratyn ki düýşde gördi,
Görüban, heman sagatda aşyk boldy,
Zar aglaýyp, oýanyban geler imdi.

Atasy sorar, áýdar: «Ne aglaýyr sen,
Könlüňden sen ne geçer, ne dileýir sen,
Düýşüň içre ne görüban, arzuwlar sen,
Myradyňy maňa yglan kylgyl imdi».

Züleyha áýdar: «Men ýatyp uýur erdim,
Düýşüm içre bir zybaýy surat gördüm,
Oýandym ol suraty hiç bulamadym,
Ol magnydan ki aglaýur oldum imdi.

Oşol surat gözüme görüne geldi,
Hatyrymy hem huşumy jümle aldy,
Aklym alyp, sabrymy ki garat kyldy,
Peýweste ki ony nebsim istär imdi».

Ol Teýmus áýdar: «Men ony görsem idi,
Hem men onuň kandalygyn bilsem idi,
Malym, mülküm jümlesin harç kysam idi,
Ony saňa gowşurmak çün» diýer imdi.

Ol Züleyha ukusyndan mahrum galdy,
Aý kibi görkli ýüzleri, meňzi soldy,
Iýmekden hem içmekden mahrumda galdy,
Tüni-güni Ýusubyny ügär imdi.

Bu hal üzre bir ýyl dahy tamam boldy,
Züleýha uşbu suraty ýene gördi,
Öwütläp ki Züleýhaga aýdar idi:
«Öwüdimi eşidiban tutgul imdi!

Beýan bilgil, sen meniň ki, men seniň men
Menden özge hiç kimsäni sen bulumaň,
Meniň yşkymy hatyryňdan sen salmaň,
Menden özge hiç kimsäge bakmaň imdi!»

Züleýha uşbu kowlunarazy boldy,
Ukusyndand oýanyban, öre galdy,
Katynda oşol suraty bulamady,
Oluk sagat bihud bolup düşer imdi.

Ol atasy bu hal içre galdy haýran,
Aşyklygyň kâr kyldygyn bildi beýan,
Bimarystan içre kylar dürli derman,
Akly gelmez, hiç doga kâr kylmaz imdi.

Akly çaşdy, ýatyp uky hiç uýumaz,
Tagam häzir getirilse, hergiz ýýmez,
Hiç kimse bilen oturyp söz sözlemez,
Hiç bir tebib muňa derman kylmaz imdi.

Üçünji ýyl ol suraty ýene gördi,
Ýawlak gaty ant beriban, bu gez sordy:
«Aýt maňa, sen kim, makamyň kanda? – diýdi,
Hakykat ki meni mahrum goýduň imdi!».

Ýusup aýdar: «Ýa, Züleýha, meni görgül,
Baýyk ki Müsür ezizi, men-men bilgil,

Eger meni istär erseň, Müsre gelgil,
Baýyk meni Müsür içre bulgul imdi.

Sabyr birle işlegil ki uşbu işi,
Sabyr birle işlener işleriň başy,
Myradyna tiz ýeter sabyrly kişi,
Bu iş içre görkli sabyr kylgyl imdi».

Züleýha muny eşidip, öre turdy,
Sözün aňdy, akly geldi, pähim berdi,
Atasyna bu ahwaldan habar berdi,
«Istedigim — Müsür eýesi» diýr imdi.

Bag-bukawyn çöşdürdi ki akyl geldi,
Baýakydan tili dahy pasyh boldy,
Nury artdy, sözi dahy melih boldy,
Weliken ki Ýusuby köp ügär imdi.

Züleýhanyň makamydyr Magryp ili,
Yraklygy Müsür bile onuň ýoly,
Eger atly aşar olsa, tüni-güni,
«Alty aýda Müsre barar» diýrler imdi.

Ýigrim ýedi begden geldi ýalawaçlar,
Her biriniň başynda ki altyn täçler,
Getirdiler telim mal-u altyn haçlar,
Jümleleri Züleýhany dilär imdi.

Her dikmesi bir mälikden gelmiş idi,
Züleýhany hatynlykda arzuwlady,
Bes, Züleýha atasyna áýdar idi,
«Meni Müsür mäligine bergil imdi».

Atasy uşbu ahwaly takyk bildi,
Bitig ýazyp, Müsür taba kişi saldy,
Bitig ýazyp, tükel ahwal yglan kyldy,
«Bir gyzym bar, mydam seni dilär imdi.

Teýmus ibn Talus men-men, biliň baýyk,
Meniň birer gyzym bardyr saňa laýyk,
Oňa takdyr eýle kylmyş oşol Halyk,
Istär iseň ýalawajyň iber imdi.

Soltanlardan çoh dilärler, hergiz barmaz,
Aýryklara hiç begenmez, köňül bermez,
Hatyryndan ol seni hergiz gidermez,
Istär iseň bizlere ki bildir imdi.

Men gyzymny hakykatda saňa berem,
Müň düýe ýük jyhazyny häzir kylam,
Müň gatyra dahy malym ýükletdirem,
Düýe ýüki haryr-zyba olar imdi.

Dahy müň gul, müň garabaş berem bile,
Peýweste ki tapugyňda hyzmat kyla,
Mydam olar sizlere ki tabyg kyla,
Kim Hotany, kimi Rummy olar imdi».

Ol wagt Müsür ezizi Ganzafar idi,
Ýalawaçlar bitig birle oňa geldi,
Bitig okap, rowa gördi, ryza berdi,
Jogap bitig, Resul irsal kylar imdi.

«Her kim meni dilär erse, men dilär men,
Hezar çendan arzuw birle isteýir men,

Malym-mülküm, jümle pida eýleýir men,
Janym birle kabul kyldym» diýer imdi.

Ganzafaryň ýalawajy geldi erse,
Teýmusa ki jogapnama ýazdy erse,
Bitig okap, halyn maglum kyldy erse,
Züleýhany ýarag kylyp, göndär imdi.

Müň gatyra, düýä malyn ýükletdirdi,
Dahy müň gul-garabaşy atlandyrdy,
Züleýha ki Müsür içre geldi, girdi,
Saraý içre tagt gurup, oturar imdi.

Haryr geýdi, täç urundy, tagta agdy,
Köňli açylyp, hatyrna şady ýagdy,
Hamana kim on dördünji gün aý dogdy,
Meňzi — nury güneş kibi balker imdi.

Söýümdi «Men myradyma irdim diýer,
Eziz Müsür jemalyny görsem diýer,
Jümle malym derwüşlere bersem diýer,
Myradym ki şükranasyn kylam imdi!».

Oluk sagat begler birle eziz geldi,
Begler gitdi, mälük onda ýalňyz galdy,
Ony görüp ki Züleýha perýat kyldy,
«Bu ne ärdir, nişe galdy» diýer imdi.

Garabaşlar Züleýhaga ahwal aýdar,
«Baýyk ki Müsür ezizi soltan budur,
Hakykat ki seniň äriň Ganzafardyr,
Biýedeplik kylmagyl!» diýerler imdi.

Muny eşdip, Züleýhanyň akly çaşdy,
Perýat kylyp, agynyban ýere düşdi,
Garabaşlar jümleleri gaýgyryşdy,
Ony görüp mälik dahy çykar imdi.

Haçan ki başyna akly geldi erse,
Ahwal neteligin zahyr bildi erse,
Gam-gussa bile meňzi soldy erse,
Garabaşlar bu ahwaly sorar imdi.

Garabaşlar aýdar: «Eýa, şahy-jahan,
Sensiz bize olamasyn uşbu jahan,
Mäligi görüp, agynyp düşdün näden?
Uşbu işi bize yzhar kylgyl imdi!».

Züleýha diýr: «Yrak galdy meniň ilim,
Ah, näden ki galat düşdi meniň halym,
Ah, daryg-a, öküş renjim, uzak ýolum,
Alty aýlyk emgek zaýa boldy imdi.

Meniň düýşümde gördüğim baýyk degil,
Baýyk biliň ki bu maňa laýyk degil,
Bu är hergiz ol kişige meňzeş degil,
Ýüzi, görki, gylygy oň artyk imdi.

Dolan aý dek balkar idi onuň ýüzi,
Bal-şekerden datly idi onuň sözi,
Mahzunlara rahat berer onuň ýüzi,
Onsuz maňa bu jahan hoş däldir imdi.

Meniň bile beýle wada kylmyş idi,
Ne magnydan wadaga ol hylap kyldy?

Alty aýlyk hemme renjim zaýa boldy,
Ilim, şährim menden yrak galdy imdi».

Düýrneşdiler jümle uly garabaşlar,
Eýgu sözli, Züleyhany öwütlärler,
«Eýa hatyn, sen sabyr kylgyl» diýerler,
«Sabyr birle myrat hasyl bolar imdi.

Ne biler sen, Halyk sebäp kylar erse,
Ol düýşüň hem täwili hoş geler erse,
Myradyň ki mundan hasyl bolar erse,
Hajat oňa rowa kylmak keňes imdi».

Züleyha uşbu öwüdi rowa gördi,
Müsürde ki durmaklyga boýun berdi,
Hiç kimsene bu syryny bilmez erdi,
Ganzafar hem bu ahwaldan gapyl imdi.

Telim ki mütdetler geçdi, ondan keyin,
Züleyha ol Ganzafardan saklar özün,
Arzuwlaýyp, soldurar ki görkli ýüzün,
Peýweste ki, ol Ýusuby üger imdi.

Halyk saklar Ganzafardan Züleyhany,
Ýusup üçin saklar idi Halyk ony,
Hem dahy Ganzafar, hergiz bilmez ony,
Hajat erse, jyn gyzy ki geler imdi.

Züleyha Ganzafara hiç mutyg bolmaz,
Özün saklar, hergiz oňa ýakyn gelmez,
Ol Ganzafar bu ahwalyň aslyn bilmez,
Jyn gyzyny Züleyha diýp, guçar imdi.

Ondan soñra ýedi ýyl ki dahy geçdi,
Hallar döndi, telim aýlar geldi, geçdi,
Akybet ki Ýusup dahy Müsre düşdi,
Müsür içre gul bolup satylar imdi.

Munadylar bazar içre ýügrüşdiler,
«Oglany kim satyn alar?» diýişdiler,
Görkli ýüzden perdäni ki göterdiler,
Meñzi, nury gün ýagtysyn tutar imdi.

Hiç kimsesi ony satyn alalmady,
Baha berip, kimse ýakyn gelemmedi,
Müsür maly oña baha bolalmady,
Älem maly oña hergiz ýetmez imdi.

Ol wagtda Müsür mäligi ol Ganzafar,
Ol ezize maglum boldy uşbu habar,
Dagyr oglun hyzmatyna tagjyl ündär,
«Guluň getir, biz görelî!» diýer imdi.

Oluk sagat emr kyldy ol Ganzafar,
«Köşk öňi meýdanyny bezäñiz» diýer,
«Haryr-zyba düşekler düşäñiz» diýer,
Çöwresinde telim kürsi gurar imdi.

Ol halaýyk onda jümle oturdylar,
Oluk sagat Ýusuby ki getirdiler,
Uly-kiçi jümle hyzmat eýlediler,
Meýdanda kürsi üzre oturur imdi.

Oşol demde Ýusup onda häzir geldi,
Meñzi — nury saraý için röwşen kyldy,

Züleyha köşgünden bakyp ony gördi,
Heman demde bihud bolup düşer imdi.

Garabaşlar jümlesi ki oňa üýşdi,
Akly gidip, düşdügini ajaplaşdy,
Aýdar: «Hatyn ne magnydan aklyň çaşdy?»,
Kamulary düýrneşiban sorar imdi.

Züleyha aýdar: «Tutmaň, goýuň, düşeyin,
Telim ýyllarky hasratyma gowşayyn,
Pyrak halyn, ahwalyny soraşayyn,
Hakykat ol, wysal günü dogdy imdi.

Oldur meniň bar hajatym, belli biliň,
Sizler ony meniň üçin satyn alyň,
Jümle malym onuň üçin pida kylyň,
Näçe baha dileseler, beriň imdi».

Ol perişde bar idi Ýusuba işi,
Aýdar: «Muny haçan alar dikme kişi,
Meger ki eziz bolar, munuň deňdeşi,
Eziz kibi şalar alar!» diýer imdi.

Munadylar uly üýnli gygyrdylar,
«Bu oglany kimse satyn alar?» diýrler,
«On dürli hünäri bardyr, munuň!» diýrler,
Hünärlerin birin-birin aýdar imdi.

Owwal oldur, kaddy ýagşy, zaryp özli,
Ikinji ki meňzi ýagty, görkli ýüzli,
Üçünji ki pasyh dilli, sahyh sözli,
Ýetmiş iki dili tamam biler imdi.

Dördünji ki şepagatly, mürewwetli,
Başınji ki alp ýürekli hem hümmetli,
Altynjy ki hemmelerden bek kuwwatly,
Kyrk ärden öň kuwwaty artykdyr imdi.

Ýedinji ki dini bitin, diýanatly,
Sekizinji haýyn dälidir, amanatly,
Dokuzynjy hulky latyp, labzy datly,
Onunjysy, ol rysalat nesli imdi».

Eziz ony eşidip ki, haýran galdy,
Ol Ýusubyň jemalyna nazar saldy,
Kendiden ki sabry gitdi, bihud boldy,
Birer sagat bihud bolup, turar imdi.

Eziz aýdar: «Bu oglany maňa satgyl,
Hünji-merjen, göwher, ýakut menden algyl,
Näçe baha gerek erse, beýan kylgyl,
Gymmatyny sen mugaýýan kylgyl imdi».

Ol perişde Ýusup işe häzir geldi,
Hufýa birle ol täjire yglan kyldy,
«Ýusubyň agyry altyn dile — diýdi,
Her matagdan agramyça salgyl imdi».

Täjir aýdar: «Tereziýe altyn goýgul,
Bu oglanyň agramyna altyn bergil,
Tükel maldan birer dürli dahy goýgul,
Her birisi oglan agram bolsun imdi».

Onda eziz bu kowularazy boldy,
Oluk sagat hazynaýa özi geldi,

Terezige baş ýüz müň ki altyn goýdy,
Altyn bary Ýusup agry gelmez imdi.

Terezige telim altyn dahy goýdy,
Dartdylar ki, Ýusup bile deň gelmedi,
Hazynada altyn-kümüş hiç galmady,
Jümle maly Ýusup agry gelmez imdi.

Äg-u atlas, müşk-u anbar jümle goýdy,
Göwher, ýakut, hünji-merjen bile goýdy,
Eziz bu gez ol bahadan ejiz galdy,
Tükel maly Ýusup agry olmaz imdi.

Eziz aýdar: «Bu söwdamyz olmaz imiş,
Baha ýetip, şert ýerine gelmez imiş,
Älem maly muňa baha olmaz imiş,
Galanyny maňa bagyş kylgyl imdi!».

Täjir aýdar: «Bu satuwa razy boldum,
Ýetgeninçe, bu malyňny baha aldym,
Galanyny men saňa ki bagyş kyldym,
Bu oglany minnet bile berem imdi».

Oşol demde Ýusuby ki eziz aldy,
Mälik Dagyr ol Ýusuba nazar saldy,
Elindäki nebüwwet nuruny gördi,
Satdygyna puşeymanlar olar imdi.

«Ah, daryg-a, hany meniň ol döwletim,
Men seni mundan öňde hergiz bilmedim,
Uşbu nuruňy eliňde hiç görmedim,
Bu günki gün ol iş elden gitdi imdi».

Mälik aýdar: «Eýa, Ýusup, ýüzüň örtli,
Çyn perişdeler sypatly, sözüň datly,
Adamyda görmedim, sen deý sypatly,
Aýtgył maňa, kim sen?» diýip, sorar imdi.

Ýusup aýdar: «Saňa ahwaly sözläýin,
Kimdigimi bir saňa yglan eýläýin,
Weleýken, oşol şert bile bildireýin,
Kamulardan bu syryňny sakla imdi.

Kim idigim, Mälik muny bilgil baýyk,
Men erer men, hakykatda Ýusup syddyk,
Uly dädem, Hak halyly erer takyk,
Atam Ýakup, Yshak zebih!» diýer imdi.

Mälik ony eşidiban, boldy magmum,
«Bu ahwaly mundan öňde men bilmedim,
Syddygyndan aýrylyban, mahrum galdym,
Pygamberi bendelige satdym imdi!

Ah, daryga, men owwal ki bilsem idim,
Men seni haçan ki munda satar idim,
Azat kylyp, ol ataňa elter idim,
Mydam ki gul bolar idim, saňa imdi».

Ýusup aýdar: «Bu gezek iş elden geçdi,
Ol Taňrynyň hökmi boldy, tedbir çöşdi,
Besaratlar ejiz galdy, belli uçdy,
Hak emrine mutyg bolmak gerek imdi».

Onda Mälik aýdar: «Eýa, Ýusup syddyk,
Gyzym bardyr, oglum ýokdur, belli baýyk,

Meniň üçin bir dogany kylgyl takyk,
Hiç gümansyz seniň dogañ makbul imdi».

Ýusup sawçy el galdyrdy, doga kyldy,
Halyk Ýusup dogasyny kabul kyldy,
Ýigrimi dört ogul oňa rozy kyldy,
Her birsi döwlet eýesi bolar imdi.

Mälik bu gez Ýusupdan ki ýene sordy,
«Seni maňa ol satanlar kimler» diýdi,
«Nişe satdy, nişe beýle ujyz berdi,
Bu esrary beýan kylsaň, bilsem imdi».

Ýusup aýdar: «Men ony hergiz aýtmaz men,
Ol Haky goýup, batyl söze gatmaz men,
Gammazlykdan şeytan köňlün baýytmaz men,
Munda ol syry açmaýam, örtem imdi.

Aýrylmaklyk wagty geldi, beýan bilgil,
Indi sen ol hatyryňny razy tutgul,
Ýusuby gördüm diýe, hiç söýlemegil,
Amanatdyr, bu esrary sakla imdi!».

Ondan soňra, ol Ganzafar pikir kyldy,
Ýusuby aldygyna puşeýman oldy,
«Hazynada altyn-kümüş hiç galmady,
Müflis-u mätäçlik bile galdyk imdi».

Ýusup aýdar: «Soltanym ki emrin kylsa,
Hazynadar hazynaga nazar salsa,
Ne galmyşdyr hazynada, baryp görse,
Gelip saňa habar berse» diýer imdi.

Hazynadar hazynaga hāzir geldi,
Hazynanyň ahwalyny görüp bildi,
Tiz ýügürip Mäligine habar berdi,
«Hazynada doly maly gördüm imdi!».

Hazynadar söýünip, ki giru geldi,
Bu ahwaly müždeledi, beýan kyldy,
Eziz eşdip, bu işlere haýran galdy,
Uşbu ahwaly ajaplap, taňlar imdi.

Ol eziz hazynadardan habar sordy,
«Uşbu arada ne many bardyr?» diýdi,
«Haly olmuş, ol hazyna niçik doldy,
Bu keramat, bu bereket kandan imdi?».

Hazynadar aýdar: «Bu syry bilmez men,
Hiç manydan baýak endişe kylmaz men,
Uşbu ahwaly hiç kimseden bilmez men.
Bu syry ol oglan ýegräk biler imdi».

Ýusup aýdar ol ezize: «Eýa, soltan,
Meniň bir Möwlamym bardyr, ulug Subhan,
Ondandyr, jümleleri, uşbu ki yhsan,
Ýoklary bar kylmak oňa keňes imdi.

Baýyk biliň, Ondandyr uşbu enaýat,
Pazly birle oşol kylypdyr keramat,
Men oňa çoh taglym kylam, şükr-u minnet,
Sizlere hergiz minnetim ýokdur imdi».

Ol hazynadar aýdar: «Men barar idim,
Ol Ýusubyň gaşynda men durar idim,

Gökden guşlar iner erdi, görer idim,
Adam dek, Ýusup birle sözleşer imdi».

Aýdarlar: «Eýa, Ýusup, bu gezek görgül,
Gymmatyňy, bahaňy bu günde bilgil,
Halygyň hökümüne razylyk bergil,
Mydama oňa sygyngyl!» diýrler imdi.

Mundan öňde, gözgüýäge sen bakdyňmy,
Gözgüde görküňi görüp, sen aýtdyňmy,
Eýse, «Men satylar gul bolsam, diýdiňmi,
Meniň baham kim ýetirer» diýdiň imdi.

«Indi bahaň nedigin, sen bildiňmi, diýr,
Takdyryň ki ne etdigin, gördüňmi, diýr,
Nişe bahaýa satdylar, gördüňmi? – diýr,
On sekiz ýarmakgaga satyldyň imdi!

Bu gez ki görgül, gymmatyň näçe oldy,
Ol Halyk saňa enaýat näçe kyldy,
Tükenmiş mal-u hazyna näçe doldy,
Halyga ki şükür-sypas kылgyl imdi!»

Ondan soňra ol Ýusupdan eziz sordy,
Hormatyny, gadyrny bu gezek bildi,
Elin alyp, Züleyhaga teslim kyldy,
«Bu mübärek oglanjygy sakla imdi.

Ýa Züleyha, bu oglana hormat kылgyl,
Gaýet uly, oňa laýyk yzzat kылgyl,
Menden oňa çoh artygrak tagzym kылgyl,
Biziň bu oglumyz bolsun» diýer imdi.

Eziz sözünü Züleyha rowa gördi,
Ýusuby ki agyrlady, hormat kyldy,
Üç ýüz altmyş elwan dürli don eýledi,
Her günde bir dürlüsini geýdirer imdi.

Ýusup aýdar: «Bu iş nete rowa ola,
Mundak donlar rowamydyr, ýagny gula?
Uşbu işler hemmelere magýup bola,
Bu donlary eziz dahy geýmez imdi!»

Züleyha aýdar: «Aňlagyl sen, ýa, dildar,
Geýdigiňni eziz dahy rowa görer,
Bu donlary hakykatda ol buýurar,
Haçan geýseň, nur üste nur, olar imdi».

Kendu eli bile, Ýusup başyn darar,
Hünji-merjen bile baglap, saçyn örer,
Oşol halda, janyndan ki gitdi karar,
Yşgy ýeňdi, asla sabry galmaz imdi.

Züleyha ki Ýusup görkün kyýas kyldy,
Bikarar ki ejiz bolup, misgin boldy,
Akybet, ol Ýusuba hak aşyk boldy,
Gün geldikçe her dem yşky artar imdi,

Müşgil ahwala düşdi, ol onda kezin,
Birer sagat görmese, Ýusubyň ýüzün,
Sabry galmaz, hiç aňlamaz kimse sözün,
Ne sözlese, «Ýusup» diýp sözlär imdi.

Bagdezan, tenlerinden ganyn aldyrsa,
Hajjam onuň damaryna neşter ura,

Alal hal, gany akyban ýere damsä,
Ýer üzre Ýusup ady ýazylar imdi.

Her zamanda gökler taba nazar kylsa,
Gök ýüzünde ýyldyzlary görer erse,
Heman demde Ýusup onda geler erse,
Ýyldyzlar ki: «Ýusup» diýip, sözlär imdi.

Bes, ol halda bikarar ki bihud boldy,
Ahwalyny ol Ýusuba yzhar kyldy,
Sunuban ki ol Ýusubyň elin aldy,
Elin alyp, buthanaýa girer imdi.

Aýdar: «Senem, hajatmendan boldum saňa,
Uşbu oğlan laýyk erer, ýawlak maňa,
Bu gez medet kylawergil, öz bendäňe,
Bu oglany maňa mutyg kylgyl imdi!».

Ýalbarar ki ol senemge, zary eýlär,
Zira ki yşgyça galyp, sabry awlar,
Hatyrynda galmady hiç gizlin esrar,
Naçar bolup, butuna ýalbarar imdi.

Ony gördi, Ýusup sawçy doga kyldy,
Senem syndy, uşandy, on para boldy,
Halykdan ki, uşbu seneme emr geldi,
«Ýusup mursal nebi!» diýip, sözlär imdi.

Ol Züleyha Halyk sungun gördi erse,
Seneme uşbu habary geldi erse,
Senem sözläp bu habary berdi erse,
Uşbu ahwaly Ýusupdan sorar imdi.

Züleyha sorar: «Bu hallar neden geldi,
Bütün eken, on parasy näden boldy?»,
Ýusup aýdar: «Muny Halyk eýle kyldy,
Uşbu işi dilemedi senden imdi».

Züleyha aýdar: «Uşbu iş ajap turar,
Ol Halyk bu senemimi niçik görer,
Seneme uşbu horlugy netek kylar,
Senemim öýde örtügli durar imdi».

Ýusup aýdar: «Subhanym meň Kadyr turar,
Barça halda gullar üzre häzir turar,
Batyl işler jümle oňa zahyr turar,
Her kim kanda nä kyldygyn, görer imdi».

Züleyha diýr: «Eger eýle oldy ise,
Halygyňdan bizge giru medet gelse,
Baýaky dek, senem dahy bütün bolsa,
Eýa, Ýusup, sen dileseň bolar imdi.

Gorkaram ki, buthanaýa mälük girer,
Senemim on para olmuş, ony görer,
Bu ahwalyň netekligin bizden sorar,
Gerekmez kim, bizni suçly biler imdi».

Oluk sagat Ýusup sawçy dogra kyldy,
Taňrydan ki çoh ejabat hasyl boldy,
Senem ol dem baýaky dek bütün boldy,
Ol Züleyha ajaýyba galar imdi.

Ondan soňra yşklyk ody heser kyldy,
Gün geldikçe yşky dahy beter boldy,

Meñzi soldy, ukusyndan mahrum galdy,
Iýmek-içmek gaýgylary gitdi imdi.

Meger bir gün eziz oňa häzir geldi,
Onuň halyn tebibine yzhar kyldy,
Tebip sunup, Züleýhanyň elin aldy,
Damar tutup, renjin onuň sorar imdi.

Züleýha ki ezizden ýaşyryn kyldy,
Eziz onuň ne diýenin bilelmedi,
Tebipden ki renjin pynhan kylalmady,
Remzi birle tebibe bildirer imdi.

Aýdar: «Munda tebiplik kylabilmez men,
Bu renje men derman nädir, bilelmez men,
Munuň ki renjin hiç zahyr kylalmaz men,
Hakykatda aşyklyk kär kylmyş imdi».

Pasyl VI

ZÜLEÝHADAN ENEKESINIŇ AHWAL SORAMAGY

Ol Züleýha bir gün ýatyp ukklar erdi,
Bir daýasy bar idi, ony şol gördi,
Aýdar: «Eýa, hatyn, saňa ne hal degdi,
Ne magnydan uşbu hala düşdün imdi?

Ýa, ketbanu, ne sebäpden hatyryň dar,
Jemalyň saryg olmuş, ne gussalaň bar?
Renjiň menden ýuwutmagyl, kylgyl yzhar,
Halyň zagyp, wagtyň nähoş bolmuş imdi».

Züleýha daýasyna jogabyn söýlär,
Syrn onda daýasyna zahyr eýlär,
Kamulardan bu razyna ýaýlak saklar,
«Bu esrary zynhar sakla» diýer imdi!

Aýdar ki: «Oşol Kenganyň gul oglany,
Eýa, daýa, bilermi sen indi ony?
Bu ahwala ol düşürdi baýyk meni,
Onuň yşky beýle kyldy, meni imdi!»

Daýa aýdar: «Degmeden öň, bu hal saňa,
Nişe halyňy diýmediň owwal maňa,

Maslahatly iş kylardym ondan soňa,
Myradyň ki meger hasyl olar imdi.

Aşyklygyň ahwaly ki beýle durar,
Ol aşygyň arzuwy ki şeýle bolar,
Magşugynyň gül meňzi gün-günden solar,
Takaty hem kuwwaty hiç galmaz imdi.

Ýa, ketbanu, aşyklyk ki keňes bolmaz,
Hiç tebipler oşol derde derman bilmez,
Jümle älem güler erse, aşyk gülmez,
Her dem magşuk gaýgysyny tartar imdi».

Züleyha aýdar: «Ýa, daýa, rast aýdar sen,
Maňa laýyk, çoh mynasyp söz sözlär sen,
Bu günden soň meniň üçin ne eýlär sen?
Ýogsa meni bu renjim öldürer imdi?!

Her näme iş buýursaň, men ony kylam,
Men seniň ähli emriňe mutyg bolam,
Meger kim uşbu renjimden rahat olam,
Başdaky myradymna men ýetsem imdi».

Daýa aýdar: «Malyňy sarp kylmak gerek,
Aşyk kişi malyn pida kylmak gerek,
Mal-mülketden tamam köňül üzmek gerek,
Aşyk bolsaň, hazyna-mal dökgül imdi».

Hatyn aýdar: «Eýa, daýa, razy boldum,
Men seniň bar öwüdiňe mugyr geldim,
Malym-mülküm jümlesini pida kылdym,
Meniň üçin ne kylar sen, kылgyl imdi».

Daýa aýdar: «Bennalary häzir gelsin,
Saňa laýyk bir saraýy bina kysyn,
Şeýle kysyn, görenler goý, haýran galsyn,
Içi dürli munakgaşlar bolsun imdi.

Içine dürri-merjen, ferşler düşelsin,
Gyzyl-altyn ýygaçlar onda dikilsin,
Etrapynda pudaklary elwan bolsun,
Ýymişleri elwan dürli bolsun imdi.

Dürli-dürli diregler onda dikilsin,
Birnäçesi diregleri hünji bolsun,
Birnäçe ki diregleriň akyk bolsun,
Birnäçesi gyzy-merjen bolsun imdi.

Ol diregler arasynda çybyk diksin,
Ol çybyklar jümlesi ki altyn bolsun,
Ol diregler düýbünde öküzler kysyn,
Ol öküzler kümüşden ki bolsun imdi.

Safy gyzy-altyndan atlar eýlesin,
Göwher-ýakut, hünji-merjen bezeglesin,
Çöwresinde telim dürli agaç bolsun,
Ýymişleri elwan-elwan bolsun imdi.

Ol ýygaçlar üzerine guş gondursyn,
Ol guşlaryň jümlesi bir dürli bolsun,
Ol saraýyň içi, waspy beýle bolsun,
Kamusy ki sandal gülden bolsun imdi.

Ol saraýy bu sypatly eýlesinler,
Tümen-dürli nagyşlara bezesinler,

Diwaryny syrça bile bezesinler,
Müşebbih ki altyn-kümüş bolsun imdi.

Onuň için ýupar bile bezesinler,
Göwherden hem kandyllar eýlesinler,
Ud-u anbar müşklerini tütetsinler,
Hem munakgaş hem mugattar bolsun imdi.

Surat birle bezesinler sakf arasyn,
Eýle kysyn dört diwaryň hem arasyn,
Bezesinler jümle Ýusupnyň suratyn,
Hem saňa meňzediban, kysynlar imdi.

Köşk içinde mugaýýan bir tagty gurgun,
Üstüne hem hoş mülewwen donlar geýgin,
Başyňa hem bir mugallal täç urungyn,
Ol tagt üzre münewwer sen olgul imdi.

Garabaşlar hyzmatyňa öre dursun,
Gyzyl-altyn meşrabalar tuta dursun,
Müşki-ýupar uş anbardan tüte dursun,
Sakfy gyzyl-altyndan ki bolsun imdi.

Soň Ýusuby ündegin, ol hâzir gelsin,
Geliban ki bu elwana nazar kysyn,
Bakyban kürsi üzre tāk seni görsün,
Näçe sabry bar erse ki gitsin imdi.

Ony görgeç, bikarar hem bihud olar,
Umytdyr kim, mutyg olar, boýun berer,
Soň başdaky derdiňe, kim derman olar,
Myradyň ki meger hasyl bolar imdi».

Ol Züleyha daýa pendin rowa gördi,
Bu hal içre özi gaty zagyp boldy,
Bir gün eziz şöwket bile oňa sordy,
«Renjiň nedir, hatyryň ne?» diýer imdi.

Hatyn aýdar: «Sanyglaryň häzir gelsin,
Maňa laýyk bir saraýy bina kylysyn,
Saraý içi ajap elwan nagyş olsun,
Içlerinden dürli suwlar aksyn imdi».

Heman dem Ganzafar onda emr kyldy,
Sanyglary, nakgaşlary hem häzir geldi,
Hup munakgaş, mäkäm saraý bina kyldy,
Ussatlary jümle oňa bardy imdi.

Ol Züleyha dürr-u merjen zülp öründi,
Hünji-merjen bile oňa zynat berdi,
Hoş müzeýýen oluban köşgüne girdi,
Meňzi nury, köşgi röwşen kylar imdi.

Mülewwen dona dolandy haryr zyba,
Munakgaş täç urundy, çoh oldy huba,
Münewwer tagt üzre ki oturdy huba,
Ol Münewwer ýagty ýüzi balker imdi.

Emr kyldy, Ýusuby ki ündediler,
«Seni hatyn ündedi, gelgin!» diýdiler,
Aňsyndan ki gapyl eken, aldadylar,
«Bizi Eziz iberipdi» diýrler imdi.

Gatyr laýyp ol saraýa Ýusup girdi,
Tagt üzre hatyn oturar, baýyk gördi,

Yhtyýat ki eýleýiban, gaýra döndi,
Syzynyban, gaýra dönüp gaçar imdi.

Ol Züleyha bu ahwaly bildi erse,
Ýusup ondan çoh yhtyýat kyldy erse,
Geldigine köp puşeyman oldy erse,
Ýedi gapy baglaýyp ýaparlar imdi.

Taç geýer, gaş oýnadar, gözlerin süzer,
Sözledikçe nepesinden anbar tozar,
Heman ki firdöws içre hüýrlere meňzär,
Aýagyna merjen haly guşar imdi.

Ýusup aýdar: «Hudawend-a, Hudawend-a,
Seniň hökmüň getirdi ki meni munda,
Munça pitnä duşan gula sabyr kanda?
Pazlyň bile sabry jemil kylgyn imdi».

Bes, Züleyha ol Ýusuba delil boldy,
Yşgyna delili bar, çoh hemle kyldy,
Söýüniban, ol Ýusubyň elin aldy,
Ogşaýyban, kendu taba dartar imdi.

Hatyn aýdar: «Men seni ol düýşde gördüm»
Ondan bäri jemalyňa aşyk boldum,
Malym-mülküm jümlesini pida kyldym,
Myradymy bu gün hasyl kylam imdi».

Mäkäm tutdy Züleyha Ýusubyň elin,
Dolan aý dek balkar idi päk jemalyn,
Şeýle eken, Ýusup dilär kysmat ýolun,
«Gutar» diýip tazarruglyk kylar imdi.

Ýusup aýdar: «Hylwat saraý bezenipdir,
Hüýrler kibi Züleýha gyz düzenipdir,
Rejim şeýtan azdymaga uzanypdyr,
Keýtlerden sakla meni» diýer imdi.

«Hudawend-a, eger eýle olmaz erse,
Iblis lagyn görüp puşman olmaz erse,
Myrat-kysmat, nejat senden gelmez erse,
Ibni Ýakup zillet içe galdy imdi!».

Syddyk Ýusup Halygyny daýym öwdi,
Hem syddyklyk hem sadyklyk oňa degdi,
Don bagyny ýedi ýerden mäkäm tutdy,
«Magaz-Allah»¹ diýip, Haka sygnar imdi.

Halyk aýdar: «Istiganat maňa kyldyň,
Owwal-u ahyr çyn destgir meni bildiň,
Hiç gaýgyрма, pitnelerden nejat bolduň,
Hem gurtaram hem mükerrem kylam imdi».

Ýusup aýdar: «Eýa, hatyn, goýgun elim,
Batyl işden Haka asy olmaýalym,
Pisat işläp, bulganyp ki galmaýalym,
Sabyr kылgyl, şeýtan makhur bolsun imdi».

Bes, Züleýha Ýusuba ki garşy durdy,
Jemalyna medhi-sena aýdyp gördi,
Jemalyny birin-birin aýdar erdi,
Öwdügiçe öwmekligi artar imdi.

¹ «Magaz-Allah» — Alla saklasyn!

Züleyha diýr: «Ýa, mähriban mürewwetli,
Hulkuň latyp, meňziň ýagty, sözüň datly,
Men bu köşgi bezetdim sen deý sypatly,
Bu saraýyň nagşyna bir bakgyn imdi».

Ýusup bakdy, saraý nagşyn ajaplady,
Begeniban: «Ýawlak zyba saraý» diýdi,
Aýdar: «Hatyn munda eziz görünmedi,
Eziz dahy hatyn bile gerek imdi».

Ol Züleyha Ýusuba ki jogap söýlär:
«Eziziň uşbu saraýda ne işi bar,
Bu saraýyň jümle nagşy saňa meňzär,
Uşbu köşgi seniň üçin ýapdyk imdi.

Uşbu saraý ondan saňa laýyk turar,
Bu kelajy mejaz degil, baýyk turar,
Pyglyň hoş, yşgyň ýawlak datly turar,
Seniň yşgyň maňa heser kyldy imdi».

Ýusup aýdar: «Eziz meni satyn aldy,
Ol pyglym, hulkum ol ezize latyp geldi,
Meni ol ogullygyna kabul kyldy,
Atama netek haýynlyk kylam imdi.

Bar hyýanat ählini Halyk hiç söýmez,
Duşmanlardan azabyny hiç gidermez,
Dergähine gelenleri giru goýmaz,
Sabyr kylgyn, haýp rejasyn kylgyn imdi».

Züleyha uşbu sözleri hiç aňlamaz,
Ýusup pendin diňlemegi rowa görmez,

Oña laýyk kelajy hergiz sözlemez,
Hem kendu sözün mükerrem sözlär imdi.

Söyledikçe ol Ýusuby öwüp sözlär,
Takatynarazy bolmaz, wysal boýlar,
Ýalbarar ki towazyglyk telim eýlär,
Jemalynyň waspyn tamam aýdar imdi.

Aýdar: «Eýa, Ýusup, seniň sözün datly,
Usanmadan diňlemäge ne rahatly,
Ýüzün latyp, kelajyň hup mürewwetli,
Eşitsem, rahatlygym çoh artar imdi.

Wysalyň dilärem-janymyň rahaty,
Jemalyň seň kuýaş kibi, yşgyň gaty,
Ol suratyň ajap türpe, labzyň ýiti,
Hanjar kibi bu janymdan geçer imdi.

Saňa meňzär hiç kimsäni bilelmez men,
Birer lahza sensiz karar kylalmaz men,
Senden aýry birer demim bolalmaz men,
Seň pyrakýň kararymy goýmaz imdi.

Çyn helala meňzär seniň gaşlaryň bar,
Ol hünjüýe meňzär seniň dişleriň bar,
Ajap, zyba müşki-ýupar saçlaryň bar,
Kendu elim örmäge laýykdyr imdi.

Ajap türpe, gara reňkli zülpleriň bar,
Halawatly, mürewwetli sözleriň bar,
Gamza kylsaň, dilden geçer gözleriň bar,
Kirpikleriň janymdan ki geçer imdi.

Uşbu kelajyň dil-zyban, kelamyň uz,
Boýuň latyp, katdyň tamam, kamatyň düz,
Zehi döwlet, baş-u il hem münewwer ýüz,
Arş Izisi saňa rozy kylmyş imdi.

Ol ýakuta meňzär seniň ýañaklaryň,
Ýaş almadan latyprakdyr eňekleriň,
Bal-şekerden datlyrakdyr dodaklaryň,
Iki lebiň meň köňlümni örtär imdi.

Ýaňy bitmiş dal çybyk deý barmaklaryň,
Lagly-merjenden düzülmüş dyrnaklaryň,
Kafurdan ki agrakdyr seň bilekleriň,
Ol elleriň haryrdan ýumşakdyr imdi.

Hakykat sen, bikararlyk kyldyň meni,
Ah, daryg-a, haçan olar wysal güni,
Alatdowam görüp dursam Ýusup seni,
Görmesem, kararym hergiz galmaz imdi.

Eýa, Ýusup, kelajyň hoş, özüň arly,
Hiç kimse görmüş degil sen deý didarly,
Adamdan dogmuş degil seniň dek nurly,
Enelerden seniň kibi dogmaz imdi».

Bu sözleri eşitdi, ol Ýusup syddyk,
Züleyhanyň çoh azmyny bildi takyk,
Jogap berdi mürewwetli, boldy muşpyk,
Öwütläp ki oňa pendin aýdar imdi.

Ýusup aýdar: «Ýa, Züleyha, pendim diňle,
Ne diýer men, eşidiban ýagşy aňla,

Bu suratdan jan aýrylsa, şony diňle,
Görkli ýüzde hergiz nury galmaz imdi.

Görkli ýüzler kepen sarap göre girse,
Öküş degil, gör içinde üç gün dursa,
Kangy dosty gör içinde ony görse,
Görmez üçin ýüz dönderip geçer imdi.

Gör içinde görkli ýüzleň görki çaşar,
Ýylan-içýan, gurt-gyrmysga oňa üýşer,
Gurug kibi uzyn saçlar üzlüp düşer,
Duýmaýan dek, olup surat ýatar imdi.

Ýiti gözler görmez bolup, soldajydyr,
Hünji kibi uşak dişler döklejidir,
On iki süňňün jümle ýok boldajydyr,
Eti çüýräp, weýran olup galar imdi.

Gör içinde telim görkler bozulyban,
On iki endam, bentlerden üzüliban,
Ýylan-içýan, gurt-gyrmysga düzüliban,
Agyz-burun, dil-damakda gezer imdi.

Görkli ýüzler göre girse nury gider,
Aldançy gul batyl işden dagy näder?
Takyk munda borçly bolsa, onda örtär,
Mundan oňa borçly barmak duşwar imdi.

Görkli-görksüz, jümlesi ýok boldajydyr,
Gör içinde giriftara galdajydyr,
Kim ne kysa, kyldygyny buldujydyr,
Sagdan-soldan perişdeler ýazar imdi.

Çünkü bildiñ, hallar beýle bolar ermiş,
Gullaryga Möwla hasap kylar ermiş,
Ne kylsa, jümlesi onda geler ermiş,
Pisat işlerden sagynmak gerek imdi».

Züleyha aýdar: «Meniñ bu derdim aýryk,
Gorkup rejug kylmaga hiç dermanym ýok,
Pyrak odun telim ýuwtdym, hasratym çok,
Wysal şowky sabrym garat kyldy imdi!

Telim mütdet men saňa hub söz sözledim,
Saňa laýyk bu sypatly köşk bezedim,
Seni söýdüm, hakykatdan jan eýledim,
Malym-mülküm jümle pida kyldym imdi».

Ýusup aýdar: «Maňa hiç bir köşk gerekmez,
Uçmahyñ köşgi, saraýy hiç ýykylmaz,
Peýwesteýi nygmatlary hiç egzilmez,
Zynatly köşk, baky saraýy onda imdi?».

Züleyha aýdar: «Imdi sen, ne sanyr sen,
Hatyryňdan ne geçer, ne umanyr sen,
Aýtgyl maňa sen, kimsineden gorkar sen,
Ýigitlikde hiç nesibiñ ýokmy imdi?».

Ýusup aýdar: «Men Halygymdan gorkar men,
Kendu-özümi magsyýetden saklar men,
Ahyret halyny aňyp, sagynar men,
Onuň üçin saňa hylap olam imdi».

Züleyha diýr: «Mutyg olgul, oglan maňa,
Niçe jepalar kylar sen, mundan ýaña,

Men mürewwetlik kyldym seniň ýanyňa,
Sen soltan bol, men hyzmatkär olam imdi».

Bes, Züleyha ol Ýusubyň elin tutdy,
Ýusup dahy tebessümlik oňa etdi,
Oluk sagat tähdit üze üýn eşitdi,
«Lä takrabuz-zinä»¹ diýe okar imdi.

Oluk sagat tähdit üzre aýat indi,
«Lä takrabuz-zinä» diýiban indi,
Hem atasy Ýakup nebi görne geldi,
Barmak urup, oňa tähdit kylar imdi.

Çün atasy, ol Ýusuba zahyr oldy:
«Ol batyldan nebsiň meng kylgyl» diýdi,
Ony görüp, ol dem Ýusup sabyr kyldy,
Ol Züleyha Ýusup üzre ýörär imdi.

Heman demde bir perişde geldi häzir,
Iberipdi ol Ýusuba Mälik-Kadyr:
«Bar, Ýusubyň arkasyny sypa diýer,
Säkin olup, nedamatlyk kylsyn imdi».

«Men ýagmelu ýugazzubuhu»² boldy aýan
Jezasyny buldajydyr, suçy kylan,
Ýusup nebi bu ahwaly bildi beýan,
Allahyndan kysmat-nejat umar imdi.

¹ «Lä takrabuz-zinä» – Zyna işden daşlaşyň.

² «Men ýagmelu ýugazzubuhu» – Kim [günä] etse [Alla] jezasyn berer.
Gurhandan.

Bu aýatlar Ýusuba ki mälim boldy,
Her birisi howpy-tähdit yglan kyldy,
Müfsitden ki gutulmaga medet boldy,
Haka uýup batyl işden döner imdi.

Ol Züleyha täjin soýdy, tagtdan indi,
Ýusubyň boýnundan aşru elin sundy,
Syddyk Ýusup ol müfsitden giru döndi,
«Bu bedgatny Taňry görer!» diýer imdi.

Ol köşk içre birer senem bolar idi,
Züleyha ki magbut ony biler idi,
Dony bile ol senemi örtüp goýdy,
«Men magbudym mäkäm örtüm!» diýer imdi.

Bu ahwaly Züleyhadan Ýusup sordy,
«Ol senemi ne magnydan örtdüň?» diýdi,
Züleyha ol Ýusuba ki jogap berdi:
«Magbudymdan utandym men» diýer imdi.

Ýusup aýdar: «Ýa, Züleyha, ne iş kyldyň?
Munuň kibi ejiz magbut nete bildiň?
Sen senemiň çadyr ile örte goýduň,
Men Samadym nete örtsem olar imdi.

Senem-mahluk, Samat-Halyk, Kadyr-Subhan,
Zahyr erer, ol Samada jümle pynhan,
Gutulmyýa kimse gaçyp, hergiz ondan,
Senem ejiz, görmez, tutmaz, bilmez imdi.

Senem ejiz, hajat degil ony ýapmak,
Zelalatdyr, Samat goýup, oňa bakmak,

Ol Halilulla fyrkyna¹ bedgat gatmak,
«Magaz-Allah»², ol iş rowa olmaz imdi.

Samat görer, gördüğünü hiç yañylmaz,
Samat buşup ýazganyny gul aňlamaz,
Ol Samat oky tokunsa, hiç eglenmez,
Ony kaza oky diýip, aňla imdi».

Bu sözi eşidip Züleyha keýt kyldy,
Ýusup üzre köňli dahy beter oldy,
Gaçar diýip Ýusuba ki güman kyldy,
Mäkäm tutup, yhtyýatlyk kylar imdi.

«Ne gaçar sen, saraý haly degilmidir,
Sakfy jöwher, şerip-sapa degilmidir,
Eziz özüm, saňa laýyk degilmidir,
Ýigitlikden hiç nesibiň ýokmy imdi?!»

Ýusup aýdar: «Hudawend-a, Gapur-u Gufran,
Gutulmaga bulumadym, hergiz derman,
Pazlyň birle sen gutargyn meni mundan,
Munuň keydi sabrym garat kyldy imdi!».

Ol Rahym er-Rahman, magbudy Samat,
Hem destgiri magbut hem Gapur, Ahat,
Pazly birle Ýusuba ol kyldy medet,
Jebraýyly oňa irsal kyldy imdi.

¹ Halilulla fyrkyna – Ybraýymyň ymmatyna.

² Magaz Allah – Alla saklasyn!

Jelil aýdar Jebraýyla: «Ýa, Jebraýyl,
Tagjyl bargyl, syddygymy öwütlegil,
Oşol saňa laýyk degil, kylma diýgin,
Müfsitden ki nebsin meng kylsyn imdi».

Heman demde gowuşdy ki Ruhul-emin,
Ol gelerde pür-nur boldy uşbu zemin,
Ol ýetirdi Ýusuba Hakyň salamyn,
Öwütleyip, arkasyny sypar imdi.

Jebraýyl aýdar: «Ýakup ogly, ýa syddyk,
Möwla saňa salam aýdar, durud takyk,
Bu iş saňa rowa degil, ýüz dönderip çyk,
Pisat işe bulanmagyn!» diýer imdi.

Bagzy müfessirler aýdar: «Oldur burhan»,
Ylham berdi ol Ýusuba Kadyr Subhan,
Aýdar ki: «Eýa, mähnetdar garyp oglan,
Uşbu hal içre tefekkür olgul imdi.

Darul-mahzun makamynda ibni Yshak,
Ibni Ýemin didaryňa ýawlak muştak,
Pähim kyl, endişe kyl, sen olara bak,
Olar wysal umydyňy kesmez imdi.

Men Kadyr men, nobat bile söýüşdirem,
Medet birle sizleri men gowuşdyram,
Hasratlary bir-birine gowuşdyram,
Dostlary şat, duşman magmum bolar imdi.

Gudrat birle men eziziň janyn alam,
Gör içinde giriftarlyk ony kylam,

Men Kadyr men, takdyryny eýle kylam,
Züleýhaga iman ata kylam imdi.

Müsür içre ulug patşa sen bolarsyň,
Züleýhaga ähti-nika sen kylarsyň,
Züleýha seňki, sen onuňky bolarsyň,
Züleýha hatyn, sen patşa olgul imdi».

Ýusup nebi Hakdan ylham buldy ise,
Ol Möwladan bu yşarat geldi ise,
Halyk oňa lutpu-yhsan kyldy ise,
«Gutar!» diýip, tazarruglyk kylar imdi.

Halyk aýdar: «Ýüz dönderip, gaçmak senden,
Gudrat birle ýedi gapy açmak menden,
Men gurtaram Züleýhanyň mähnetinden,
Dermandalar destgiri bolaryn imdi».

Halyga sygyndy, Ýusup syddyk gaçdy,
Gudrat birle ýedi gapy Halyk açdy,
Salamat, şadyman bolup, Ýusup geçdi,
Züleýha ki uzanyban, kowar imdi.

Bes, Züleýha ol Ýusuby kowup ýetdi,
Ýetiban ki art etegin mäkäm tutdy,
Art etegi ýyrtylyban, Ýusup gitdi,
Hatarlaşyp, daş gapyýa çykar imdi.

Eziz onda häzir idi, ony gördi,
Züleýhanyň meňzi ýaman dönmüş idi,
Syzynyban, olardan ki ahwal sordy,
Sorar, yzlar hem takyklyk kylar imdi.

Züleyha ýügürdi, ezize keýt kyldy,
Aýdar: «Uşbu oglan maňa ýowuz sandy,
Mä jezau men erade bi-ählike suen? diýdi,
Illä än-ýüsjene äw azabun?»¹ diýer imdi.

Züleyha diýr: «Bu oglany zyndanlagyl,
Oňa tehdit kyl, gorkutgyl, öwütlegil,
Ger ýogsa ki muny zyndana beklegil,
Edepsizlik ol kylmasyn» diýer imdi.

Eziz aýdar: «Eýa, Ýusup, ne iş kyldyň,
Uşbu işi sen niçiksi rowa gördüň,
Biwepalyk kylyp, indi suçly bolduň,
Bizni ile betnam, ryswa kyldyň imdi».

Ýusup aýdar: «Eýa, eziz, oldur suçly,
Hakykatda men ary men, ol ýazykly,
Züleyhanyň şaýady ýok, men tanykly,
Kiçik oglan, ol tanyklyk berer imdi».

Eziz aýdar: «Ol bir kiçik, tyfl oglan,
Ol on ýedi günlük erer, ýaňy doglan,
Hiç sözlemez munuň deýin hergiz ynsan,
Neteý sözläp, tanyklygy berer imdi?»

Ýusup aýdar ol ezize: «Eýa, soltan,
Kawdyr, Kadyr erer Izim, Subhan,

¹ «Mä jezau men erade bi-ählike suen,
Illä än-ýüsjene äw azabun?» – Seniň maşgalaňa şer isläniň jezasy näme bolar,
Zyndana taşlamaly my ýa-da azap bermelimi?»
Gurhandan.

Ol sözletse, sözleýir ol tyfl oglan,
Dogrulyga ol tanyklyk berer imdi».

Bes, ol demde Ganzafar emrin kyldy,
Ol oglany enesi tiz alyp geldi,
Ol oglanny eziz guçup, elne aldy,
Ogşayyban oňa sowal eýlär imdi.

Oglanjykdan sorar, aýdar: «Eýa, tyflyň,
Älem içre ýokdur hergiz seniň misliň,
Uşbu haldan ne biler sen, nedir halyň,
Gördügiňi bize yglan kylgyn imdi».

Pasyh tilin, sahyh sözün oglan sözlär,
Oglanyň ne söýledigin eziz diňlär,
Ol oglanyň söýledigin älem taňlar,
Oglan sözläp, ne gördügin aýdar imdi.

Oglan aýdar: «Men gammadzlyk eýlemez men,
Böhtan kylyp, Haka asy olumaz men,
Hergiz ýalan tanyklyk hiç bermez men,
Hufýa birle Izim höküm kylar imdi.

Eýa, eziz, bu sözi eşitgin menden,
Ki aňlagyn, bu esraryň asly kandan,
Maglum boldy bu iş Ýusup köýneginden,
Art etegi ýyrtyk kimse suçsuz imdi».

Eziz ahwal niteligin aýan bildi,
Ýusubyň art etegini ýyrtyk gördi,
Ol oglanyň tanyklygyn kabul kyldy,
«Züleyha suç senden!» diýip, buşar imdi.

Eziz aýdar: «Ýa, Züleýha, sen-sen ýalan,
Belli boldy sen idigiň suçy kylan,
Suçly bolduň, bar Ýusupdan uzur dilen,
Toba kylgyn, uşbu işden döngün imdi».

Ondan eziz Ýusuby çoh öwütledi,
Eýgu sözli ol Ýusuba çoh ýalbardy,
Bu ahwaly ol Ýusuba esmarlady,
«Züleýha razyn zynhar saklagyn imdi».

Ondan soňra eziz daşaryýa çykdy,
Ol Züleýha Ýusupdan ki ahwal sordy,
«Tyfl oglan şeýle jogap nädip berdi?»,
Bu ybrata ajaýyba galar imdi.

Ýusup aýdar: «Eý, Züleýha sen gördüňmi,
Kadyr Taňry gudratyna eýerdiňmi,
Ybrat görüp, pisat işden aýryldyňmy?
Sungy birle tyfl oglan sözlär imdi».

Pasyl VII
ZÜLEÝHA HAKYNDÄ GYBAT EDEN ARWATLARYŇ
BEÝANY

Ol Müsür içre birnäçesi arwatlar,
Muny eşdip, bir-birine söýleşdiler,
Ol hatynlar Züleýhaga gülüşdiler,
Her birisi bir dürli söz, sözlär imdi.

«Züleýha kendu guluna aşyk bolmuş,
Guly mutyg olmamyş, hyjyl bolmuş,
Eziz dagy bu hal üzre häzir gelmiş,
Gulun kowa çykdygyny görmüş imdi».

Züleýhany aýyplap ol arwatlar,
Her birisi bir dürli söz sözleşerler,
«Mälik hatyny mundag iş kyldy diýrler,
Halaýyga betnam, ryswa boldy imdi!»

Züleýha uşbu ahwaly belli bildi,
Ýawlak uly dügün eýläp, dagwat kyldy,
Ondan-mundan dört ýüz arwat häzir geldi,
Barçasy töre geçip, oturar imdi.

Onda Züleýha Ýusuby öwütledi,
«Bu gezek gelip, bir sözüm tutgun» diýdi,

«Ündär ersem, tiz häzirde gelgin» diýdi,
«Seň görküňi bu hatynlar görsün, imdi».

Ýusuba hezar elwan donun geýdirdi,
Kendu elin ol Ýusubyň saçyn ördi,
Gyzyl-altyn tas, abtaby elne berdi,
Göteriban, ol mejlise elter imdi.

Ol arwatlar kürsi üzre oturdylar,
Birer turunç, birer pyçak getirdiler,
Elne berip: «Kesgin» diýip buýurdylar,
Ol hal üzre Ýusup dahy geler imdi.

Ýusup sary gözleri bir düşmüş oldy,
Ol Ýusubyň jemalyna haýran galdy,
Ol arwatlar bakyban ki ony gördi,
Turunç sanyp, barmaklaryn keser imdi.

Kamug Ýusuba bakmaga ugradylar,
Kendu ellerin kesiban dogradylar,
Ellerin kesdigini hiç duýmadylar,
Ol arwatlar jümle haýran galar imdi.

«We-kulnä: Haşa-lillahy mä häza beşer»¹,
Munuň kibi gul, kimiň eline düşer,
Ony gören adamlaryň akly çaşar,
«In häzä illä melekun kerim?»² diýr imdi.

¹ «We-kulnä: Haşa-lillahy mä häza beşer» – Aýtdylar: Alla saklasyn, bu adam ogly däl.Gurhandan.

² «In häzä illä melekun kerim?» – Bu oğlan keremli perişdeden başga zat däl. Gurhandan.

Züleyha diýr: «Sizler aýan gördüňizmi,
Meniň meňzim soldugyny bildiňizmi,
Bir bakmakdan elleriňiz kesdiňizmi,
Bihud bolup düşdüňizmi, sizler imdi?

Men Ýusuby görenligim ýedi ýyldyr,
Ýusup üzre yşgym mydam arta durar,
Misgin özüm, biçäre ki ejiz durar,
Şeýle eken, sabrym sizden artyk imdi.

Gördüňizmi, meniň renjim asly kandan,
Bu oglanyň meňzi nurly, dogar günden,
Kaddy zaryp, tili datly hezar çenden,
Ýüzün gören janyn pida kylar imdi».

Züleyha aýdar: «Emrime mutyg ola,
Ýa meniň uşbu renjime melhem ola,
Ýa ki mahbus kylam, zyndan içre gala,
Tükel ömri zyndan içre galsyn imdi».

Ýusup her dem ýalbarar ol Subhanyna,
«Meni salgyn, bu Ganzafar zyndanyna,
Gorkaram, düşer men diýip usýanyna,
Bedgat işden maňa zyndan ýegräk imdi.

Züleyha dagwatyndan ezgu zyndany,
Sygyndym men saňa eýa Rebbil Gany,
Züleyhanyň keydinden gutargyn meni,
Ýa Rebbim, zyndany ygtyýar kyl imdi».

Jepbar Halyk myradyny hasyl kyldy,
Rejim şeýtan myradyny batyl kyldy,

Züleyhanyň pitnesinden ol gutardy,
Oşol Müfsitden nefsin meng kylar imdi.

Hatyn aýdar: «Ne diýer men, bilermi sen,
Hem sen maňa permanberdar bolarmy sen,
Ýogsa baýyk zyndan içre galarmy sen,
Bu arada ne ygtyýar kyldyň imdi?»

Ýusup aýdar: «Taňryýa asy olmakdan,
Batyl işden, gyjالات içre galmakdan,
Kyýamat günü Haka ryswa bolmakdan,
Bu günki gün maňa zyndan ýegräk imdi».

Bu sözi eşdip Züleyha ýawlak buşdy,
Gahry gelip, hatyryna hile düşdi,
Ol Ýusubyň bilinden kemerin çöşdi,
Haryr zyba donlaryny soýar imdi.

Mälik Ryýan gapysyna häzir geldi,
Ýusupdan ol Ryýana şikwe kyldy,
Aýdar: «Biziň bir gul oglan asy boldy,
Buýursaňyz, ony mahbus kylam imdi.

Uşbu ony agyr baha satyn aldym,
Jümle malym bahasyna pida kyldym,
Edepsizlik ol oglandan telim gördüm,
Biwepadyr, hergiz wepa kylmaz imdi».

Emr kyldy Züleyhaýa Mälik Ryýan,
«Eger mutyg olmaz ise, ol gul oglan,
Sezewardyr ol oglana sijn-u zyndan,
Destur berdim, ony mahbus kylgyn imdi».

Bes, Züleyha oşol demde giru döndi,
Neçjarlara bir sandyk tiz häzirletdi,
«Ýusuby ol sandyk içre salyň» diýdi,
Hammal göterip zyndana elter imdi.

Uşbu ahwaldan Ganzafar habar bildi,
Züleyhaga çoh buşuban, häzir geldi,
«Ýusup suçsuz, kamug suçlar senden» diýdi,
Ýusuby ol sandykdan çykarar imdi.

Bag-bukawyn çöşdürdi hem geýindirdi,
Haryr, atlas düşekler hem düşetdirdi,
Çöwresine hadymalary bile berdi,
«Tiz çykaram, hiç gorkmagyl» diýer imdi.

Ondan soňra öküş degil, birküç günden,
Ol eziziň janyn aldy Mälik Rahman,
Bir garyndaşy bar idi, Mälik Ryýan,
Soltanlyk Mälik Ryýana deger imdi.

Gutardy zyndan ählin ol Mälik Ryýan,
Ýusuby çykarmady uşbu zyndandan,
Jebraýyly iberdi ol Mälik Rahman,
Öwütläp, Hak salamyn ýetirer imdi.

Bir ak hünji ol Jebraýyl tuta geldi,
Ol hünjüni Ýusubyň agzyna saldy,
Tagbyr ylmyn, hikmet ylmyn jümle bildi,
Risalatlar, mugjyzatlar buldy imdi.

Ýemenden Müsüre birer jasus geldi,
Telim emwal getirip, çoh rişwet berdi,

Habbaz bile sakyny antlaşdyrdy,
«Ol Ryýana awy beriş!» diýer imdi.

Mälik Ryýan bu ahwaly beýan bildi,
Habbaz bile sakyny tiz mahbus kyldy,
Telim mütdet zyndan içre olar galdy,
Ýesir olup, gaýgyly bolarlar imdi.

Ol saky zyndan içre bir düýşün gördi,
«Tagbyr ylmyn biler kimse barmy?» diýdi,
Ýusup Syddyk ol sakyga jogap berdi,
«Düýşüňi aýt, men ýoraýyn!» diýer imdi.

Saky aýdar: «Men bu düýşi eýle gördüm,
Üç salkym sapy üzümi sykar idim,
Gyzyl-altyn kadah içre guýar idim,
Ol Ryýana sunu berdim, içdi imdi».

Habbaz aýdar: «Men dahy ki bir düýş gördüm,
Başymda çoh etmekler göterer idim,
Oşol etmekni Ryýana elter idim,
Başymdan ki guşlar gelip gapar imdi».

Ýusup nebi ikisiniň düýşün ýordy,
Şerapdara ezgu täwil aýdar erdi,
«Müjdelär men, baýyk saňa nejat erdi,
Ryýan seni uly kylar» diýer imdi.

Habbaza aýdar: «Gorkuly seniň düýşüň,
Eý, daryga, ýawlak duşwar seniň işiň,
Hakykat bilgin, ýiter seniň bu başyň,
Mälik seni hiç gümansyz öldür imdi.

Habbaz bu sözi eşdip, çoh kyldy efgan,
Bu düýşümi men görmedim, eýa, oglan,
«Huzil-emrellezi fihi tästeftiýan»¹
Ýusup aýdar: «Hak kazasy dönmez imdi».

Ol şerapdar Ýusup sözün bawer kyldy,
Bu söze ki ynanyban mömin boldy,
Zyndan ähli Ýusuby nebüwwet bildi,
Habbaz ol dem onda kapyr galdy imdi.

Ondan soňra ol arada üç gün geçdi,
Mälik Ryýan ol habbazy asyp goýdy,
Gelip onuň gözlerini guşlar iýdi,
Kamulary ajaýyba galar imdi.

Ondan soňra Mälik saka hylgat berdi,
Oluk sagat çoh mülewwen don geýdirdi,
Ol saklyk hormatyny giru berdi,
Ýusup oňa amanat söz diýer imdi.

Ýusup aýdar ki: «Mälige bir duýdurgyn,
Ahwalymy ol Mälige bir aňdyrgyn,
Meň bigünä erdigimi sen bildirgin,
«Uzkurni ynde rabbike»² diýer imdi.

Oluk sagat arş Izesi ulug Subhan,
Jümle mälikler mäligi, Kadyr soltan,

¹ «Huzil-emrellezi fihi tästeftiýan» – Siziň ýorgut sorayan işiňiz şeýle emr bilen çözüler. Gurhandan.

² «Uzkurni ynde rabbike» – Meni öz hökümdaryň ýanynda ýatla. Gurhandan.

Jebraýyly iberildi, iýndi gökden,
Salam ýetgirip Ýusuba sözlär imdi.

Aýdar: «Seni ol Ýakuba kim söýdürdi,
Gardaşlaryň jepasyndan kim gutardy,
Oşol darajyk guýudan kim çykardy,
Rahat-nejatlyk kim rozy kyldy imdi?

Züleýhanyň keydinden kim gutardy,
Ol Gudrat bile tyfl oglan kim sözletdi,
Ýedi bagly gapylaryn kim açdyrды,
Batyl işlerden kim halas kyldy imdi?»

Ýusup aýdar: «Bu nygmatlar ol Taňrymdan,
Munça lupt-u kerem geldi Subhanymdan,
Hemişe bu yhsan erdi Gufranymdan,
Mähnetlerden Ol gutardy» diýer imdi.

«Bes, neçün sen sygynmadyň ol Halyga,
Halyk hökmün Mälik Ryýan nete ýyka,
Ne kim Halyk hökmi bolsa, kimdir ýyka,
Uluglyk täk oňa laýyk olar imdi!»

Ýusup sawçy kendu suçyn belli bildi,
Bu magnydan gaty ýawlak magmum boldy,
Aýtdygyna puşman bolup, toba kyldy,
Sežde kylyp, Taňryga ýalbarar imdi.

Oluk sagat Jebraýyly ýene geldi,
Halygyndan Ýusuba çoh salam kyldy,
«Tobaň bile hajatlaryň rowa boldy,
Ol başyňy seždeden galdyrgyl imdi.

Müsür ilin mälikligin kyldajy sen,
Birnäçe ýyl zyndan içre galdajy sen,
Akybetde rahat, nejat buldajy sen,
Bu mähnete sabyr kylgyn!» diýer imdi.

Pasyl VIII
KENGANLY ARABYŇ KYSSASY

Ýusup uşbu zyndan içre baky galdy,
Kengandan bir araby Müsüre geldi,
Derejeden bakyp, ony Ýusup gördi,
Düýe sürüp, tagjyl birle geçer imdi.

Haçan araby zyndana ýakyn geldi,
Ýusubyň onda erdigin düýe bildi,
Ol Ýusuba düýe bozlap, zary kyldy,
«Men ol Kengandan geler men» diýer imdi.

«Ataň Ýakuby Kenganda görüp geldim,
Onuň haly-gurbatyny bilip geldim,
Hasrat zary kyldygyny görüp geldim,
Ol mahzunyň her dem huzny artar imdi.

Mydam seniň hasratyňy tutar Ýakup,
Älem içre hergiz bolmaz senden mahbup,
Seni aňyp, ýere düşer çoh, ugynyp,
Birnäçe wagt bihud olup, ýatar imdi.

Aglamakdan iki gözi görmez boldy,
Zagyplykdan süňkleri hiç durmaz boldy,

Hiç kança işlere güýji barmaz boldy,
Her demde ol: «Ýusup» diýe aglar imdi.

Her dem ol: «Ýusup» diýe agladykdan,
Aglamaga kasdy hümmet bagladykdan,
Wysal aňyp, pyrak ody çagladykdan,
Ýaş ýerine gözünden gan akar imdi.

Mydama magmum oluban tün-gün aglar,
Onuň zary kyldygyny älem taňlar,
Rahym, Möwlam rehmetine bilin baglar,
Wysal umar, hergiz umyt kesmez imdi».

Ýarly düýe ol Ýusuba ýakyn geldi,
Ýakup halyny Ýusuba beýan kyldy,
Ýusup üýni gulagyna eşidildi,
Gapysyndan girip çökdi, turmaz imdi.

Ýusuba ki habar mälim boldy ise,
Düýe bozlap, ahwal yglam kyldy ise,
Ýakup halyn neteligin bildi ise,
Aglayuban ýüzin ýere düşer imdi.

Oluk sagat ol araby häzir geldi,
Hem düýäni ol gapyda çökmüş gördi,
Agaç alyban, urmaga hemle kyldy,
Ol arapnyň aýagyn ýer tutar imdi.

Ol araby ne kylasyn bilelmedi,
Ýerden dartyp, aýagyny alalmady,
Ýöremäge hergiz derman bulumady,
Haýranlykdan näterini bilmez imdi.

Ýusup aýdar: «Eýa, araby ne diýr sen,
Kandan gelip, kanajaga gideýir sen?
Bigünäli, bu düýäni ne urar sen,
Kandan geldiň, habaryň nä, aýgyl imdi».

Araby Ýusuba ýakyn geldi ise,
Ýusuba hal-ahwal yglan kyldy ise,
Enaýat oňa eseri kyldy ise,
«Aýagmy ýer tutdy» diýp ýalbarar imdi.

Ýusup aýdar: «Ýa araby, kastyň neder?,
Aýaklaryň tutulmagy pyglyňdandyr,
Bu düýäni urmaklyk niýetiňdendir,
Hatyryňdan bu kinäni çykar imdi».

Ol araby suçuna ki toba kyldy,
Aýaklaryň ýer goýberdi, nejat boldy,
Oluk sagat Ýusubyň ýanyna geldi,
Elin öpüp, salam hyzmat kylar imdi.

Onda Ýusup arapdan ki habar sordy,
Ol araby Ýusuba jogabyn berdi,
Jümle halyn birin-birin aýdyp berdi,
Arap aýdar, Ýusup diňlä, aglar imdi.

Arap aýdar: «Men Kengandan ýaňy geldim,
Ýük getirdim, bu şäherde satuw kyldym,
Birer Müsri gyzyly-altyn nefg buldum,
Ýüküm satdym, şol Kengana döndüm imdi».

Ýusup aýdar: «Kengan ilden gelermi sen,
Kenganda bir gaba ýygaç bilermi sen,

Büräp duran pudaklary görermi sen,
Ol pudaklar on ikimi, tamam imdi?

Ah, daryga, ne ýyrakdyr Kengan ili,
Pyrkatnyň ähli kimsäge düşer ýoly,
Mydam ýel öwürdigçe Kengan ýeli,
Ol ýygaçdan hasrat kokusy geler imdi!»

Arap aýdar: «Aňladym men, bu sözüňi,
Bildim, pähim eýledim uşbu razyňy,
Weliken taňlaýur men uşbu remziňi,
Bu iş içre ne hikmet bar?» diýer imdi.

«Gaba ýygaç diýdigiňiz Ýakup turar,
On bir ogly hyzmatynda gaýym durar,
On ikinji Yusup atly gaýyp turar,
Hakykat ony: «Gurt iýdi» diýrler imdi.

Ondan bäri ýarly Ýakup galdy haýran,
Aglaýyp ki zary kylar mydam girýan,
Ýusubyna gowuşmaga istär derman,
Mydam Haka tazarruglyk kylar imdi.

Darul mahzun makamyndan hergiz çykmaz,
Köňli magmum, agzyna hiç tagam almaz,
Gözün açyp jahan üzre hergiz bakmaz,
Aglamakdan iki gözi görmez imdi.

Ýusup gamyn hatyryndan hiç gidermez,
Peýweste Ýusuby hiç unuda bilmez,
Hem öwütlän kimsäniň öwdün hiç almaz,
«Ýusup» diýip, dag-daş bile aglar imdi».

Ýusup nebi, muny eşdip gan aglady,
Arabyňyň elin tutup asmarlady,
«Amanat Ýakuba, tagjyl bargyl» diýdi,
Ol mahzuna menden salam aýgyl imdi.

Sen aýtgyl ki: «Men garyplar Resuly men,
Ol mahzunlar-u gaýyplar zelili men,
Hem mejruhlar-u talyplar beşiri men,
Mahbuslardan habar bergil» diýer imdi.

Ýusup ol demde gönderdi ol araby,
Omzundan çykardy birer bilezigi,
Araba bagyşlady Ýusup sowgady,
«Bilezik menden ýadygär bolsun imdi!

Amanatdyr, eýa, arap, unutmagyn,
Bu salamym jäht kylyban, tiz ýetirgin,
Meniň halymy Ýakuba asmarlagyn,
Meniň üçin bir dogany kylsyn imdi.

Meger onuň dogasy tiz kabul ola,
Halyk maňa paýzy-nejat rozy kyla,
Enşa-Alla, mähnetlerden rahat gele,
Ol pygamberler dogasy kabul imdi».

Arap aýdar: «Kim erdigiň bilsem diýer,
Ýüzünden perde açyban görsem diýer,
Ýüzüň görüban gümandan çyksam diýer,
Ol Ýakuba kim erdigiň aýtsam imdi».

Ýusup nebi aýdar: «Saňa aýtmaklyga,
Hem ýüzümden bu nykaby soýmaklyga,

Destur ýokdur uşbu işi kylmaklyga,
Destursyz iş hiç mübärek bolmaz imdi».

Ýusup aýdar: «Saňa sundum armagany,
Gyzyl ýakutdan durar ol, bilgil ony,
Amanat saklagyn uşbu gymmatyny,
Ýigrimi müň sap altyna deger imdi.

Uşbu bilezik dünýäde saňa ýeter,
Ýigrimi müň gyzyl-altyn gymmat tutar,
Bu dünýäniň wepasy ýok, geler-gider,
Ahyret üçin duruşmak gerek imdi».

Ol arap wydag kylyban, öre turdy,
Ejizat diläp, araby ýola girdi,
Tün-u gün bu habar bile tagjyl geldi,
Bu habaryn ýetirmäge barar imdi.

Akybet ol Kengan içre tünün geldi,
Öýde ýatyp, esterahat hiç kylmady,
Hiç öýünde söýlenmedi, eglenmedi,
Alal hal, ol Ýakup sary ýügrer imdi.

Ol araby Ýakup öýne tünin geldi,
Çagyrdy, daşarydan ki salam berdi,
Dina çykyp arabydan jogap sordy:
«Habaryň nä? Tünin geldiň» diýer imdi.

Habar berdi Dinaýa uşbu araby,
Aýdar: «Hany ol gaýgyly Ýakup nebi?
Görüp geldim, ol Müsürde bir araby,
Ol mahzuna salam kylar, sorar imdi».

Dina bu sözi eşdip ki öýe girdi,
Ýakup sawçy namaz kylyp durar erdi,
Haçanda ki sag-u sola salam berdi,
Ýakup: «Ahwal nedir?» diýip sorar imdi.

Arabyňy ündediler häzir geldi,
Ýakuba ol ahwallary zahyr kyldy,
«Müsürde bir araby ki seni sordy,
Zyndan içre mahbus-mahjur olmuş imdi.

Mahzun erer ejizlikde takaty-tak,
Seniň ýüzüň görmeklige ýawlak muşdak,
Zyndan içre senden doga umar ýawlak,
Doga kylsaň, oňa nejat olsun imdi».

Ýakup aýdar: «Hiç ýüzün sen görmediňmi,
Adyň nedir, kandan sen?» diýp sormadyňmy,
Ne magnydan mahbus olmuş bilmediňmi,
Nije beýle bizni sygnyp sorar imdi?»

Arap aýdar: «Adyn sordum, hiç aýtmady,
Ahwalyny hergiz maňa bildirmedi,
Görkli ýüzden nykabyňy göstermedi,
Eýle eken, nury daşar çykar imdi».

Ýakup sawçy ol araba doga kyldy,
Aýdar: «Sözüň ýawlak maňa datly geldi,
Mahzun köňlüm bu dem içre rahat boldy,
Bu beşarat şükranasyn kyldym imdi».

Arap aýdar: «Ol şükрана maňa degdi,
Bu dünýäde myradym çoh hasyl boldy,

Bir bilezigi ol maňa bagyşlady,
Ýigrimi müň dinar baha deger imdi».

Arap aýdar Ýakuba: «Eýa, Ysraýyl,
Meniň üçin ahyretlik doga kылgyl,
Meger meni ýarlykasyn Möwla, Jelil,
Dünýä-pany, ol ahyret baky imdi».

Ýakup aýdar: «Umydwaram, men Jelile,
Pazlyň birle rozy kылgyn bu garyba,
Gowuşdyrgyl jennet içre ol tarapa,
Jennet içre maňa goňşy kылgyl imdi».

Ondan pasyh dili birle düýe sözlär,
Düýe dahy Ýakupdan ki hajat dilär,
Hakykatdan ol Ýakupdan doga umar,
Ahyretlik rahatyny dilär imdi.

Ýakup nebi düýe üçin doga kyldy,
Halykdan ki ejabet kabul oldy,
Ol uçmah içre bir zaryp tahet oldy,
Halyk oňa ol keramat kылar imdi.

Ondan ki aýdar ol arap Ysraýyla:
«Çoh ýalbarar gurbat üçin ol Jelile,
Gutulsa kazadan, nejat oňa dile,
Ýa Ysraýyl, doga kылsaň bolar imdi».

Ýakup sawçy el galdyrdy, doga kyldy,
Dogasy ol Hak gaşynda kabul boldy,
Jebraýyl hem ol Ýusuba zahyr kyldy,
Ýusuba hoş beşarat getirer imdi.

Aýdar oňa: «Sen aňlagyl, eýa, syddyk,
Saňa ol ataň dogasy erdi takyk,
Halyk saňa rahatlygy berdi baýyk,
Şitdetlerden rahatlyga çykdyň imdi».

Pasyl IX
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ ZYNDANDAN
ÇYKMAGYNYŇ BEÝANY

On iki ýyl zyndan içre Ýusup galdy,
Ýakup nebiniň dogasy äşgär erdi,
Mundan owwalda ony ýat kyldyk idi,
Ol manydan paýzy-nejat buldy imdi.

Heman demde ol Jebraýyl geldi tagyjyl,
Ýusuba iberdi ony Kadyr Jelil,
«Düýşden erdi, uşbu rençler saňa bilgil,
Nejat dahy hem düýşünden olar imdi».

Hökmi birle takdyr kyldy Mälik Deýýan,
Bir düýş gördi Müsür şahy Mälik Ryýan,
Mugabbyrlar bu düýş içre galdy haýran,
Hiç kimerse oňa tagbyr bilmez imdi.

Ryýan aýdar: «Edi semiz sygyr gördüm,
Jümlesiniň arkasyna münere erdim,
Birisinden birisine geçere erdim,
Bu düýş içre ajaýyba galdym imdi.

Ýene gördüm ýedi sygyr ýawlak zagyp,
Ýediläsi ýawlak arryk, bolmuş nehip,

Açlygyndan ki bolmuşlar ýawlak nehip,
Olar semiz sygyrlary iýrler imdi.

Ýedi sünbül dahy bugdaý birle gördüm,
Ýene ýedi sünbül dahy gury gördüm,
Dahy bugdaý göge uçdy, gözün gördüm,
Üç baş bugdaý ýene ýerde galar imdi».

Mugabbyrlar muňa tagbyry kylmazlar,
Bu düýş içre olar tagbyryn bilmezler,
Hiç kimerse munuň syryny aňmazlar,
Haýran bolup, sergezdanda galar imdi.

Bes, olara Mälik buşyp durar erdi,
Fil-hal onda saky ýügrüp häzir geldi,
Ýusuby aňyp, onda başyn galdyrdy,
Haýran bolup, nedamatlyk dartar imdi.

Ol sakynyň bu halyny Mälik gördi,
«Nişe munça öküner sen?» diýip sordy,
«Bu hal içre ne endişe kyldyň?» diýdi,
«Bu arada ne hikmet bar, aýgyl imdi!»

Saky aýdar: «Eşitgin, ýa, şahy jahan,
Zyndan içre bar erer bir arap oğlan,
Ylmu-hikmet rozy bergen oňa Subhan,
Bu düýşüň tagbyryny ol biler imdi».

Mälik aýdar: «Ol oglany nite gördüň,
Onuň tagbyr bildigin sen niçik bildiň,
Mugabbyrlyk kyldygyny kanda gördüň,
Tejribeden ony haçan bildiň imdi?»

Saky aýdar: «Men zyndana bardym idi,
Zyndan içre bir ajap düýş gördüm idi,
Tagbyryny ol oglandan sordum idi,
Onuň labzy maňa gutly geldi imdi.

Akly kämil, ylmy tamam, özi arly,
Ýüzi görkli, hulky ýagşy, hezar dürli,
Dini yslam, işi tagat, meňzi nurly,
Nykap soýsa, ýüzi balkyp durar imdi».

Mälik aýdar: «Ol zyndana niçik girmiş,
Ne suç kylmyş, oşol oglan, ne işlemiş?».
Saky aýdar: «Ol Izesi kaza bermiş,
On iki ýyl zyndan içre galmyş imdi».

Ryýan aýdar ol sakyýa: «Ýüwrüp bargyl,
Men gördügim düýş tagbyryn ondan sorgul,
Oň hyzmatyna aýagyň üzre durgul,
Hem beşarat, paýzy-nejat bergil imdi».

Saky aýdar: «Bu iş içre haýran galdym,
Zira men ol oglana uýatly boldum,
Ony size aňdymaga wada kyldym,
Ýedi ýyldan soňra bu gün aňdym imdi».

Öwütledi ol sakyny Mälik Ryýan,
«Onuň ki Izesi bardyr, Kadyr Subhan,
Jümle kaza geldigini biler andan,
Hiç gaýgyрма, seni magaf tutar imdi!

Oşol saky zyndan üzre häzir geldi,
Zyndan içre ol Ýusuby görüp bildi,

Edep birle salam berip, toba kyldy,
Utanyban, ýüze ýeňin tutar imdi.

Ýusup syddyk ol sakyýa ikram kyldy,
Aýdar: «Maňa bu kazany Taňry berdi,
Lagyn şeytan bu arada pisat kyldy,
Utanmagyn, hata sende dälendir imdi».

Bes, ondan Ýusuba saky tagbyr sordy,
«Mälik Ryýan bir ajaýyp düýşni gördi,
Mugabbyrlar hatyryndan çykyp bardy,
Ýawlak buşar, hiç kimsesi bilmez imdi».

Ýusup ol dem sakyýa ki jogap berdi,
Ryýan düýşüniň tagbyryn aýdar erdi,
Saky tagjyl ol Ryýana giru bardy,
Hyzmatyna bu ahwaly sözlär imdi.

Mälik Ryýan muny eşdip hem söýümdi,
Oluk sagat sakyýa ki emrin kyldy,
Ýusubyň tapugyna tiz gaýdyp geldi,
Ryýan düýşüniň tagbyryn sorar imdi.

Saky Ýusup hezretine gol gowşurdy,
Hyzmatyna aýak üzre öre durdy,
Mälik Ryýan düýşüni ol Ýusup ýordy,
Bitaammul, täwilini aýdar imdi.

Ýusup aýdar: «Edi ýyl ujyzlyk bolar,
Elwan dürli nygmat bile älem dolar,
Ondan soňra kyzlyk bolar, muňly bolar,
Ýedi ýyllyk azym darlyk bolar imdi.

Ondan soňra Rahym rehmet kyldajydyr,
Mahluk üzre rahat-şatlyk geldejidir,
Dürli nygmat arzanlyklar oldajydyr,
Dürli nygmat günden-güne artar imdi».

Mälik Ryýan hyzmatyna gaýdyp geldi,
Uşbu haly saky onda beýan kyldy,
Ýusuba ki hamdu-sena telim kyldy,
Saky aýdar, Mälik Ryýan diňläär imdi.

Ol Sakyýa aýdar Ryýan: «Giru bargyl,
Ýusuby ol mahbuslykdan sen çykargyl,
Agyr halatlar geýdirgin, alyp gelgil,
Zyndan oňa rowa dälidir» diýer imdi.

«Ol kimsine bu sypatly pazyl bola,
Ylmu-hikmet üzerine kämil bola,
Dini dürs, meňzi nurludyr, akyl bola,
Oňa yzzat we yhtyram gerek imdi.

Men oňa agyr halatlar geýdireýin,
Mertebeler atyna men mündüreýin,
Kamulara onuň pazlyn bildireýin,
Älem içre ol hassul-has bolsun imdi».

Saky tagjyl Ýusuba ki gaýdyp bardy,
Salam berip, elin öpüp hyzmat kyldy,
«Gam-gussadan indi aýry galgyl, diýdi,
Ruh-u rahat müjdelär men» diýer imdi.

Ýusup aýdar ol sakyýa: «Giru bargyl,
Elin kesen arwatlary jümle düýrgül,

Bu işe sen ýawlak mäkäm bejit bolgul,
Mälik Ryýan niteligin bilsin imdi».

Saky geldi Ryýanyga habar berdi,
Mälik Ryýan bu ahwaly sogap gördi,
Elin kesen arwatlary jümle düýrdi,
Ol Züleýha onda häzir geldi imdi.

Mälik aýdar: «Maglum kylyň halyňyzy,
Ne sebäpden kesdiňiz bu eliňizi?»
Züleýha diýr: «Afu kylgyl suçumyzy,
Ýusup suçsuz, tükel suç bizdendir imdi».

Mälik Ryýan oluk sagat emr kyldy,
Ýusup üçin müzeýýen köşk häzir kyldy,
Düşekleri haryr, zyba atlas kyldy,
Bu sypatly saraý bina kylar imdi.

Şäher bilen ol zyndanyň aralygy,
Dört parsahlyk ýol erdi ki yraklygy,
Bu gadar ýer idi oňa barmaklygy,
Zyndana çen Mälik leşger düzer imdi.

Ryýanyň jümle leşgeri ata mündi,
Gelip zyndan öňünde ki atdan indi,
Ýusuby çykaryp, jümle alyp geldi,
Halat geýdirip, jümle şat bolar imdi.

Ýusup syddyk zyndandan ki halas boldy,
Zyndan ählisi aglaşa, mahrum galdy,
Bes, olara Ýusup syddyk doga kyldy,
Dogasyny Taňry makbul eder imdi.

Zyndan ählin dilär Ýusup Halygyndan,
Pazly birle gutardy ol Kadyr Deýýan,
Azat kyldy zyndan ählin Mälik Ryýan,
«Ýusuba ki bagyşladym» diýer imdi.

Müsür ähli, jümlesi ki garşy geldi,
Ýusubyň ýüzün görüp, çoh lezzet buldy,
Altyn, kümüş, hünji-merjen nisar kyldy,
Has-u a:mlar arzuw kylyp, ýügrer imdi.

Ýusup telim şükür kyldy Gapbaryna,
Şükür-sypas telim kyldy Subhanyna,
Ondan soňra salam berdi ol Ryýana,
Ýetmiş iki lugat birle sözlär imdi.

Dürli dilde ol Ryýana medhi kylar,
Sözün eşden ajaplar, haýrana galar,
Ýüzün gören dünýä nury rahat bolar,
Açlar doýar, suwsamyşlar ganar imdi.

Ryýan gördi Ýusubyň ol jemalyny,
Ajaplady, hulkuny hem kemalyny,
Pida kyldy kamug mülkün hem malyny,
«Mülküme ki senden buýruk bolsun imdi».

Möwla berdi Ýusup nebige döwlet, bagt,
Pazly birle rozy kyldy hem mülki-tagt,
Mälik Ryýan ol Ýusuba begendi saht,
«Memleketim saňa laýyk!» diýer imdi.

Täç urundy, tagta agdy Ýusup nebi,
Otuz ýaşar ýigitlerden erdi ömri,

Meñzi nury röwşen erdi, güneş kibi,
Oña bakan gün eksini görer imdi.

Akly kämil, ylm-u hikmet kämil biler,
Muddagylar dawa bilen oña geler,
Has-u a:ma adyl, dürs hökmün kylar,
Hiç kimsine jebr-sütemi kylmaz imdi.

Ondan sordy ol Ýusupdan Mälik Ryýan,
«Ne magnydan ylmyň öküş, ezgu oglan?»
Ýusup aýdar: «Ata kyldy Kadyr Subhan,
Bu hedýäni Ol rozy kyldy» diýr imdi.

Mälik Ryýan Ýusubyň ki halyn bildi,
Ýusuby tassyk ediban, mömin boldy,
Yslam dinin kabul edip, rowa gördi,
Elin tutup, mömin-muhlys bolar imdi.

«Seniň diniň takyk bildim baýyk turar,
Saňa muny rozy kylan Halyk durar,
Patyşalyk menden saňa laýyk durar,
Onuň emrin barça kabul tutuň imdi!»

Heman demde ol Jebraýyl häzir geldi,
Uşbu Halykdan Ýusuba salam kyldy,
Ýusuba hoş beşaratyn müždeledi,
«Ryýan saňa sebäp durur» diýer imdi.

Ýusup nebi Jebraýyldan muny bildi,
Halyga şükür-u minnet telim kyldy,
Jemalyndan hurşyd-u mah ejiz galdy,
Işler üzre heýli tedbir kylar imdi.

Darugalyk üzre höküm kylar erdi,
Halka buýurdy, aşlygy çoh ekdirdi,
Iýjegini sünbülinde goýar erdi,
Dahy anbarlar dolduryp, goýar imdi.

Müsür içre ýedi ýyllap giňlik boldy,
Dürli elwan nygmat bile älem doldy,
Ol hal geçdi, ýedi ýyllyk darlyk boldy,
Gaýgy uruban: «Ekin ekmäň!» diýr imdi.

Ýedi ýyllap gökden ýagmyr hiç ýagmady,
Hem dahy ýerden nebat hiç ösmedi,
Onda dahy asla ýagyş, ýel öwsmedi,
Ýawlak yssy, darlyk garşy geler imdi.

Eziz Ýusup ol şähre habar berdi,
Müsür ähli jümle onda häzir geldi,
Altyn-kümüş berip aşlyk satyn aldy,
Gyzyl-altyn teňňe berip alar imdi.

Ikinji ýyl at-gatyryny berdiler,
Üçünji ýyl gäle-kumaşyn berdiler,
Dördünji ýyl mülk-u ekerin berdiler,
Başınji ýyl ogul-gyzyn berer imdi.

Kendileri gul oldular altynjy ýyl,
Hem Ýusuby satanlary, baýyk bilgil,
Ogul-gyz birle Ýusuba boldular gul,
Ol şäher ähli tamam gul bolar imdi.

Halyk ol Jebraýyly iberip idi:
«Eýa Ýusup, şükür-sypas kylgyl diýdi,

Müsür ähli seniň barça guluň boldy,
Seni satan, saňa hem gul boldy imdi!»

Darlyk bile alty ýyllar tamam boldy,
Anbarlarda aşlyk-tagam hiç galmady,
Ýusup sawçy bu hal üzre pikir kyldy,
«Ilähim-ä, medet senden» diýer imdi.

Heman dem oşol Jebraýyl geldi häzir,
Iberipdi Ýusuba ol Mälik Kadyr,
Aýdar: «Bu gez suratyňy kylgyn zahyr,
Meniň gudratymny sen görgün imdi».

Ýusup syddyk ähl şähre habar kyldy,
«Erte hemmäň ol meýdana çykyň!» diýdi,
«Meniň görkli jemalymny görüň!» diýdi,
Açlykdan kim bakar erse, doýar imdi.

Uly-kiçi, has-u a:mlar häzir geldi,
Ýusubyň jemalyna nazaryn saldy,
Iýmek-içmeklik gaýgysy jümle galdy,
Bakan hergiz jemalyndan doýmaz imdi.

Aýda bir gez Ýusup syddyk çykar idi,
Görkli ýüzden nykabyny soýar idi,
Uly-kiçi, baý-u ýoksul bakar idi,
Bir aýga çen kimse tagam iýmez imdi.

Pasyl X
ÝUSUBYŇ WEZIRINIŇ KYSSASYNYŇ BEÝANY

Peýki Hezret ol Jebraýyl geldi häzir,
Iberipdi Ýusuba ol Mälik Kadyr,
«Eýa Ýusup, Jelil emri eýle turar,
Erte haşam birle seýran kylgyn imdi.

Hakykatda hiç gümansyz baýyk bilgin,
Her kişä sataşar erseň, alyp gelgin,
Kendu-özüňe sen ony wezir kylgyn,
Halyk emri beýle durar, bilgin imdi».

Ýusubyň bir kazy aty bolar idi,
Uşbu kazynyň adaty şeýle idi,
Haçan ol eýerlense, çoh kişňär idi,
Müsür ähli jümle ony eşder imdi.

Eziz Ýusup aýda bir gez çykar idi,
Kazy kişňäp, jümle leşger düýrer idi,
Buýurdy gullara, aty eýerletdi,
Kazy kişňäp, ol dem leşger geler imdi.

Ýusup ol dem gullaryna emr kyldy,
Oşol kazy eýerlendi, häzir geldi,

Kazy kişňäp, şa münenin zahyr kyldy,
Bary leşger ol dem tagjyl geldi imdi.

Uly-kiçi, has-u a:mLAR häzir geldi,
Begler, hanlar jümle şaha hyzmat kyldy,
Patyşaga Magryp sawçy häzir geldi,
Şa bile ol tomaşaga çykar imdi.

Iki ýüz mün ärler aşar sag ýanyndan,
Iki ýüz mün ärler aşar sol ýanyndan,
Iki ýüz mün ärler aşar hem önünden,
Hem ardyndan iki ýüz mün aşar imdi.

Altyn-kümüş, ýaşyl alam göterdiler,
Ardyndan ýüz mün kişi haryr tutar,
Iki ýüz mün çöwresinde gylyç tutar,
Bu haýbat birle seýrana çykar imdi.

Soltanat görenler ony taňlaşarlar,
Hemmeleri, has-u a:mLAR sözleşerler,
Haýbatyndan duşmanlary titreşerler,
Waspyn eşden jümle haýran galar imdi.

Eziz Ýusup bu sypatly aşar erdi,
Bir garyba sataşyban, bakdy-gördi,
Oşol garybyň donlary esgi erdi,
Ýusup aýdar: «Maňa laýyk degil imdi!

Bu günki gün men Müsüriň şasy bolsam,
Halykdan uşbu sypatly döwlet görsem,
Kendu-özüme men muny wezir kylsam,
Maňa bu laýyk degil!» diýer imdi.

Oluk sagat ol Jebraýyl häzir geldi,
Halykdan ki Ýusuba çoh salam kyldy,
«Hatyryňdan bu endişe çykar» diýdi,
«Uşbu sagynç saňa laýyk degil imdi!

Züleyha seni pisatga dartdygynda,
Onuň keydi seniň üzre artdygynda,
Sen gaçyban art etegin ýyrtdygynda,
Ol ahwaly, ýa Ýusup aňlagyl imdi.

Ol zamanda bu bir aýlyk oglan idi,
Seniň halyňy bişikden bakdy gördi,
Gör, tanyklyk seniň üçin nete berdi,
Ne magnydan saňa laýyk degil imdi?!»

Ýusup sawçy bu ahwaly beýan bildi,
Alyp gelip, agyr halat don geýdirdi,
Begendi, kend-u-özüne wezir kyldy,
Ol heman dem mömin-muhlys bolar imdi.

Pasyl XI
ÝUSUBYŇ ZÜLEÝHA ÖÝLENMEGINIŇ BEÝANY

Ýusup sawçy oglan eken bir düýş gördi,
Netek kim owwal yglanyn kyldyk idi,
Bagdezan gam-gussany telim gördi,
Telim dürli şitdetleri dartdy imdi.

Ondan soňra Jelilden çoh rahat erdi,
Jebraýyly ýetişiban habar berdi,
«Eýa, Ýusup, ol şitdetler neçün boldy?
Jelil saňa yglan kylar, bilgin imdi.

Hiç kimseden şepagatyň döndermegin,
Mejruhlary dar guýyga indermegin,
Böhtan kylyp, bela odun ýandyrmagyn,
Mahbuslara mähriban ki bolgun imdi.

Şitdet gitdi, Möwla saňa rahat berdi,
Telim uly hormat kylyp, döwlet berdi,
Patşalygy kyla sen, görgün diýdi,
Amanat, nähý işlerden saklan imdi».

Oşol demde şitdet gitdi, rahat ýetdi,
Müsür içre Ýusup uly mälik boldy,

Izisi uly mylakat rozy kyldy,
Tükel işi yhsan birle işlär imdi.

Her dem aýyň ýañysy ki oldugynda,
Leşger düýrlüp jümle häzir geldiginde,
Ýusup tazy münüp seýran kyldygynnda,
On sekiz mün leşger bile çykar imdi.

Pazly birle Halyk ony kyldy barly,
Hökmürowan, akly tamam, özi arly,
Dini bitin, ylmy tamam, ýüzi nurly,
Ýüzün gören, janyn pida kylar imdi.

Ol Züleyha zagyp oldy, gözi görmez,
Tagam-lybas almaklyga eli barmaz,
Garry oldy, Ýusup ony hergiz bilmez,
Ýusubyny hiç unutmaz, goýmaz imdi.

Şol Ýusubyň ýoly üzre mukym boldy,
Ömrün onda geçirmäge niýet kyldy,
Biçäre Züleyhaga ol iş hoş geldi,
Şol ýol üzre her dem yşky artar imdi.

Mydama aýyň ýañysy oldugynça,
Tazy kişnäp, leşger düýrläp geldiginçe,
Eziz Ýusup çykyp seýran kyldygynça,
Ol Züleyha ýolda perýat kylar imdi.

Bu halyny Züleyhanyň Ýusup bilmez,
Onuň üçin Ýusup oňa ýakyn gelmez,
Onuň üýni gulagyna eşidilmez,
Zarby nagara, burg öküş çalnar imdi.

Züleyha mahzun oluban, giru döner,
Hasrat ody çoh köýdürer, bagryn örtär,
Şol hal içre wysalyňa elin sunar,
Alatdowam, ol umydyn kesmez imdi.

Ol Züleyha telim ýyllar beýle galdy,
Bu hal içre çoh sergezdan, ejiz boldy,
Tapu eden seneminden ýüz dönderdi,
«Meniň halym görmezmi sen?» diýer imdi.

«Eziz idim ki dul, garyp ejiz galdym,
Ýusubyn yşky köýdürdi, zelil boldum,
Ahwalymy bu gün saňa zahyr kyldym,
Senden medet hiç ýok imiş, bildim imdi.

Müsür içre uly hatyn bolar idim,
Adamlara serwerligin kylar idim,
Ondan bäri magbut seni biler idim,
Hiç sebäpden seň rahatyň degmez imdi.

Ýusup syddyk meniň gulum bolar idi,
Ybadatlyk Samadyna kylar idi,
Mydam Samat hyzmatyna geler idi,
Samat oňa uly mülket berer imdi».

Züleyha oşol seneme güman kyldy,
Ol senemden ýüz dönderdi, mömin boldy,
Ol senemi syndyryban, heläk kyldy,
Çykaryban ejzalaryň satar imdi.

Bagdezan ki ýaňy aýy ýene dogdy,
Ýusup ýene atlanyban häzir geldi,

Ol Züleyha çağyryban perýat kyldy,
«Eýa, Ýusup, maňa bakgyl!» diýer imdi.

Bes, ol Samat Züleyhaga medet kyldy,
Onuň üýnüni Ýusuba eşitdirdi,
Üýnün eşdip, Züleyhany Ýusup gördi,
Gözi görmez, ör turuban bakar imdi.

Ol arada tazy başyn Ýusup tartdy,
Gaşyna geliban, ýene ahwal sordy,
«Ne kişi sen, ne hajatyň bardyr? diýdi,
Aýt maňa rowa kylaýyn» diýer imdi.

Züleyha aýdar: «Eşit, ýa, şahy-jahan,
Halym zagyp, gözüm görmez, bilgin beýan,
Müsür eýesi eziz jübti Züleyha men,
Men ol haldan, bu hala ki düşdüm imdi.

Men-ä ol men, seni satyn aldym idi,
Jümle malym saňa pida kyldym idi,
Seniň yşgyňdan men haýran galdym idi,
Bu günki gün bu hala ki düşdüm imdi.

Jümle çykdy meň elimden öküş-nygmat,
Hiç galmady, sowuldy ol mal-u mülket,
Weliken hiç sowulmaz yşky hasrat,
Alatdowam, yşkyň ody örtär imdi.

Ykrar kyldym, men ynandym bir Jepbara,
Hem ynandym görkli Ýusup pygambere,
Hiç gümanym galmady ol möminlere,
Men musulman, mömin-muhlys boldum imdi».

Ýusup onda Züleýhany esirgedi,
Şol hal içre arzuw ýşkyn ajaplady,
Şol sözüne hakykat hiç ynanmady,
Imtihandan ýene gaýdyp sorar imdi.

«Ýa, Züleýha, hany seniň jahyň, malyň,
Zyba boýuň, uzyn saçyň, inçe biliň,
Dolan aý dek balkar idi hup jemalyň,
Sen ol haldan bu ahwala düşdüň imdi?»

Züleýha aýdar: «Jemalym, malym berdim,
Seniň üçin jümlesini pida kyldym,
Bagtymdan, tagtymdan jümle giru galdym,
Seniň ýşgyň maňa eser kyldy imdi!»

Ýusup aýdar: «Eger belli aşyk erseň,
Aşyklykda gerçek bolup, sadyk erseň,
Aşyklyk dawasyny sen kylar erseň,
Bu dawaýa bir burhan gerekdir imdi».

Züleýha aýdar: «Indi sen ýakyn gelgin,
Kerem kylyban, gamçyňny maňa bergin,
Aşyk ersem, sen meni ki belli bilgin,
Degil ersem, uşbu dawam batyl imdi».

Ýusup oňa gamçysyny sunaberdi,
Bir «Ah» urdy, Ýusuba ki giru berdi,
Gamçysyna ot tutaşyp, ýanar gördi,
Ýanyban, Ýusup elin köýdürer imdi.

Gamçyny elden byrakdy Ýusup syddyk,
Züleýhanyň çoh ýşkyny bildi takyk,

Hiç bir gümana galmady, kyldy tassyk,
Ajaplap, at uýanyň dönderer imdi.

Züleýha aýdar: «Gördüňmi, aňladyňmy,
Gamçyňa ot tutaşdygyn taňladyňmy,
Oşol oduň ýananyna dözmediňmi?!
Kyrk ýyldyr ol ot meni ýakar imdi!».

Ýusup nebi ol ybraty ajaplady,
Züleýhaga nesihatlar, öwüt berdi,
«Ýa, Züleýha, umydwär kim wada erdi,
Şitdet geçdi, rahat geldi» diýer imdi.

Heman demde ol Jebraýyl häzir geldi,
Halyk salamyn Ýusuba ol ýetirdi,
«Züleýhaga ähti nika kylsyn» diýdi,
«Sen patyşa, ol ki hatyn bolsun» imdi.

Jebraýyldan Ýusup syddyk muny bildi,
Züleýhanyň makamyna giru geldi,
Bu ahwaly müždeledi, mälim kyldy,
«Ýa, Züleýha, rahat erdi» diýer imdi.

Ony eşdip Züleýha ki boldy magnum,
«Hudawend-a, meniň halym saňa mälim,
Jemalymdan, ol malymdan galdym mahrum,
Özüň garry, iki gözüm görmez imdi.

Ol Kadyrdan emri-höküm şeýle bolsa,
Gözlerimiň nury gitdi, ýene gelse,
Jemalym hem Ýusuba ki laýyk bolsa,
Möwladan bu enaýat umar men imdi».

Oluk sagat ol Jebraýyl häzir geldi,
Ganaty bile sypady, doga kyldy,
Züleýhanyň gözi gördi, ýigit boldy,
Meñzi-nury dolan aý dek balkar imdi.

Züleýhaga ol dem ähti nika kyldy,
Ýusup ol dem ýawlak uly dagwat kyldy,
Uly begler ündeliban, häzir geldi,
Ýawlak uly beşaratlar bolar imdi.

Ondan soňra ol ikisi hylwat boldy,
Ýusup sawçy Züleýhany biker bildi,
Züleýhanyň elin tutup ahwal sordy,
«Bu demge çen nädip biker galdyň imdi?».

Züleýha Ýusuba ki hup jogap berdi:
«Halyk meni seniň üçin saklar idi,
Maňa meñzeş bir döw gyzy geler idi,
Ganzafar ony men saýyp, guçar imdi».

Ýusup aýdar: «Aňarmy sen, oşol günü,
Batyl işe ündär idiň onda meni,
Magaz-Alla, kylsak idik bizler ony,
Bu myrada ýetmez idik, baýyk imdi».

Ol Züleýha aýdar: «Eýa, syddyk nebi,
Urma meniň ýüzüme oşol aýbymy,
Pazly birle saklady ol Jepbar Gany,
Seni, meni ol pitneden, diýer imdi?

Dolan aýa meñzär erdi meñziň nagşy,
Sözlär erseň, diňlemäge sözün ýagşy,

Halyk saňa ata kylmyş uşbu nagşy,
Seni görüp, kimiň sabry galar imdi.

Minnet Oňa, seni maňa rozy kyldy,
Hajatym-myradym bu gün hasyl boldy,
Jemalymy, döwletimi gaýdyp berdi,
Şükür minnet ol Möwlaýa kylam imdi».

Ondan soňra Hakdan takdyr eýle geldi,
Ol ikiniň baky ömri bile boldy,
Halygy on iki ogul rozy kyldy,
Ulusyna Musalym diýerler imdi.

Pasyl XII
ÝAKUP OGLANLARYNYŇ MÜSÜRE BARMAGYNYŇ
BEÝANY

Kengan ili ýawlak gaty kyzlyk boldy,
Ýakup sawçy oglanlara hem buýurdy,
Aýdar: «Bizge darlyk ýawlak heser kyldy,
Aşlyk alyň, Müsre baryň!» diýer imdi.

«Ilimizde biziň haýyr hiç galmady,
Ýerimizde iýgenleri hiç oňmady,
Darlyk bizi muňlatdy, hoş gelmedi,
Ýa, oglanlar, Müsre baryň» diýer imdi.

«Aşlyk bolar ermiş Müsürde satyn,
Patyşasy mömin ermiş, dini bitin,
Ýüň bile satuw kylyňlar, ýokdur altyn,
Ol ezize bizden salam kylyň imdi».

On garyndaş düýä münüp, ýola girdi,
Onulasy barmaga çoh azym kyldy,
Ibni Ýemin barmady, ol öýde galdy,
Kengandan Müsür sary bararlar imdi.

Uşbu ýolda bir kerwene sataşdylar,
Asyl, nesil birin-birin soraşdylar,

Ysmaýyl neslinden ermiş bilişdiler,
«Bizler Yshak nesli biz» diýerler imdi.

Ýakup sawçy ahwalyny olar sordy,
«Ol mahzun eziz Ýusupsyz näder?» diýdi,
Ýehuda olara ki uş jogap berdi,
«Ýakubýň haly duşwardyr» diýer imdi.

Bular dahy olardan ki ahwal sordy,
Müsürden gelenler baýyk jogap berdi,
Aşlyk bahasy nitelek olar sordy,
Alkyşlaşyp, Müsr taýa bararlar imdi.

Möwla Jelil Jebraýyla hem buýurdy,
Ýusuba gardaşlaryn söýünjiledi,
Ol demde olar hemişe ýolda idi,
On üç günde Müsüre bararlar imdi.

Eziz Ýusup Jebraýyldan habar bildi,
Gardaşlary geldigine şadman boldy,
Izesine hamdy-sena telim kyldy,
Geldiklerin ýawlak rowa görer imdi.

Haçan kim ol gardaşlary geldi erse,
Jebraýyl gelip habaryny berdi erse,
Gardaşlary ýüzün Ýusup gördi erse,
Ugynuban tagtyndan ki düşer imdi.

Bagdezan ki Ýusubyň akly geldi,
Wezirleri üşbu işe haýran galdy,
Aýdarlar: «Şa, bu iş saňa niçik boldy,
Aklyň çaşyp, bihuş bolup düşdün imdi».

Ýusup ol dem wezirinden ahwal sordy,
«Bilermi sen kandan geler şular?» diýdi,
Wezir aýdar: «Bäş gündür ki bular geldi,
Araplardyr olar baryr» diýer imdi.

Ýusup aýdar: «Ol erenler kandan geler,
Sorduňyzmy, olar munda ne isteýir?»
Wezir aýdar: «Ol gelenler kaba geýer,
Aşlyk isleýu Kengandan geler imdi.

Ýusup aýdar: «Bir saraýy kylyň hylwat,
Onuň içre häzir kylyň, dürli nygmat»,
Häzir kyldy ol kowumy şoluk sagat,
Wezir özi onda hyzmat kylar imdi.

Uşbu wezir doganlary alyp geldi,
Dürli nygmat, elwan tagam häzir kyldy,
Öňlerinde ol aýagyn üzre durdy,
Towazyglyk birle hyzmat kylar imdi.

Haçan olar gördüler ki ol nygmaty,
Wezirden buldular ki ol hyzmaty,
Uşbu teşrip, ol yzzat, ol hormaty,
Jümleleri ajaýyba galar imdi.

Bu ahwaly telim dürli sözleşdiler,
«Mälik bizden meger öküş altyn dilär,
Onuň üçin ol bizlere yhsan kylar,
Altynymyz ýokdugyny bilmez imdi».

Şemgun aýdar: «Atamyzy mälik biler,
Onuň üçin bizlere bu hormat kylar,

Ýakup resul idigine mugyr geler,
Ol magnydan bize hezzet kylar imdi».

Onda Ýehuda aýdar: «Biliňler beýan,
Jümlämiz ki ýoksullar biz, kamulardan,
Eziz biziň halymyzy biler beýan,
Ol sebäpden bize tekrim kylar imdi».

Rawil aýdar: «Uşbu şa, adyl turar,
Biziň zagyp halymyzy gözi görer,
Eserkiban, bizlere ol yhsan kylar,
Adyl kişi garypnowaz bolar imdi».

Ýusup ony eşdip çoh zary kyldy,
Gardaşlaryn jümlesini gördi, bildi,
Ýehudany Şemgundan ki aýyrmady,
Jebraýyl geliban yglan kylar imdi.

Onda Ýusup buýurdy ol Musalyma:
«Suw guýgun, ol meniň has meşrebime,
Eltgin ony oşol garyp eziz kowma,
Jümlesine saklyk sen kylgyn imdi.

Suw içmäge jümlesine hyzmat kylgyn,
Amanat amularyňa hormat kylgyn,
Olar munda geldiklerin maglum bilgin,
Sorar erse, kim idigiň aýtma imdi».

Musalym meşrebe suwun doldurdy,
Amulary hyzmatyna häzir geldi,
Öňlerinde aýagyn ki öre durdy,
Garşysynda ol meşrebi tutar imdi.

Her haýsysy dilär erse sunuberdi.
Mutabygat kylmaga ki şerip gördi,
Hyzmat kylp meşrebi giru alardy,
Bu sypatly lutpy yhsan kylar imdi.

Akly tamam, tili pasyh, hoş mürewwetli,
Köňli muşfyk, meňzi görkli, ýüzi örtli,
Kemaly rast, sözi dahy ýawlak datly,
Jemaly Ýusuba meňzär» diýrler imdi.

Olar sorar, aýdar: «Eýa, meňzi görkli,
Ajaň şerif edepli sen, özüň arly,
Bize ekram eýleýir sen hezar dürli,
Kim sen, kimiň ogly sen?» diýerler imdi.

Musalym olara ki jogap sözlär:
«Müsür şasy şeýle emr maňa eýlär,
Siziň üçin hatyrynda gussasy bar,
Ne sözlese sakýça sözlär imdi.

Müsür şasy sizleri ki ýawlak söýer,
Ýüzüňizi görmekligi ýawlak uwar,
Sizi görmek hatyrynda gussasy bar,
Meni size hyzmatkärçi berdi imdi.

Men size ki mydam hyzmat kyldajy men,
Siz gidinça tabuňyzda oldajy men,
Sizi görsem, öküş teşrif buldajy men,
Wysalyňyz maňa rahat bolar imdi».

Bular gördi oşol şanyň yhsanyny,
Agyrlyýyp, hormat edip söýgenini,

Her birine bir etmekden berdigini,
Bu iş içre ajaýyba galarlar imdi.

«Bu mälik ýawlak jomartdyr» diýişdiler,
«Nygmaty çoh» diýibanu sözleşdiler,
«Aşlyk bahasy nä?» diýip sözleşdiler,
Bir boçuk aşlyk, iki ýüz müň altyn imdi.

Ondan Ýusup bezedi ki tagt-u bagtyn,
Tamamy rast eýledi ki saz-u sahtyn,
Gul, garabaş düzetti hem oşol wagtyn,
«Kenganlylar gelsin!» diýip aýdar imdi.

Ol arada üç gün tamam geçmiş idi,
Olary ki Ýusup tamam bilmiş idi,
Jümlesine ak atlas don bermiş idi,
Dördünji gün tapugyna barlar imdi.

Haçan olar saraýa girdiler ise,
Ýusubyň haýbatyny gördüler ise,
Soltanat makamyna girdiler ise,
Onulasy oňa sežde kylar imdi.

Ýusup aýdar: «Galdyryňyz başyňyzy,
Jemg eýläň, indi sizler aklyňyzy,
Maglum ediň, sizler maňa halyňyzy,
Ne hajata geldiňiz ki aýdyň imdi».

Bu on gardaş seždeden başyn galdyrdy,
Jümleleri gözün açyp aklyn tiýrdi,
Oşol onusy aýagyn öre durdy,
Tagt öňünde gorkuly durarlar imdi.

Buýurdy ol, on kürsüni getirdiler,
Dessur birle on gardaşy oturdylar,
Gorky, sagynç, endişele oturdylar,
«El haýfe, el-haýfe!»¹ diýrler imdi.

Ýusup bakdy, gardaşlaryn jümle bildi,
Jümlesine aýry-aýry pähim kyldy,
Perde içre pynhanlykda zary kyldy,
Olar görüp Ýusuby hiç bilmez imdi.

Ýusup aýdar bulara ki: «Siz kimler siz,
Haýsy ilden gelersiz, nete islär siz,
Owwal-ahyr siz bir dogma gardaşmy siz,
Ataňyz kimdir?» diýiban sorar imdi.

Olar aýdar: «Biz Kengandan gelermiz,
Dädemiz ki Yshak sawçy şeriplermiz,
Hakykatda bizler on iki gardaşmyz,
Atamyza Ýakup sawçy diýrler imdi.

Birimiz gelmedi, ol öýde galdy,
Kiçimizi gurt iýdi, çoh görkli idi.
Atamyz ony ki ýawlak söýer erdi,
Ol hasratdan iki gözi görmez imdi».

Ýusup aýdar: «Eýa, şeripler, ne diýrsiz,
Siz aýdar siz: «Atamyz nebi» diýrsiz,
Kiçimizi bizden artyk söýer diýrsiz,
Pygambere ol iş rowa bolmaz» imdi.

¹ «El haýfe, el-haýfe!» – gorkuly pysyrdamak, gorky, howatyr etmek.

Olar aýdar: «Eýa, eziz, eşit bizden,
Görse idiň kiçimizi, sen bir gözden,
Söýer idiň hem sen ony hezar çendan,
Sen görmediň, waspyn nete kylam imdi?!

Bizler dagy ony ýawlak söýer idik,
Görmeseýmiz görmäge ki uwar idik,
Ol bir ýalan düýşün gördi, onda erdik,
Atamyz eýgu ýordy» diýerler imdi.

Ýusup aýdar: «Ol kiçiniz ne düýş görmüş,
Hem ataňyz ol düýşüni niçik ýormuş?».
Olar aýdar ki: «Ol düýşi eýle ýormuş,
Müsür mäligi bolar sen diýmiş imdi!».

Ýusup aýdar: «Ol düýş eýle olmamyşmy,
Ýene ki ol düýş täwili gelmemişmi,
Ol Müsüriň patyşasy bolmamyşmy,
Ol ahwaldan bilermi siz, sizler imdi?!»

Olar aýdar: «Ýa, eziz, ol oğlan hany,
Hakykatda gurt iýdi oşol oglany,
Uçmah içinde boldy ki onuň jany,
Uşbu dünýäden yntykal kyldy imdi.

Eýa, eziz, halymyzy bilgin takyk,
Atamyz ki saňa salam kyldy tassyk,
Ynjytdy bizleri, uşbu darlyk,
Sizden tagam isteýiban geldik imdi.

Mätäç bolup geldik siziň gapyňyza,
Az bezagat getirdik ki tapuňyza,

Bu gez öküş yhsan gerek sizden bize,
Yhsanyňyz älem içre meşhur imdi».

Ýusup aýdar: «Sözünüz ki kabul bolsun,
Uşbu sizlerden biriňiz munda galsyn,
Ikinji gelmegiňiz çoh tagjyl bolsun,
Ibni Ýemin siziň bile gelsin imdi.

Eger sizden ol dogrulyk olar erse,
Ibni Ýemin siziň bile geler erse,
Ataňyz ki ony ýoldaş kylar erse,
Hiç bahasyz telim aşlyk berem imdi.

Aşlyk berem, dürli nygmat bile berem,
Jümläňize agyr halat men geýdirem,
Çoh nesnäni sizlere ki bahşyş kylam,
Ataňyza hedýe irsal kylam imdi!»

On gardaşy bu kowlarazy boldy,
Şemgun onda galmaklyga boýun berdi,
Ýusup buýrar, ammarda ýük häzir kyldy,
Bezagatlaryň ýük içre gizlärimdi.

Bes, gönderdi olary ki Ýusup syddyk,
Telim yhsan-ekram birle towazyglyk,
«Ataňyza salam kylyň bizden takyk,
Tagjyl birle giru bäre gelimdi.

Hakykatda, men sizi söýer men diýer,
Ikileýin görmäge uwar men diýer,
Hem geldigiňizi hoş görer men diýer,
Sizi aýan çoh söýermen» diýer imdi.

Haçan olar Müsürden çykdylar erse,
Haýsy menzil ýol üzre ýetdiler erse,
Her kişige ýolugyp, gördüler erse,
Agyrlaýyp, çoh mühterem tutar imdi.

Olar aýdar: «Bizler her dem gelir idik,
Bu ýerlerde, bu menzilde gonar idik,
Munuň kibi kanda hormat bulmaz idik,
Bu gez munda ne hikmet bar?» diýrler imdi.

Olar ýanyp ol Müsürden gelir idi,
Ýusup ysy olar bile gelir idi,
Artlaryndan iblis-lagyn ýetip geldi,
Ýusup ysyn olardan giderer imdi.

Olar haçan seýr ediban öýe geldi,
Ýakup bulary görüban hoş söýündi,
Aglar eken Ýakup nebi bir gez güldi,
Ýene dönüp, bihuş bolup düşdi imdi.

Oglanlary Ýakup ile görüşdiler,
Bu gülmekniň düýp aslyny soraşdylar,
«Ýa baba, sen neden güldüň?» diýişdiler,
«Dönüp neden agladyň?» diýerler imdi.

Ýakup aýdar: «Sözüňiz ki datly geldi,
Ol sebäpden men müferreh boldum idi,
Araňyzda biriňiz ki egsik boldy,
Ol magnydan bihuş bolup düşdüm imdi.

Müsür eýesi aşlyk nete size berdi,
Bildiňizmi kaýsy millet tutar idi?»

Ondan olar Ýakuba ki jogap berdi,
«Ol sizlere çoh mürewwet kyldy imdi!»

Olar aýdar: «Onuň dini päk musulman,
Ol bizleri agyrlady, kyldy yhsan,
Ibni Ýemini diledi ol bizlerden
Şemgun onda galdy baýyk» diýrler imdi.

Eşitgeç perýat kyldy, ol Ýakup nebi,
«Näge goýduňyz onda ol Şemgunymy?
Haçan berem, men size Ibni Ýemini?
Bir aldanyp, Ýusupsyz men galdym imdi».

Oglanlary Ýakuba ki jogap berdi:
«Oşol eziz seni bizden öküş sordy,
Seniň üçin aglady, çoh zary kyldy,
Saňa çoh salam kyldy» diýerler imdi.

Onda Ýakup ol tedbiri rowa gördi,
Oglanlaryn jümlesini antlaşdyrdy,
Bulara Ibni Ýemini ýene berdi,
Her birisi ynamlyk kylarlar imdi.

Ondan soňra açdylar öz çuwallaryn,
Çuwal içre buldular çoh mataglaryn,
Ynandyrdylar olar öz atalaryn,
«Häzä, bizagatunä»¹ diýrler imdi.

Ýakup nebi olara ki destur berdi,
Ibni Ýemini hem dahy bile berdi,

¹ «Häzä bizagatunä» – Harytlar biziňki.

On garyndaş azm kyldy, ýola girdi,
Giru ýene Müsür taýa barar imdi.

Ýakup aýdar: «Haçan onda ýetersiňiz,
Kendiňizi dilden, gözden hem saklaňyz,
Bar jümläňiz bir gapydan girmeyesiz,
Ikin-ikin her gapydan giriň imdi».

Olar girdi ikin-ikin bir gapyýa,
Ol ibni Ýemin ýalňyz galdy aglaýa,
Her tarapdan bakyban her bir gapyýa,
Haýran bolup her gapyda gezer imdi.

Şamdan ýaña gapysynda geldi, durdy,
Ululara, kiçilere ahwal sordy,
Hiç kimsine onuň dilin bilmez idi,
Haýran bolup, oýan-buýan gezer imdi.

Heman demde hāzir geldi Ruhul-emin,
Ol getirdi Ýusuba Hakyň salamyn,
Aýdar: «Geldi, ol gardaşyň Ibni Ýemin,
Müzdeleýu geldim saňa!» diýer imdi.

«Eýa, Ýusup bargyn, zaryp donlar geýgin,
Donuň üste bir gaba palasyn geýgin,
Pynhan bolup bir düýäge bejit müngün,
Gardaşyňy görmäge sen bargyn imdi».

Şamdan ýaña gapydan kim gelip durar,
Kimni görse, habar sorar hem ýalbarar,
Hiç kim bilmez onuň dil, araby sözlär,
Ejiz bolup, haýranlykdan aglar imdi.

Ol dem Ýusup bu syratly häzir geldi,
Şamdan ýaňa gapyda ki ony buldy,
Ibni Ýemin ol idigin hiç bilmedi,
Ýüzi örtli ondan habar sorar imdi.

Ýusup aýdar: «Eýa, eziz, sen ne är sen,
Haýsy ilden geler sen, nirä barar sen,
Ne aglar sen, ne işiň bar, ne istär sen,
Ahwalyňy maňa ygylan kylgyn imdi!»

Jogap aýdar: «Kengandan ki geler idim,
Müsür şasy hyzmatyna barar idim,
Bu şähere girdim erse, ýol ýaňyldym,
Ýakup ogly Ibni Ýemin men» diýr imdi.

«On garyndaş geldik biz uşbu şähere,
Ikän-ikän girdiler ki her gapyýa,
Men gardaşsyz, ýalňyz galdym bu gapyýa,
Men gaýgyly, gözümden ýaş akar imdi.

Meniň dahy bar idi birer gardaşym,
Bir eneden dogmuş idi ol süýtdeşim,
Ony aňyban akar gözümden ýaşym,
Hem mutahaýýyr-bikarar boldum imdi».

Aýdar ki: «Kimiň nesli sen mürewwetli,
Wysalyňdan köňlüm boldy hup rahatly,
Arabyça sözleýir sen, sözüň datly,
Bu dili sen niçik bildiň» diýer imdi.

Ýusup aýdar: «Men Kengana barмыш idim,
Bir wagtda oşol mekany görmüş idim,

Kiçiklikde onda telim durmuş idim,
Bu dili onda öwrendim» diýer imdi.

Ibni Ýemin aýdar: «Eýa, mürewwetdar,
Maňa hasrat eser kylmyş, takatym dar,
Seniň ýüzüň görmäge ki myradym bar,
Nykap soýsaň, jemalyňy görsem imdi».

Ýusup aýdar: «Şindi eýle kylmyýa men,
Ýüzümden men nykabymy soýmyýa men,
Bu hal içre sen emriňçe olmyýa men,
Bu iş içre sabyr kylgyn!»-diýer imdi.

Onda Ýusup oňa ki, bes, öwüt berdi,
Bir bilezik çykaryban oňa berdi,
Ol bilezik sapy gyzył-ýakut idi,
Kyrk mün Müsür gyzylyna deger imdi.

Syrça sandy ony owwal Ibni Ýemin,
Bilmedi ki, ony hergiz ne kyljagyn,
Ýusup aýdar: «Omuzyňa geçirer sen»,
Hufýa birle tebessümler kylar imdi.

Ol Ýusup Ibni Ýemine delil boldy,
Ikilesi şäher içre bile girdi,
Ibni Ýemin gardaşlaryn jümle buldy,
Eziz Ýusup saraýna bararlar imdi.

Ýusup aýdar: «Indi maňa destur bergin,
Gardaşlaryň gaşyna sen baryp durgun,
Sen dahy şol saraý içre bile girgin,
Gaýgyrmagyn, hatyryň hoş tutgun imdi.

Ibni Ýemin aýrylmagy rowa görmez,
Gardaşlarynyň gaşyna hergiz barmaz,
Aýdar: «Senden aýrylmaga köňlüm barmaz,
Seniň birle meň rahatym artar imdi».

Muny aýdyp aglaýyban, zary kyldy,
Aýdar: «Seniň sözüň maňa datly geldi,
Meniň mährim senden ýaňa galyp boldy,
Senden aýry kimsine hoş degil imdi.

Senden aýry hiç kimsäni gözüm görmez,
Sensiz janym pyrakýnda karar kylmaz,
Bir sözüm bar, soramaga dilim barmaz,
Suratyň hoş, Ýusuba ki meňzär imdi».

Uşbu Ýusup aýdar: «Men dagy gul men diýr,
Möwlam bardyr, onuň hökmün tutar men diýr,
Alla emrin syndyrmaga gorkar men diýr,
Buýruk birle işlemeklik gerek imdi.

Sen ki bargyn, gardaşlaryň bile bolgun,
Magmumlykdan, mahzunlykdan aýry bolgun,
Renjiň üçin gaýgy etmegin, şat bolgun,
Jerahatyň melhemi men olam imdi».

Ibni Ýemin gardaşlary içre geldi,
Geliban ki jümlesine görnüş kyldy,
Ibni Ýemin şat boldugyn olar bildi,
«Ne magnydan şadyman sen?» diýrler imdi.

«Sen hergiz şad-u horram bolmaz idiň,
Ýusuby gurt iýeli, hiç gülmez idiň,

Dişin açyp, tebessüm ki kylmaz idiň,
Bu gün ýawlak şadyman sen?» diýrler imdi.

Ibni Ýemin olara jogap berdi:
«Men sizlerden aýrylyp galdym idi,
Oşol ýerde bir düýeli maňa geldi,
Meniň birle arabyça sözlär imdi.

Nykap birle özünüň ýüzi örtülgi,
Garyplara dost, özi hem mürewwetli,
Dili pasyh, sözi onuň ýawlak datly,
Ony eşdip, rahatym çoh artar imdi.

Meni sizge gowşurynça ol getirdi,
Birer bilezik ol maňa bagş kyldy,
Ony göre hatyryma şatlyk ýagdy,
Gaýgy-gussam çoh sowuldy, gitdi imdi».

Ýehuda aýdar: «Hany ony biz görelim,
Ol bilezik niçik imiş, biz bilelim,
Gadryn bilip, seniň üçin saklaýalym»,
Bilezigi Ýehudaýa berer imdi.

Owwal Ýehuda alyban: «Syrça» diýdi,
Kendu-özünüň goluna ura goýdy,
Rawyl istäp Ýehudadan bulumady,
Giru Ibni Ýemin golna geler imdi.

Ibni Ýemin bes, Rawyla sunu berdi,
Rawyl alyban goluna ura goýdy,
Bu ajapdyr, onda dahy eglenmedi,
Giru Ibni Ýemin elne geler imdi.

Kyssa deraz, gardaşlary bir-bir aldy,
Hemmeleri ezmaýyşlyk onda kyldy,
Hiç haýsynyň elinde ki eglenmedi,
Ibni Ýeminiň eline geler imdi.

Pasyl XIII
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ SARAÝ BINA
KYLMAGYNYŇ BEÝANY

Ýusup buýurdy: «Bennalar häzir gelsin,
Ajaý ýüksek, mäkäm saraý bina kysyn,
Ol saraýyň boýy kyrk arşyn bolsun,
Hem ýüksegi kyrk arşyn bolsun imdi.

Bezesinler onda Ýakup suratyny,
Hem ýene bezesinler ol oglanlary,
Oglanlary Ýusuba ne kyldygyny,
Jümlesini onda mektup kysyn imdi.

Aldaýyban atasyndan aldyklaryn,
Donun soýup, dar guýyga saldyklaryn,
Öldürmäge hakykat kast kyldyklaryn,
Jümlesini ol diwara ýazsyn imdi.

Hem guýudan çykardykdaky geldiklerin,
«Gulumyz» diýp, ýalan satuw kyldyklaryn,
Ýene satyban, az baha aldyklaryn,
Üç aýby bar, diýdiklerin ýazmyş imdi».

Eziz Ýusup onda uly dagwat kyldy,
Saraý içre dürli nygmat häzir kyldy,

Gonaklara telim dürli aşlar goýdy,
Ahwanlaryn gonaklaýu ündär imdi.

Gardaşlary ol saraýa gelip, girdi,
Rawyl bakdy, ol ýazu, wyn onda gördi,
Hufýa birle bir-birine maglum kyldy
«Biziň batyl amalymyz» diýrler imdi.

«Atamyzdan Ýusuby biz aldygymyz,
Atamyza asy-jafy boldugymyz,
Ne jepalar Ýusuba biz kyldygymyz,
Bu mälikniň saraýyna ýazmyş imdi!»

Bu on gardaş ol ýazuwyn onda gördi,
Kendulary batyl işin hem aňlady,
Nedamatdan işlerine toba kyldy,
Iýmek-içmek gaýgylary gitdi imdi.

Öňlerinde goýdular dürli nygmat,
Olara ugrady öküş gussa-mähnet,
Jümlesi ki aglaşarlar ýawlak hasrat,
Hiç kimse bir lukma tagam iýmez imdi.

Eziz Ýusup terjimana emr kyldy:
«Sordy, bular tagam nete iýmez diýdi,
Beýle gaty aglaşarlar, ne hal degdi?»
Terjiman gelip olardan sorar imdi.

Olar görüp terjimana jogap berdi:
«Biziň birer gardaşymyz bolar idi,
Onuň görki bu nakgaşga meňzär idi,
Ony baýyk gurt iýdi» diýerler imdi.

«Ony görüp hasratymyz beter boldy,
Iýmek-içmek gaýgylary jümle galdy»,
Ýusup ýene hylwat saraý aýry kyldy,
Gardaşlaryn ol saraýa ündär imdi.

On garyndaş ol saraýa geldi-girdi,
Ol saraýda dürli tagam häzir kyldy,
Jümleleri tagam iýmek arzuw kyldy,
Ibni Ýemin tagam iýmez aglar imdi.

Ýusup aýdar: «Ne magnydan gözün ýaşly,
Meňziň sary, gaýgyly, bagryň başly,
Ne gussaň bar, munuň kibi on gardaşly?
Maňa halyň maglum etgin!» diýer imdi.

Ibni Ýemin aýdar: «Men giru barsam,
Destur berseň, ol saraýa ýene girsem,
Hemişe ol nagyşlary göre dursam,
Oşol surat Ýusubyma meňzär imdi!»

Ýusup Ibni Ýemine destur berdi,
Ibni Ýemin ol saraýa giru geldi,
Ol suraty aňlady, bakdy-gördi,
Oňa bakyp hasrat bile aglar imdi.

Ýusup aýdar Musalyma: «Öre durgun,
Amu birle ol saraýa bile girgin,
Sorar erse, ahwalyňy beýan kылgyn,
Ol mahzuna kim erdigiň aýgyn imdi.

Musalym oşol saraýa girdi erse,
Gol gowşuryp garşysynda durdy erse,

Ibni Ýemin Musalymy gördi erse,
Aglar eken oňa ahwal sorar imdi.

«Gaýgylarymy dönderen wysalyň bar,
Mahzunlarymy dyndaran jemalyň bar,
Ýusubyma meňzeýir hoş suratyň bar,
Kim sen, kimiň oglysyn sen?» diýer imdi.

Musalym ahwalyn aýdar belli baýyk,
«Eýa, amu, eşit menden, bilgin takyk,
Meniň atam Müsür şasy, Ýusup syddyk,
Müsür ähli jümle onuň guly imdi.

Ol atasy Ýakup nebi hem Ysraýyl,
Mydama geler ermiş oňa Jebraýyl,
Mükerrem nebi kylmyşdyr ony Jelil,
Rysalaty keramatlar kylmyş imdi.

Ibni Ýemin muny eşdip bir çygyrdy,
Heman demde usy gidip ýere düşdi,
Musalym uşbu ahwaly ondan sordy,
«Näge beýle duşwar hala düşdün imdi».

Ibni Ýemin Musalyma jogap berdi:
«Meniň dahy bir gardaşym bolar idi,
Onuň ady hem dagy Ýusup idi,
Ol magnydan bihuş bolup, düşdüm imdi».

Musalym aýdar: «Ýa amu, sen aňlagyl,
Meniň uşbu sözümi ki sen diňlegil,
Men ol Ýusup ogly men, sen aňlagyl,
Kim seniň ol gardaşyň bolar imdi.

Ol turar kim, düýe münüp saňa geldi,
Şamdan ýaňa gapyda ol seni buldy,
Gardaşlarňa ol seni gowuşdyrdy,
Gyzyl-ýakut bilezik ol berdi imdi».

Ibni Ýemin bu ahwaly beýan bildi,
Akly gidip, bihuş bolup ýere düşdi,
Akly geldi, şatlygyndan horram boldy:
«Hasratyma men gowuşdym» diýer imdi.

Musalym terk eýleýe ýüwrüp geldi,
Bu ahwaly atasyna habar berdi,
Ýusup onuň kelmyny şerip gördi,
«Hasratyma men gowuşdym!» diýer imdi.

Ýusup hylwat saraý içre geldi-girdi,
Nurly ýüzden nykabyny aldy-goýdy,
Heman demde Ibni Ýemin ony gördi,
Gördüğinden oýy gidip, düşer imdi.

Ondan soňra akly başa geldi ise,
Iki gardaş durup görşüş kyldy ise,
Ol ikisi bir-birini buldy ise,
Zarylygyn perişdeler taňlar imdi.

Ondan soňra oturdylar bular hylwat,
Halyga kyldylar hezar şükr-u minnet,
Sözleşerler hal-u-ahwal, hasrat-gurbat,
Aglaý-aglaý Ýusup ahwal sorar imdi.

Atasynyň ahwalyndan habar sordy,
Ibni Ýemin oňa bir-bir aýdyp berdi,

«Aglamakdan iki gözi görmez boldy,
Darul-mahzun makamýndan çykmaz imdi.

«Ýusup» diýip, gözlerinden ganlar akar,
Pyrkat odunyň hasraty, bagryn ýakar,
Wysalyňa umyt tutar, görmek umar,
Gowuşmakdan hiç umydyň kesmez imdi.

Ol zagypa gardaşyňyz ýarly Dina,
Hiç bir ýaňy don geýmedi ol egnine,
Peýweste ki seni sorar ýol ähline,
Ondan bäri zar aglar, hiç gülmez imdi».

Bes, Ýusup aýdar: «Indi sen, giru bargyn,
Ahwanlara goşulgyn, bile bolgun,
Olar bile beýle sen tedbir kylgyn»,
Ibni Ýemin gorkar, giru barmaz imdi.

Aýdar: «Seni bir aňsyzdan ýaýa kyldym,
Ondan bäri hasrat bile mahrum galdym,
Ýetmiş ýyllar ýyglaýyban, bu gün buldum,
Jigerimni para-para kyldyň imdi!».

Ondan Ýusup sorar-aýdar: «Öýlendiňmi,
Ýa gardaşym, ogulyň-gyzyň boldumy,
Oglanlara eýgu atlar atladyňmy?
Näge dürli atlar goýduň?» diýer imdi.

Ibni Ýemin diýr: «Taňry buýrugy boldy,
Ol on iki ogul maňa rozy kyldy,
Her birine birer dürli at ataldy,
Seniň gaýgýň üzre niýet kyldym imdi.

Uly oglumyň adyny «Deňiz» diýdim,
Ikilenjisiniň adyna «Gurt» diýdim,
Üçünjisiniň adyna «Gaýgy» diýdim,
Dördünjisiniň adyn «Gan» diýdim imdi.

Deňizleriň gyrasynda köp agladym,
Daglarynda gurt tutuban antlar berdim,
Ganly köýnegiňi tutup, köp agladym,
Çoh gaýgylaryň içine batdym imdi.

Bäşinjisiniň adyna men «Gör» diýdim,
Altynjysynyň adyna men «Dert» diýdim,
Ýedinjisiniň adyna men «Gar» diýdim,
Sekizinjiniň ady «Arslandyr» imdi.

Görüstan arasynda köp zary kyldym,
Dertlerden dertlere kuýaşly ýügürdim,
Magaralarda seni çoh arar idim,
Arslanlary tutuban sorardym imdi.

Dokuzynjysynyň adyna «Fert» kyldym,
Onunjysynyň adyna «Garyp» diýdim,
On birinjisiniň adyn «Gaýgy» diýdim,
On ikinjiniň adyn «Gul» diýdim imdi.

Gullaryny göremde — hoş tutar idim,
Garyplary göremde ýüz-ýüze urdum,
Gaýgylary göremde aglar idim,
Hem gullara men mähriban boldum imdi».

Ýusup aýdar: «Ol atlary näge goýduň,
Ol atlar goýmaga niçik rowa gördüň?»

Ibni Ýemin aýdar: «Jümle seniň derdiň,
Sensiz bular hiç gözüme inmez imdi!»

Ýusup aýdar: «Sen hergiz gaýgy urmagyn,
Bargyn, ol gardaşlaryňdan aýrylmagyn,
Hem meniň bile galar sen, şeksiz bilgin,
Seniň üçin bir tedbiri kylam imdi.

Men seniň ýükünde bir sagar gizleýem,
Sagar buluban, men seni ogry diýem,
Gardaşlaryňdan men seni alyp galam,
Meniň bilen bile bolgun» diýer imdi.

Ibni Ýemin gardaşlarna geldi-buldy,
Söýünmekden meňzi nurly bolmuş idi,
Gardaşlary ony görüp, bile bilmedi,
«Men ki Ibni Ýemin men» diýer imdi.

Olar aýdar: «Seni kimse horram kyldy?
Meňziň nury dolan aý dek balkar boldy»
«Meni saraý suraty müferreh kyldy,
Halykdan rahat beşarat erdi imdi».

Ondan Ýusup nykap bile ýüzün örtüdi,
Gardaşlaryň ikileýin gonaklady,
Kendu elin ellerine tagam berdi
«Ikin-ikin oturyňlar!» diýer imdi.

Ikin-ikin gardaşlary elin sundy:
Sunup tagam ýimeklige niýet kyldy,
Ol Ibni Ýemin gardaşsyz mahrum galdy,
Tagam ýimeý, hasrat bile aglar imdi.

Ýusup aýdar: «Aglamagyn, iýgin aşyň,
Indi goýgun, akytmagyn gözüň ýaşıň,
Men bolaýyn indi seniň bir gardaşyň,
Ikimiz bile tagam iýelim imdi».

Ibni Ýemin şatlyk bile tura geldi,
Ýusup oňa sag ýanyndan orun berdi,
Ekram kylyp, geldigini teşrip gördi,
Tagt üzre bile tagam iýerler imdi.

Tagam iýdi, gardaşlary jümle doýdy,
Izesine çoh şükürler, minnet kyldy,
Ibni Ýemin bile kendu tagam iýdi,
Ikin-ikin bile tagam iýrler imdi.

Tagam iýdi, gyzyl-altyn sag getirdi,
Jümlesiniň düýesine ýük getirdi,
Ibni Ýemin ýükünde sagar gizledi,
Ol ikiden özge kimse bilmez imdi.

Ol sagar gyzyl-altyndan olmuş idi,
Göwher-u ýakutdan ýazyg kylmyş idi,
Dört ýüz gyzyl-altyn gymmat tutar idi,
Bu gadyrly baha gymmat tutar imdi.

Alkyslaşyp, doga kylyp deprendiler,
Baryp ýolda bir menzilde eglendiler,
Biraz wagt bu menzilde deglendiler,
Artlaryndan Ýusup ýetip tutar imdi.

Ýusup sawçy artlaryndan baryp ýetdi,
Ýakubyň ki oglanlaryn jümle tutdy,

«Sag ogurlamyş siz» diýip tähdit etdi,
«Innäkümle särikun!»¹ diýer imdi.

Olar aýdar: «Wallahy biz sag almadyk,
Magaz-Alla, ogurlygy biz kylmadyk,
Owwal-ahyr, batyl işi hiç kylmadyk»,
Oňa bakmaz, Ýusup giru dönderer imdi.

Dönderiban Müsre giru getirdiler,
Çuwallary, ýüklerin hup aradylar,
Ibni Ýeminiň ýükünden sag buldular,
Ýükleriniň jümlesin düşürer imdi.

Ýusup aýdar: «Siz duz-etmek bilmediňiz,
Ne magnydan maňa hormat kylmadyňyz,
Dört ýüz dinarlyk sagymny gizlediňiz,
Gaty buşup, öýke birle sözlär imdi.

Muny eşdip, olar ýawlak utandylar,
Ýusup sawçy haýbatyndan eýmendiler,
Jümleleri bir-birine düýrneşdiler,
Hiç kimsesi ne diýerin bilmez imdi.

Onsoň olar ol Ýusuba jogap berdi:
«Bu oglanyň bir inisi ýowuz erdi,
Oşol dahy munuň kibi ogry erdi,
Bu ikiniň hem enesi Rahyl imdi.

Ol Ýusubyň ogrulygy hem ol idi,
Tyfl eken, daýa aýbyn söýlär idi,

¹ «Innäkümle särikun» – Siz hakykatdan hem ogry ekeniňiz. Gurhandan.

Ýusuby ol daýa, ýawlak söýer idi,
Dört ýaşyna deň gaşynda tutar imdi.

Atamyz Ýakup sawçy Ýusuby dilär,
Ol daýa-emmysy gelip hile eýlär,
Biline ki gyzyt-altyn uçgur baglar,
Ýusuby ol Ýakuba bererler imdi.

İki günden ol daýasy häzir geldi,
Aýdar: «Gyzyt-altyn uçgur ýaýa boldy,
Meger oşol uçguryň ki Ýusup aldy,
Atasy Yshagyndan ol galmyş imdi».

Ýakup sawçy ony arap, onda bildi,
Ýusubyň bilinde imiş, beýan bildi,
Ol Ýusuby emmysyna teslim kyldy,
Dahy iki ýylga tekru dursun imdi».

Birniçe ki rowaýatda eýle imiş,
Ýusup tagam iýer eken, nan gizlemiş,
Pynhanlykda ýoksuzlara ony bermiş,
Ýusuba ogry diýdikleri, oldur imdi.

Ondan soň Ýusup olara jogap berdi:
«Owwal-ahyr batyl işler sizden diýdi,
«Ýakup nebi sizden telim hasrat gördi,
Eliňizden batyl amal çykar imdi.

Siz ola siz, ataňyzy aglatmyş siz,
Aldaýyban kiçik oglun almyş siz,
Azat eken, gul diýiban satmyş siz,
Haram baha, iýdiňiz sizler imdi».

Oluk sagat emr kyldy Ýusup syddyk,
Aýdar: «Tutuň, sag alany, sizler baýyk,
Men şerigat hökmün kylam, oňa takyk,
Iki ýyllap zyndan içre galsyn imdi».

Onda bular Ýusuba ki jogap berdi:
«Atamyz bu oglany çoh söýer idi,
Hem muny bizlere amanat berdi,
Muny goýup, bizlerden tutgun imdi».

Ýusup aýdar: «Ol işi men kylmaýa men,
Adyl eken, men zulumlyk kylmaýa men,
Suçly goýup, suçuşzlardan almaýa men,
Ol ogryny tutuň sizler!» diýer imdi.

Bular derman olumady, mahrum galdy,
On garyndaş jümlesi bir ýere geldi,
Birer makamy hylwatda tedbir kyldy.
«Geliň, bir iş kylalym!» diýerler imdi.

Ýehuda aýdar: «Gaýdyban men baraýyn,
Haýbat bile olara men gygyraýyn,
Ibni Ýemini men ondan çykaraýyn,
Siz jümläňiz gylyç dartyp duruň imdi!

Haçan üýnüm eşitseňiz, häzir geliň,
Uşbu şäheriň ählini jümle gyryň,
Ýehudanyň haýbatyny zahyr biliň,
Ol çygyrsa, eşden heläk bolar imdi».

Ýusup olar buşdugyn ki zahyr bildi,
Kiçi ogly Mämiliýe emr kyldy,

Ýehudany gösteriban: «Bargyn» diýdi,
«Arkasyny sypa onuň!» diýer imdi.

Ol Mämile turuban terkin bardy,
Pynhan bolup, gaşynda biraz durdy,
Aňlamadan arkasyndan el geçirdi,
Ol Ýehuda hergiz ony duýmaz imdi.

Ýehudanyň adaty ger buşar bolsa,
Buşuban, ol çagyrmaga niýet kylsa,
Birew gelip arkasyny sypar bolsa,
Heman demde ol öýkesi sowlar imdi.

Ol gün tamam, guşluk wagty dahy oldy,
Gardaşlary onuň üýnün eşitmedi,
Ol Ýehuda hergiz buşup, çygymady,
Gelip ahwal neteligin sorar imdi.

Olar aýdar: «Ne magnydan çygymadyň,
Haýbat bile şäher ählin sen gyrmadyň,
Sözümüzni sen ýerine geltirmediň,
Bu arada ne magny bar?» diýrler imdi.

Ýehuda aýdar: «Ahwalym eýle boldy,
Baýyk meniň gaşyma bir oglan geldi,
Gapyl eken, ýagyrnymdan el geçirdi,
Meniň buşum, ol haýbatym gitdi imdi».

Olar eşdip bu ahwaly ajaplaşdy,
Aýdarlar: «Bu ahwallar nete düşdi?
Ýsraýyldan munda kimse barmy?» diýdi,
Kamulary ajaýyba galar imdi.

Gygyrды olara ol Ýusup syddyk,
Aýdar: «Haýyn olar siz, sizler takyk,
Sizleriň tedbiriňiz bildim baýyk,
Tehdit kыlyp, gorkudarsiz, sizler imdi.

Düýrneşdiňiz uşbu şähere girmäge,
Kasdyňyz bar, bu gez öküş çygyrmaga,
Tedbir kыlar siz, şäher ählin gymmaga,
Batyl sagynç sagynar siz» sözlär imdi.

Ýusup aýdar: «Iki nobat kыldyňyz siz,
Sizler menden telim timar bulduňyz siz,
Hem duz-etmek biziň öýde iýdiňiz siz,
Ýakup nebi ogly biz!» diýr sizler imdi.

Ýusup buşup öýke birle tagtdan indi,
Haýbat birle tagt saraýa bir gez bakdy,
Ol dem saraý deprendi, haýbat düşdi,
Mäkäm diregleri agyp düşer imdi.

Aýdar: «Siziň ataňyzy agyrladym,
Ýogsa men sizi beýle goýmaz idim,
Jümläňizi azap birle öldür idim»,
Bu haýbaty görüp, olar gorkar imdi.

Onda olar Ýusuba çoh ýalbardy,
Akybet olara hem destur berdi,
Ýehudadan aýrylary ýola girdi,
Ol Ibni Ýemin bile galar imdi.

Tagjyl birle hatarlaşyp olar geldi,
Bu ahwaly Ýakuba ki mälüm kыldy,

«İbni Ýeminiň ahwaly duşwar boldy,
Ýehudamyz onuň birle galdy imdi».

Ýakup sawçy bu ahwaly bildi beýan,
Gam-gussasy artyk boldy, hezar çendan,
«İbni Ýemin ogurlyk kyldymy aýan,
Hakykat gördüňizmi, sizler imdi».

Oglanlary atasyna jogap berdi:
«Ol patyşa bizge telim yhsan kyldy,
Gyzyl-altyn sag öýünde egsik boldy,
İbni Ýemin ýükünden bulunar imdi».

Ýakup aýdar: Men Taňrydan hup umar men,
Enşalla, Ýusubymy men görer men,
Üç oglumy jümle bile göriser men,
Olar aýdar: «Ony näge diýr sen imdi?».

Ýakup aýdar: «Hakdan towpyk eýle gelse,
Gul alnyna gaty duşwar işler gelse,
Gul hökmüne razy bolup, sabyr kylsa,
Mähnet soňy rähnet söýünç bolar imdi!

Gurhan içre Halyk eýle ýat kylmyşdyr,
«Lä teýäsu min rawhilla»¹ diýr imişdir,
Oňa ynanmaganlar kapyr olmuşdyr,
Rehmetinden rahat uýmak gerek imdi».

Geldi bir gez Ysraýyla ol Ezraýyl,
Zyýarata iberipdi Möwla Jelil,

¹ «Lä teýäsu min rawhilla» – Allanyň rehmetinden umyt üzmäň. Gurhandan.

Habar sordy Ezraýyldan ol Ysraýyl,
«Ýusubym meň esenmidir?» diýer imdi.

Ezraýyl aýdar: «Ýusubyň esen turar,
Hem onuň kandalygy beýan turar,
Memleket, döwlet eýesi soltan turar,
Bir tarapda patyşalyk kylar imdi».

Ýakup aýdar: «Ýa, Ezraýyl, bilip bergin,
Men mahzuna Ýusuby sen bildirgin,
Maňa medet-enaýaty kylawergin!»
Ezraýyl aýdar: «Destury ýokdur imdi».

Ýakup aýdar: «Ah, destury haçan bolar,
Ýusubymdan maňa destur haçan geler,
Möwla maňa bu enaýat haçan kylar?»
Muny aýdar, gözünden gan akar imdi.

«Eýa, köňlüm şatlygy, gözümiň nury,
Eýa, bagrym parasy, ýa köňül sury,
Meniň Ibni Ýeminim hem Ummul kury,
Halygym seni görmäge berse imdi!

Men gorkar men, nobat bile ajal ere,
Meni sizlerden aýyrgan pyrkat ere,
Gowuşmadym hasrat bile men sizlere!»
Muny aýdar, aglap-aglap düşer imdi.

Oglanlary aýdar: «Indi aglamagyn,
Hasrat bile jigeriňi daglamagyn,
Ahyretde gowuşmaga bil baglagyn,
Dünýädaki umydyňy kesgin imdi!»

Ýakup aýdar: «Ol kelajy diýmäň maňa,
Men umydym hiç kesmenem, ondan ýaňa,
Maňa rehmet kylar erse, keňes Oňa,
Umydym bar, wysal rozy kylar imdi.

Kamug halda ol Mukaddyr, Kadyr durar,
Hasratlary hasratyna ol gowşurar,
Mahzunlary perehlik hem oluk kylar,
Ondan uman hergiz namut bolmaz imdi.

Bu gez hazan şitdetleri beter boldy,
Ibni Ýemin we Ýehuda onda galdy,
Ol mährapda sujut içre zary kyldy,
Hudawend-a, medet senden» diýer imdi.

Aýdar: «Ol iş eger eýle bolar ise,
Müsr eýesi ony mahbus kylar ise,
Ýehuda haýbat bile çygyrar ise,
Şemgun onuň hysarlaryn ýykar imdi.

Ol Şemgunyň kuwwatlary şeýle idi,
Ýüwrüp ýetip, arslanlary tutar idi,
Göwresinden başyn jyda eder idi,
Jümlesini para-para kylar imdi».

Oglanlary aýdar: «Eýle kylar idik,
Weleýkin, bizden ony güýçli gördük,
Naçarlykdan biz oňa boýun berdik,
Hiç zeper bulumadyk» diýrler imdi.

Ysraýyl gyzy Dinaýa emr kyldy,
Dina baryp döwet-galam alyp geldi,

Şemguny çagyrlady, ol häzir geldi,
«Eýa, Şemgun, beýle bitiş yazgyn imdi!».

Aýdar: «Ýazgyl, Şemgun, owwal Bismilla,
Ondan keýin ýazgyn — Ysraýylulla,
Ol Müsür ezizine çoh salamulla,
Halym zagyp, wagtym duşwar, bilgin imdi!

Eýa, eziz kabul kылgyn hamdu-sena,
Nazar kылgyn bu mektup ahwalyna,
Bize üküş degmişdir renj-u yna,
Biz aşnadan telim mähnet dartdyk imdi.

Meniň dädem Ybraýym, magrup Halyl,
Oda atdy ony ol Nemrut jahyl,
Ot içinde saklady ony Jelil,
Halyl üçin ody bossan kyldy imdi.

Ondan Jelil emr kyldy ol Halyla,
«Ýa Halylým mutyg bolgun men Jelile,
Hakykatda kылgyn ogluň Ysmaýyla,
Meniň üçin ony gurban kылgyn imdi!».

Oşol Halylıň ogly, men-men Ýakup,
Meniň bir oglum, bar idi ýawlak mahbup,
Mahrum galdym, ol oglumy ýaýa kylyp,
Hasratymdan ýawlak zagyp boldum imdi.

Alatdowam, onuň huzny bagrym ýakar,
Gözüm ýaşy gana dönüp, suw dek akar,
«Ah» diýsem, nepesimden tütün çykar,
Pusta ýüregimni gan almyş imdi.

Ýetmiş ýyldyr «Ýusup» diýip aglar men,
Pyrkat ody birle bagrym daglar men,
Möwlam rehmetine bilim baglar men,
Ýusubymy sen görkezgin diýem imdi.

Aglamakdan iki gözüm nury gitdi,
Sadrym içre bagyr köýdi, ýürek ýandy,
Ibni Ýemin seň gaşyňda ne suç kyldy,
Ne magnydan ony mahbus kyldyň imdi.

Pygamberler kimse malyn almaz bolar,
Meşhur oldur, batyl işi kylmaz bolar,
Oglanlary hiç ogurlyk kylmaz bolar,
Ol işler oňa töhmetdir, baýyk imdi.

Mundan öňde eýlediň telim yhsan,
Yhsanyňyz artadursun, bolmaý nogsan,
Ol oglana gümany bet kylmagyn sen,
Ony giru bizge irsal kylgyl imdi.

Ynjytmagyn, meni bu şitdet içre,
Meger bu gün doga kylam sejde içre,
Nesliň birle galar sen, ol mähnet içre,
Mazlumlaryň dogasyndan gorkuň imdi!»

Oglanlary ol bitigni getirdiler,
Alal-hal Müsür içre ýetirdiler,
Ol eziz hyzmatyna gowşurdylar,
Ýer öpüban bitini sunarlar imdi.

Eziz Ýusup ol bitigni aldy, gördi,
Açmadan öň öpüp, ony ýüze sürtdi,

Onsoň dönüp, olara jogap berdi:
«Ne magnydan beýle kyldym, biliň imdi.

Haýsy soltan meger kim adyl bolar,
Salyhlaryň destе haty oňa geler,
Owwal ony öpüp, ýene ýüze sýlar,
Ol iş ýawlak müstеjap bolar imdi».

Ol bitigni okady Ýusup syddyk,
Ahwalyň neteligin bildi takyk,
Pyrkat ody bagryny ýakdy baýyk,
Hufýa birle nykap içre aglar imdi.

Heman demde Jebraýyl geldi häzir,
Irsal kyldy Ýusuba Mälik Kadyr,
«Ýa, Ýusup, jogapnama ýazgyn sen diýr,
Terkin giru Ýakuba gönder imdi».

Ondan Ýusup ýazdy jogap Ysraýyla:
«Ýa, Ysraýyl, bu iş näge jaýyz ola?
Gula daýym şükür gerek, ol Jelile,
Hak hökmüne benderazy gerek imdi.

Ýa, Ysraýyl, bu iş içre ýaňylmyş sen,
Möwla şitdet berdigini ýat kylmyş sen,
Ahyr rahat berdigini terk kylmyş sen,
Gul Hak emrine boý bermek gerek imdi.

Ol Halyla oduň bossan oldugyny,
Ysmaýyla goçgar gurban geldigini,
Seniň bile on bir ogul galdygyny,
Näge beýle ýazmadyň sen?» diýer imdi.

Oglanlary ol bitini getirdiler,
Getiriban Ysraýyla hem sundular,
Jogap eşdip, jümle tähsin eýlediler,
«Uşbu söz pygamber sözi» diýrler imdi.

Mundan soňra Ýakup aýdar oglanlara,
«Tagjyl giru baryň, sizler ol Müsüre,
Umyt bile ýüz tutar men ol Gapbara,
Ibni Ýemin, Ýusup bilen bile imdi».

Bes, olar Müsüre ýene giru geldi,
Ýakup sawçydan Ýusuba salam kyldy,
«Patyşa, halymyz ki duşwar boldy,
Bizi tutgun, Ibni Ýemini goýgun imdi.

«Ýa beniýýe-zhebu fetehässesu min Ýusufa»¹ diýr bize,
Bizler ýawlak mätäç bolup geldik size,
Onuň huzny gamlar guýdy bagrymyza»,
Biti okap, ony Ýusup bildi imdi.

Tagtyndan iniban Ýusup, ol dem ýere,
Gardaşlary bile kyldy munazyra,
Bir bitigi sunu berdi hem olara,
«Uşbu bitigni okaňlar sizler imdi».

Ol Ýusup syddyk olara biti berdi,
Her haýsy bakdy erse okady, bildi,
Hufýa birle bir-birine maglum kyldy,
«Biziň batyl amalymyz» diýrler imdi.

¹ «Ýa beniýýe-zhebu fetehässesu min Ýusufa» - Eý, meniň ogullarym, gidiň, Ýusupdan habar biliň. Gurhandan.

Ýusup aýdar: «Muny hiç kimse okamaz,
Bu şäher ählisi muny hiç aňlamaz,
Okaýyban, hiç ahwalyny sözlemez,
Uşbu bitig siziň dilçe ýazmyş imdi».

Olar aýdar: «Bizler dahy bulumaz biz,
Okap saňa hiç bir jogap berimez biz,
Uşbu bitigde datly söz bilmez biz,
Ýawlak duşwar bitigidir» diýrler imdi.

Ol bitigni baýyk olar ýazmyş idi,
Ol Ýusuby gul diýiban satmyş idi,
«Üç dürlüje aýby bardyr» diýmiş idi,
Müşderige ol bitini bermiş imdi.

Ol hat Ýusup eline girmiş idi,
Ýusup ony ýawlak mäkäm tutmuş idi,
Sandyk içre arassa goýmuş idi,
Gaýet mäkäm, yhtyýatly saklar imdi.

Ýusup aýdar: «Bir gul oglany satmyş siz,
«Gulumyzyň üç aýby hem bar» diýmiş siz,
Ol şert bile, bu bitigni siz ýazmyş siz»,
Olar münkür: «Biz ýazmadyk» diýrler imdi.

Ýusup aýdar: «Sag getirip, biz uraly,
Sag çyňrap, ne diýr erse, biz göreli,
Ne sözlese, biz ynanyp boý bereli»,
Olar aýdar: «Beýle teslim olduk, imdi».

Ýusup buýrar, ol dem sagy getirdiler,
Gyzyl-altyn mili birle sag urdular,

Gudrat birle sözledi, baýyk bildiler,
Olaryň ne kyldygyny aýdar imdi.

Ýusup aýdar: «Indi bawer kyldyňyzmy,
Sag çyňrap, ne diýdigin bildiňizmi,
Ýusuba ne kyldygyňyz aňdyňyzmy?»
Naçar bolup, jümle ykrar kylar imdi.

«Baýyk siz ol — kim, Ýusuby aldamyş siz,
«Biziň bile tomaşaýa gel» diýmiş siz,
Hakykatda, öldürmäge kast kylmyş siz,
Eliňizden ol Ýehuda almyş imdi.

Söýdük ogluny Ýakupdan aýyrmyş siz,
Pyrkat oduny bagryna ýandyrmış siz,
Gelip meniň gaşymda çoh öýküner siz,
«Biz haslar biz, şeripler biz» diýr siz imdi.

Siziň birer eliňizi kesdirer men,
Jümläňizi boýnuňyzdan asdyrar men,
Barçaňyzy syýasatly öldürer men,
«Mä fägaltum bi Ýusufa»¹ diýer imdi.

Buýurdy: «Gözlerini baglaň!» diýdi,
«Altyn ýygaç pudagynda asyň!» diýdi,
Olar çoh aglaşdylar, gam-gussa iýdi,
Jümleleri Ýusuba ýalbarar imdi.

Olar aýdar: «Bizlerini azat kylgyn,
Ol atamyz Ýsraýyla hormat kylgyn,

¹ «Mä fägaltum bi Ýusufa» – Ýusuba näme etdiňiz? Gurhandan.

Ýakup ýawlak mahzundyr, enaýat kylgyn,
Aglamakdan iki gözi görmez imdi.

Oşol mahzun birimizi ýaýa kyldy,
Aglamakdan iki gözi görmez boldy»,
Ony eşdiban, Ýusup hem şeýle köýdi,
Jümlesiniň elin çözüp goýar imdi.

Ony eşdip, Ýusubyň akly çaşdy,
Düýä mündi, ýüzünden nykap açdy,
Olaryň jümlesiniň gözün çöşdi,
Ýüzün görüp «Ýusup sen» – diýrler imdi.

«Ýarly Ýusuba ne ýawlak meňzeýir sen!
Ýusup isen nete ýatlyk eýleýir sen?
Wallahy, sen hakykatda Ýusupmy sen»,
«Ä inneke lääntä Ýusufu?»¹ diýrler imdi.

Ondan eziz Ýusup aýdar: «Biliň baýyk,
Men erer men gardaşyňyz Ýusup syddyk,
Uşbu meni patyşa kyldy Halyk,
«Änä-Ýusufu we häzä-ähi»² diýrler imdi.

Ony eşdip jümlesi ýüzin düşdi,
Tanamakdan jümlesiniň akly çaşdy,
Müsür ähli jümlesine habar düşdi,
Bu ahwala ajaýyba galarlar imdi.

Ýusup aýdar: «Galdyryňyz başyňyzy,
Bagyşladym, oşol batyl işiňizi,

¹ «Ä inneke lääntä Ýusufu» – Sen dogrudan hem Ýusup dälmi? Gurhandan.

² «Änä-Ýusufu we häzä-ähi» – Men Ýusup, bu hem doganym. Gurhandan.

Gaýgyrmaňyz, magpur kylam indi sizi,
Suçuňyzy geçirdim men» diýer imdi.

Başlaryny galdyryban görüşdiler,
Ýawlak gaty hasrat bile aglaşdylar,
Kamulary uly üýnli eňreşdiler,
Ony görüp perişdeler aglar imdi.

Pasyl XIV
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ KÖÝNEGİNİ ÝAKUP
ALAÝHYSSALAMA IBERMEGİNİŇ BEÝANY

Ýusup aýdar: «Indi tedbir eýle kylam,
Bu köňlegi atamyza berip iýäm,
Ol mahzuny horram kylyp söýündirem,
Hataňzyz sizler ondan diläň imdi».

Ne ahwaldyr, ýüzük berip ibermez,
Hem andag, desti ile biti ýazmaz,
Aýryk nesne bermäge rowa görmez,
«Izhebu bikamysy häzä»¹ diýr imdi.

Guýy içre Ýusup ýalaň galmyş idi,
Jebraýyla Halyk emrin kylmyş idi,
Oşol köňlegi uçmahdan almyş idi,
Getiriban Ýusuba geýdirer imdi.

Ony geýdi gutuldy ýalaňlykdan,
Ol köňlek ata idi ol Halykdan,
Derman boldy ol tükel saýrylykdan,
Ol magnydan Ýakuba iberer imdi.

¹ «Izhebu bikamysy häzä» – Meniň şu köýnegimi alyp gidiň. Gurhandan.

Enesi öldi, ol Ýusup tyfl galdy,
Ýakup sawçy bir garabaş satyn aldy,
Garabaşy ol Ýusuba daýa kyldy,
Kiçik oglun aýyryban satar imdi.

Zary kylyp aglady, ol garabaş,
Gözünden ýetmiş katra döküldi ýaş,
Diýr: «Ylahy, halymy görer sen uş,
Oglanjygym aýyryban satdy imdi!».

Halyk aýdar: «Men bir höküm buýrar men,
Ony dahy söwdüginde aýrar men,
Pyrkat odun bagryna guýýrar men,
Ýetmiş ýylga, agladaram tamam imdi.

Owwal seniň ogluňy gowuşdyram,
Ondan soňra Ýusuby men gösterem,
Kadyr men, haçan wada hylap kylam,
Meniň wadam hergiz hylap bolmaz imdi».

Ýusup bir gul satyn aldy Beşir atly,
Uşbu sözi diňlemäge ýawlak datly,
Hulky ýawlak mähriban hem şepagatly,
Tükel işi yhsan bile işlär imdi.

Ol köňlegi Ýusup ol dem oňa berdi,
Dahy, bir biti ýazdy, eline berdi,
Beşir köýnegi alyban, ýola girdi,
Ýusupdan ol Ýakup sary barar imdi.

Saba ýeli ol Halyga zary kyldy,
Pazly bile Halyk oňa destur berdi,

Beşirden on gün burun owwal geldi,
Ýusup ysyn Ýakuba getirer imdi.

Ysgadyse, Halyga şükür kyldy,
Mahzunlykdan Ýakup nebi horram boldy,
Aýdar: «Meniň Ýusubymyň ysy geldi,
Saba ýeli, ol getirdi» diýer imdi.

«Ekser ys gel, saba ýeli ne öter sen,
Sen hakykat Ýusubymdan ys tutar sen,
Jerahatym oňarmaga sen ýeter sen,
Sen öwseýli, men müferreh boldum imdi.

Takyk bildim, müždeçi sen, saba ýeli,
Ýusup ysy egsilmez hiç, sen öwseýli,
Ony duýdum, asuda boldum, beli,
Ýusup ysyn tapar men» diýer imdi.

Ýakupdan muny eşdip taňlaşdylar,
Ýawlak ýaman aýyplaşyp sözleşdiler,
«Kandadyr, hany Ýusup? diýişdiler,
Zelalatyň gadymdyr!» diýrler imdi.

Ondan soňra on günden Beşir geldi,
Bir guýuda bir arwat don ýuwar erdi,
Tagjyl bile gelip Beşir, ondan sordy,
«Ýakup öýi kanda?» diýip, sorar imdi.

Arwat aýdar: «Ýakuby ne sorar sen?
Tiz ýörär sen, kandan geldiň, ne diýr sen?
Meger sen Ýakuba müždelär sen,
Hakykat sen, müždeçi sen!» diýer imdi.

«Ýakup nebi meni satyn almyş idi,
Ol Ýusuba meni daýa kylmyş idi,
Beşir atly kiçi oglum satmyş idi,
Ýetmiş ýyldyr hasratymy tartam imdi.

Halyk maňa şeýle wada kylmyş idi:
«Seni öňden söýündirem» diýmiş idi,
Ýakubyň müždeçisi häzir geldi,
Hany meniň Beşirim?!» diýer imdi.

Beşir áýdar: «Eýa ene, aglamagyn,
Hasrat bile ýüregiňni daglamagyn,
Hak wadasy ýetmedi diýp, gam iýmegin,
Hakykat, Beşir ogluň men-men imdi!».

Ony eşdip, arwatyň akly çaşdy,
Ýarly arwat ugynyp ýere düşdi,
Akly geldi, ogluna hem görüşdi,
Ikisi hem zarlyk edip aglar imdi.

Hatarlaşyp ol ikisi öýe girdi,
Söýünmekden ol arwatyň usy gitdi,
Beşir geldi, ol köňlegi sunuberdi,
Ýüzne sylyp, Ýakup gözi açlar imdi.

Gözün açyp, Ysraýyl ony gördi,
«Sen kim sen?» diýmek ile, ondan sordy,
Beşir áýdar: «Ol kim, meni satdyň idi,
Tyfl eken, enemden aýryp imdi».

Duşwardyr ki gurbat içre garyp işi,
Peýweste akadyr gözde gan-ýaşy,

Mydam mahzun akadyr gözýaşy,
Köňli bertik, gözünden ýaş akar imdi.

Ondan Ýakup okady ol bitini,
Kandalygyn aňlady ol hasratyny,
Ýusup Müsürde patyşa boldugyny,
Şükür kylyp, Haka sujut kylar imdi.

Onda Ýusup gardaşlarna halat berdi,
Altyn-kümüş, at-gatyryn bile berdi,
Atasyny getirmäge rugsat berdi,
«We-tuny bi-ählikum ejmagyn»¹ diýr imdi.

Bes, olar öz atasyna gowuşdylar,
Jümleleri Ýakup bile görüşdiler,
Hatalaryny diýiban aglaşdylar,
«Günähimiz bagyşlagyn» diýrler imdi.

«Aldaýyban Ýusuby senden aldyk,
Gul diýiban ony yrakga satdyk,
Bu gün halyn onuň ulug soltan bulduk,
Jümle Müsür, ähli onuň guly imdi».

Ýakup aýdar: «Ýazygyňyz bagyşladym,
Sujuňyzy men siziň afu kyldym,
Men dagy Halygymdan rahat buldum,
Sizlere hem rahatly olsun!» diýer imdi.

¹ «We-tuny bi-ählikum ejmagyn» – Ähli maşgalaňyzy alyp meniň ýanyma göçüp geliň. Gurhandan.

Bir düýäni getirdi hem Jebraýyl,
Ol düýäni berip idi Möwla Jelil,
«Ýa, Ysraýyl, Ýusup sary bejit bolgul,
Tiz Ýusuba gowuşmaga!» diýer imdi.

Şükür kylyp, ol düýäge Ýakup mündi,
Akrabasy, ähli beýti bile gitdi,
Tamam ýetmiş üç kişile ýola girdi,
Ýakyn gele oganlary ýalbarar imdi.

Ýakup nebi el galdyrdy, doga kyldy,
Oganlary jümlesi «Ämin!» diýdi,
Dogasyny Tewwap Möwla kabul kyldy,
Oganlary jümle zary kylar imdi.

Eziz Ýusup bary leşger düýriliban,
Atasyna garşy çykyp hem geliban,
Burgu-tebl, kus-nagara urulyban,
Kazy atlar görkli üýnün kişñär imdi.

Ýakup sawçy ony görüp, şükür kyldy,
Ýusup nebi atdan indi, ýaýan oldy,
Atasy hem düýesinden inip geldi,
Ata-ogul görüşiban aglar imdi.

Geldi ähli kowmy, hasmy gardaşlary,
Tükel işi Kadyr durar Izim Bary,
Hem ýerine geldi ol düýşüň tagbyry,
Jümlesi Ýusuba hyzmat kylar imdi.

Ýusup aýdar: «Şükür, makhur oldy şeýtan,
Gardaşlarymy dost kyldy Eýäm Subhan,

Bu gün özüm Müsr eýesi, eziz soltan»,
Şükür kylyp, şäherge girerler imdi.

Geldi onda ol Ýusubyň oglanlary,
Ýakup sawçy söýüdi, buýurdy ony,
Ýusup aýdar: «Oglanlardyr biziň bary,
Jümlesi hem Züleýhadan olmuş imdi».

Bes, Züleýha hyzmatyna häzir geldi,
Ýakup sawçy soraýyban ahwal bildi,
Ýakup nebi Züleýhaga doga kyldy,
Ol Züleýha Ýusupdan ki sorar imdi.

«Destur berseň, gonaklasam Ysraýyly,
Saraýyma ündesem ol Resuly!»
Ýusup aýdar: «Ýa, Züleýha, bil ahwaly,
Pygamber ýüksek saraýa girmez imdi».

Züleýha bir kiçik saraý häzir kyldy,
Dürli nygmatlar arasta häzir kyldy,
Oşol Ýakuby ündedi, geldi, girdi,
«Muny beýle näge kyldyň?» diýer imdi.

«Uşbu öýi maňa laýyk hoş düzmüş sen,
Meniň köňlüm diýdigiçe eýleşmiş sen,
Kengandaky biziň öýe meňzetmiş sen»,
Züleýha aýdar: «Ýusuba sordym imdi».

Ol Ýakuby kowmy birle ündediler,
Züleýhanyň saraýyna hem girdiler,
Dürli nygmat, elwan tagam getirdiler,
Ýakup ony görüp ýawlak taňlar imdi.

Ýakup aýdar: «Ýüz ýigrimi ýaşym durar,
Alatdowam, takat kylmak işim durar,
Peýweste, arpa etmegi aşym durar,
Pygamberler mundag tagam iýmez imdi!».

Pasyl XV
MÄLIK RYÝANYŇ ÝAKUP NEBINI ÖZ SARAYYNA
ÇAGYRMAGYNYŇ BEÝANY

Ryýan aýdar Ýusup üzre: «Eýa, syddyk,
Ýakup nebini getirgin, bize takyk,
Biziň hem haremi görsün ýüzün baýyk,
Onuň birle hem kelajy kyslyn imdi».

Ýusup aýdar: «Ryýan meni agyrlady,
Zyndandan çykardy, mäliklik berdi,
Eýa, baba, biz oňa baraly» diýdi,
Ýakup aýdar: «Hata sözi diýdiň imdi».

«Hiç minnet tutmagyn ol Ryýandan,
Seni Halyk çykardy ol zyndandan,
Kamuglara yzzat-refgat, ol Subhandan,
Minnet oňa tutmaklyk gerekdir imdi».

Ýusup sözün diňleýiban, Ýakup bardy,
Ryýan bakdy, ýüzündäki nury gördi,
«Ömrüňiz näçe?» diýiban ondan sordy,
Ýakup aýdar: «Ýüz ýigrimi ýaşym imdi».

Ol haremi garşy aýdar: «Artyk!» diýdi,
Ýakup sawçy sözüne hiç ynanmady,

Ýakup sawçy el galdyrdy, doga kyldy,
Iýegi köksi üzre düşer imdi.

Mälik Ryýan Ýusupdan ýene sordy:
«Ne magnydan hareme bu iş geldi?»
Ýusup aýdar: «Pygamberi ýalan diýdi,
Lajerem, mundag ryswa oldy imdi».

Ondan Ryýan Ýakuba çoh ýalbardy,
«Uşbu harem rozgärligi telim gördi,
Ýene dönüp, siziň diniňize girdi,
Muňa ezgu doga kylgyn» diýer imdi.

«Seniň dädeň Ybraýymdyr, Hak halyly,
Ataň Yshak sawçydyr, Hak resuly,
Ýene dahy sen Halygyň Ysraýyly,
Seniň sözüň ýalan bolmaz, bilgin imdi».

Ýakup sawçy el galdyrdy, doga kyldy,
Ýene haremiň eňegi sahyh boldy,
Harem ýaňylmyş ekenin bu gez bildi,
«Men seni Yshak sandym» diýer imdi.

Ýakup haremiň uzuryn kabul kyldy,
Heman demde Jebraýyl häzir geldi,
Bu haremiň ajalyndan habar berdi,
«Harem bu gün öýlän öler» diýer imdi.

Ýakup ahwaly hareme beýan kyldy,
«Ajalyň uşbu gün olar» seniň diýdi,
Halygyň permany birle harem öldi,
Kamuglary ajaýyba galar imdi.

Ondan soňra Ysraýyla habar berdi,
Ýakup sawçy Ýusup bile oňa geldi,
Buýurdy, ol dem oňa kepen sardy,
Kendu elin ony depn kylar imdi.

Pasyl XVI
ÝAKUP SAWÇYNYŇ MÜSÜRDEN ÇYKMAGYNYŇ
BEÝANY

Ýakup sawçy Müsür içre kyrk ýyl durdy,
Jebraýyl gelip bir gün oňa habar berdi,
Ýsraýyla Hakdan salam hem getirdi,
Emr oldur: «Bu Müsürden çykgyn imdi».

Ýakup nebi ahwaldan habar bildi,
Ýusup sawçyny ukytdy, yglan kyldy,
Ýusup nebi eşdip magbun boldy,
Ýakup sawçy widag kylyp, çykar imdi.

Bes, Ýakup nebi Ýusuby öwütledi,
«Ýa, Ýusup, öwüdimi tutgun» diýdi,
Akybet sen Müsürden çykgyn diýdi,
Möminleriň jaýy Müsür degil imdi».

Ýakup Müsürden Kengana nakyl kyldy,
Eziz Ýusup aglaýyban giru döndi,
Wezir-hajyp kamugyna öwüt berdi,
«Ýakup sawçy kowmun düýrüp, gider imdi!».

Atasy ýerine ol Ýakup geldi,
Öküş degil, birküç günler mukym boldy,

Melaýyklar üzre Halyk emr kyldy,
Perişdeler gelip, bir gör gazar imdi.

Ýakup sawçy ony göre, ahwal bildi,
Oglanlaryn wesýet üçin häzir kyldy,
Kowmuny gaşyna hem daşdyrdy,
Jepalyga halallyk dilär imdi.

Ýakup sawçy salam kyldy, habar sordy,
Perişdeler Yakuba hem jogap berdi:
«Möwlamyň bir dostuna ajal erdi,
Onuň üçin gör gazarmyz» diýrler imdi.

Perişdeler görni tamam eýlediler,
Haryr-zyba, udy-anbar düşediler,
Görnüň için ajap zyba bezediler,
Ýakup oňa girmäge dilär imdi.

Perişdeler aýdar: «Eger girer erseň,
Hakykat bu makamy söýer erseň,
Bu rahata gowuşmak aýar erseň,
Ýa, Ysraýyl, bu şerbeti içgin imdi!».

Ýakup sawçy el sunuban aldy ony,
«Bismilla» diýip içdi ol kadahny,
Şerip teninden aýryldy eziz jany,
Guşa meňzär, uçmah taba uçar imdi.

Oluk sagat perişdeler ony ýuwdy,
Uçmahdan biz getirip kepen sardy,
Ondan soňra hem kowmuna habar boldy,
Ähli beýti gelip, zary kylar imdi.

Oglanlary namazyna häzir boldy,
Perişdeler dahy oňa namaz kyldy,
Ol makamda dördünji gör, onuň boldy,
Halyl, Sara, Yshak, Ýakup onda imdi.

Bes, Ýakubyň Kengandaky oglanlary,
Hem Ýusuba eltdiler uşbu habary,
Ýusup ony eşidiban kyldy zary,
Ýawlak gaty hasrat bile aglar imdi.

Ýusup eşitdi atasynyň wepatyny,
Okady ol «Rebbi kad äteýteni»,
«Min-el-mülki we allemteni,
Min tähwilil ehadisi»¹ diýer imdi.

Habar eltdi, Ýusuba bardy olar,
Ýakup sawçy wepatyny aýtdylar,
«Täweffeni Müslimen» diýp ölüm dilär,
«We elhikni bis-salihin!»² diýer imdi.

¹ «Rebbi kad ateýteni, min-el-mülki we allemteni, min tähwilil ehadisi» – Perwerdigärim sen maňa patyşalyk, mülkdarlyk berdiň we düýşleri ýormagy öwretdiň. Gurhandan.

² «Täweffeni Müslimen we elhikni bis-salihin» – Meniň musulman halymda janymy algyn we meni ýagşyzadalar bilen duşuşdyr. Gurhandan.

Pasyl XVII
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ MÜSÜRDEN
ÇYKMAGYNYŇ BEÝANY

Ýusuba ol Jebraýyl häzir geldi,
Halykdan Ýusuba çoh salam kyldy,
«Hakykat, altmyş ýyl ömrüň galdy,
Oňa laýyk ýaragyňy sangyl imdi.

Uşbu Müsür ählini kylgyl dagwat,
Yslama ündegil sen, gitsin bedgat,
Ezelden pygamber sen, bil hakykat,
Küfür ählin yslama okygyl imdi».

Ýusup nebi Müsür ählin dagwat kyldy,
Ol kelajy olara duşwar geldi,
Mälik Ryýan Ýusuba keýt kyldy,
«Bizi yslama okyýyr!» diýerler imdi.

Mälik Ryýan Ýusuby hem öwütledi,
«Müsür ähli seni ýawlak söýer» diýdi,
«Emma bular hiç yslama gelmez» diýdi,
«Bulary sen ündemegin, goýgun imdi!»

Ýusup aýdar: «Bilgin, eýa, Mälik Ryýan!
Baýak maňa emir kyldy Kadyr Deýýan,

Men Halyk emrin kyldym sizge beýan,
Onuň emrin ýöretmek gerek imdi.

Bagdezan ony eýle kylmaýa men,
Aýryk beýle, bu Müsürde durmaýa men,
Kapyrlara hergiz goňşy olmaýa men,
Kapyrlardan aýry durmak gerek imdi».

Ýusup nebi möminleri jümle düýrdi,
Bir hoş ýere Nähr-el-uýun¹ at berdi,
Müsürden nakyl edip, onda bardy,
Bir şähristan onda bina kylar imdi.

Eziz Ýusup onda buldy telim döwlet,
Ol şäher içre ferawan oldy nygmat,
Oňa hergiz girmedi küfr-u bedgat,
Ol şäherniň adyn Emin diýrler imdi.

Ryýan eşdip, ol şäheri ajaplady,
Onuň içine girmäge arzuwlady,
«Destur berseň, bu şähere girsem» diýdi,
Ýusup aýdar: «Munda kapyr girmez imdi».

Ryýan ony eşdip mömin boldy,
Weliken Kadyr takdyr eýle kyldy,
Ol şähere girmezden öň Ryýan öldi,
Bagzylar beýle nakyl kylar imdi.

Bagzy diýer: «Ryýan telim ömür sürdi,
Ýüz dönderdi, kapyrlyga ýene girdi,

¹ «Nähr-el-uýun» – Derýalaryň başlanýan ýeri.

Ol arada Musa sawçy ony buldy,
Hakykat, Pyrgun oňa diýerler imdi».

Bagzy aýdar: «Onuň ogly Musgap galdy,
Iki ýüz ýyl Mūsürde mälik boldy,
Ol dagynyň ogly Pyrgun lagyn boldy,
Musgap ogly Welit oňa diýrler imdi».

Pasyl XVIII
ÝUSUP ALAÝHYSSALAMYŇ WEPAT BOLMAGYNYŇ
BEÝANY

Ýusup ol şäher içre telim durdy,
Bir gün oňa Halyk ajal maglum kyldy,
Ýusup ündäp oglanlaryn öwütledi,
«Imanyňyzy saklaňyz!» diýer imdi.

Ondan soňra Züleyha wepat boldy,
Ýusup oňa hasrat bile magbun boldy,
Ondan soňra aýryk öýlenmedi,
Oglanlaryn başaryban ýörer imdi.

Ondan soňra hem Ýusuba geldi nobat,
Öwladyndan, ahwanyndan boldy pyrkat,
Nakyl kyldy Halyga kyldy waslat,
Rahym oňa rehmet nisar kylar imdi.

Öwlat-ahwan düýrlenip nowha kyldy,
Täjhizin tamam edip, namaz kyldy,
Ol syddygyň tabytyny häzir kyldy,
Bir hoş ýerde ony medfun kylar imdi.

Ol tarapda efzun boldy naz-y nygmat,
Adama, bahaýyma boldy rahat,

Weliken Müsür içre boldy şitdet,
Halaýyklar darlyk içre galar imdi.

Mälik Ryýan Musalyma kişi saldy,
Ýusup sawçy tabydyny diletirdi,
Ol kelajy Musalyma duşwar geldi,
«Men atamy bermiýä men!» diýer imdi.

Musalyma uşbu habar agyr boldy,
Oşol sagat leşgerlerin häzir kyldy,
Ryýan birle uruşmaga hemle kyldy,
Uruşmady, beýle tedbir kylar imdi.

Ondan soňra bu ara sulh düşdi,
Agmam-ahwan Musalyma öwüt berdi:
«Mälik Ryýan ataňa çoh haýyr kyldy,
Tokuşmagyn, myradyça bolgun imdi!»

Ýusup sawçy tabydyny Ryýan aldy,
Müsürde ýañasyna depn kyldy,
Ol ýakasy rahatlyk bolup, hoş boldy,
Bu tarapda ýawlak darlyk bolar imdi.

Mälik Ryýan Musalyma düzlük kyldy,
Çykaryban suw içinde depn kyldy,
Müsür içre ýawlak öküş nygmat boldy,
Iki ýana ujyzlyk bolar imdi.

Ýusup sawçy suw içinde kyrk ýyl durdy,
Ol wagtda Kelimulla Müsüre geldi,
Kerim Halyk Kelimine emr kyldy,
«Syddykymy suw içinden çykar imdi».

Musa Kelim tabydyn talap kyldy,
Bulalmady, bir arwat häzir geldi,
Ýusup nebi tabydyny ol görkezdi,
Ol arwata Belli Merjen diýrler imdi.

Haçan Ýusup tabydyny Musa gördi,
Musa Kelim suw içinden hem çykardy,
Halykdan Musaýa destur boldy,
Musa Ýusup tabydyny alar imdi.

Geldi Ýakup tabydyna nazar kyldy,
Gabyrdan daşary ol durar idi,
Ondan bakyp köp ajaýyp görer idi,-
Peýki Hezret emri bile geler imdi.

Ýusup sawçy kyssasyny kylar idi,
Her birini aýry-aýry aýdar idi,
Haçan kim Musa Kelim tabydyn aldy,
Gyzyl-altyn lowh üzre ýazar imdi.

* * *

Bes, gopdy Älem Fahry, gitdi bedgat,
Kapyrlary yslam taba kyldy dagwat,
Emr birle geldi Jebraýyl hezret,
«Nähnu-näkussu ahsane-el kasas»¹ diýer imdi.

Bir gün jümle jöhitler mejmug boldy,
Selim ogly Abdylla hem bile geldi,

¹ «Nähnu-näkussu ahsane-el kasas» – Biz size kyssalaryň gözelini aýdyp berýäris.

Kamuglary Mustapaýa salam kyldy,
Telim dürli meseleler sorar imdi.

Eger sen kertu pygamber bolar erseň,
Rysalet dagwasyn kylar erseň,
Ýusup sawçy kyssasyny biler erseň,
Neteligin bize yglam kylgyn imdi.

Resul aýdar: «Eýa, jöhitler, oturyňlar,
Jöhitligi könlüňizden çykaryňlar,
Pasyh dil, sahyh iman getirijler,
Soňra ahwal neteligin aýdam imdi».

Bes, ol sadry-magny içre habar açdy,
Eşidip jöhitleriň akly çaşdy,
Mustapanyň melih sözün ajaplaşdy,
«Bizden ýegräk bu aýdadyr» diýrler imdi.

Mustapaýa Hakdan towpyk aýan boldy,
«Lakad-käne fi kasasyhum»¹ diýp beýan oldy,
Jöhitleriň akyllary mugyr geldi,
Akmaklary ajaplar duýmaz imdi.

* * *

Musa tabytny Kengana alyp geldi,
Atasynyň medfenini talap kyldy,
Ony dagy, oşol ýere depn kyldy,
Zyýarata bu gün onda bararlar imdi.

¹ «Lakad-käne fi kasasyhum» – Olaryň Kyssasy [akyldarlara] öwüt boldy.

«Bihamdilla häzel kitap fäkad künt»¹,
Oganyň ata kyldy şükr-u minnet,
Aňlasaňyz hezar dürli pend-u hikmet,
Bu zagyp nazm içre düzdi imdi.

¹ «Bihamdilla häzel kitap fäkad künt» – Allanyň kömegi bilen bu gyzykly kitap tamam boldy.

**Eseri üstünlikli tamamlamaga ýardam edendigi üçin
Allanyň adyna minnetdarlyk**

Ýusup sawçy kyssasyny kyldyk aýan,
Arap-ajamyn dilynçe kyldyk beýan,
Okamaga, diňlemäge boldy asan,
Okyganlar dogra bile üksün imdi.

Ýusup sawçy kyssasyn akyllar okar,
Diňledikçe köňli erär, ýaşy akar,
Agzasyndan ýazyklary saçlyp çykar,
Rahym oňa rehmet rozy kylar imdi.

Pazyl kişi uşbu nazmy sözlär bolsa,
Akyl kişi gulak tutup diňläň bolsa,
Kaýyl, Samyg bu müznibe dogra kylsa,
Müwjip ony müstejap kylar imdi.

Okyýanlar, diňleýänler dogra kylar,
Bu zagyp dogra umar, Halygy biler,
Dogra birle telim asy rahmet bular,
Magpyrata şaýystalyk bolar imdi.

Göwheri daş diýerler, göwher daş bolmaz,
Dikme kişi göwher gadryn kyýas kylmaz,
Uşbu nazymnyň gadryny akmak bilmez,
Akyl kişi diňlär, aňlar, biler imdi.

Ah, daryga, dikme kimseler düzmedi,
Pähmi egşik kimseleri ýazmady,
Bu zagypyň uşbu nazmy bozulmady,
Rubagy wezn içre tamam dursun imdi.

Muny düzen zagyp bende, ady Aly,
Ýigrimi dört rakm içre saldy ýoly,
Ýarlykgagyn, ýa Rahym men asy guly,
Rehmetiňden bähribentlik umar imdi.

Umyt tutar uşbu müznup, sen Möwlaýa,
Sen Kerim sen, Sen Rahym sen, Sen Weliýa,
Rehmet kylgyn, sen rehim kyl gul Alyýa,
Gaýgyly nebsim müfferreh kylgyn imdi.

Hudawend-a, hajatlarym saňa maglum,
Men mahzunyň mynajaty saňa maglum,
Eýa Rahym we ýa Rahman, kylma mahrum,
Ahyr demde iman ata kylgyn imdi.

Ol Möwladan medet-nusrat ýeterinden,
Rejep aýynyň çelebi otuzyndan,
Taryhy çün alty ýüz dokuzyndan¹,
Bu zagyp, uşbu kitaby düzdi imdi.

¹ Hijri ýylynyň 609-njy senesi Milady ýylynyň 1212-nji senesine gabat gelýär.

Towpyk-nusrat, pähim, kuwwat Hakdan buldum,
Ylham rozy kyldygyna şükür boldum,
Bu arada bu kitaby tamam kyldym,
«Nefegänä we iýýaküm»¹ kyla imdi.

¹ «Nefegänä we iýýaküm» – Goý size we bize nepi degsin.

DÜRRI – MERJEN SEÇEN ŞAHYR

Garaşsyzlyk ýyllary içinde külli türkmen halkynyň howdary Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň dynuwsyz tagalasy netijesinde, öz gözbaşyny baş mün ýyllyk gadymýetden alyp gaýdýan taryhymyz, edebi mirasymyz dogruçyl öwrenilip halk köpçüligine ýetirilip ugraldy. Türkmen halkynyň uzak asyrlaryň dowamynda döreden edebi mirasynyň aglaba bölegi Türkmenbaşy adyndaky Türkmenistan Milli Golýazmalar institutynyň hazynasynda saklanýar. Golýazmalar hazynamyzda saklanýan şeýle eserleriň biri hem XIII asyrda ýaşap geçen türkmen şahyry Aly tarapyndan döredilipdir. Şahyryň döreden «Kyssaýy Ýusup» eseri gündogar edebiýatynda iň bir söýlüp okalýan eserleriň hatarynda tanalýar. Gynansak-da, Aly şahyryň özi hakynda bize gelip ýeten maglumatlar örän az mukdardadyr. Şol sebäpli hem biz şahyr hakyndaky maglumatlary onuň «Kyssaýy Ýusup» eserinden gözlemeli bolýarys. Şahyryň eseri:

Ol Möwladan medet-nusrat ýeterinden,
Rejep aýynyň çelebi otuzyndan,
Taryhy çün alty ýüz dokuzyndan,
Bu zagyp, uşbu kitaby düzdi imdi —

— diýen setirler bilen tamamlanýar.

Eserde getirilýän 609-njy hijri senesi, milady ýyl hasaby bilen 1212-nji ýyla gabat gelýär. Şu maglumaty esaslanyp, Alynyň, takmynan, 1170-nji ýyllarda dünýä inendigini çaklamak mümkin. Sebäbi «Kyssaýy Ýusup» ýaly iri göwrümlü, çeper eseri döretmek üçin şahyryň örän köp tejribe toplamaly bolandygy öz-özünden düşnükli. Hut şol sebäpli hem Aly şahyryň öz eserini orta ýaş töwereginde döreden bolmagy ahmal.

X asyrdan başlap oguz türkmenleri gündogardan günbatara tarap ýöriş edip ugraýarlar. Oguz Türkmen taýpalarynyň ençemesi birleşip Kiçi Aziýada kuwwatly Seljuk döwletini döredýärler. Oguz taýpalarynyň ýörişleriniň ýene bir ugry Ural, Wolga, Kama derýalarynyň boýlaryny syrýp gidýär. Beýik Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasynda türkmenleriň dünýäniň çar künjüne ýaýraýşy hakynda örän gymmatly maglumatlar getirilýär: «Oguz ýurdunyň Köpetdagyň etegindäki Täk galadan, Nusaýdan, Änewden hem Altyn-depeden uzalyp, tutuş Merwi, Köneürgenji, Seýhun bilen Jeýhun arasyny öz içine alyp, bir tarapyňyň Hazardan Balha, bir tarapyňyň Atail (Wolga) derýasyna çenli aralykda bolandygyny gadymy çeşmeler tassyklaýar».¹

Aly şahyryň ömri we döredijiligi bilen içgin gyzyklanan alymlaryň aglabasy, onuň Kama derýasynyň boýunda ornaşan oguz taýpalarynyň arasynda dünýä inendigini belläp geçýärler. Onuň kakasyna Mir Hoja diýipdirler. Aly şol döwürde ylmyň we sungatyň ojagy bolan Horezmde düýpli bilim alýar we ömrüniň 40 ýyldan gowrak döwrüni şu toprakda geçirip, talyplara müderrislik edýär. Onuň yhlasly talyplarynyň biri, Ibn Hajyp soňra Horezmiň häkimi bolýar. Şeýlelikde, Aly öz döwrüniň in ylymdar we sylanýan, mertebeli adamlarynyň biri hökmünde tanalypdyr. Ýöne şahyryň ýaşan zamanasy mongol basybalyjylarynyň Orta Aziýa ýöriş eden döwrüne gabat gelýär. Çingiz

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 211 sah.

hanyň ogly Žuçy han 1220-nji ýylda Horezmi basyp alyp, şäheri ýakyp-ýandyrýar. Beýik Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasynda belleýşi ýaly: «Çingiz hanyň wagşyýana çozuşyndan soň, türkmen ösüşler, özgerişler çarhyny Gündogardan Günbatara tarap aýlady».¹

Horezm topragy weýran edilenden soňra, Aly hem bu topragy taşlap gitmäge mejbur bolýar. Şol çylşyrymly döwürde, 630-njy hijri ýylynda (1232-nji milady ýylynda) Aly «Kyssaýy Ýusup» eserini täzeden işleýär. Şahyryň bu eserine ikinji gezek ýüzlenmeginiň öz taryhy sebäpleri bardyr. Şu döwürde Köneürgenç Türkmenleriniň soňky hökümdary Jelaletdin Meňgiberdi mongol basybalyjylaryna garşy ençeme söweşlerde ýeňiş gazanýar we ýurduň Garaşsyzlygyny goramakda aýgytly çykyş edýär. Ýurt basybalyjylaryna garşy söweşde ildeşleriniň watançylyk ruhuny belende götermegi maksat edinen şahyr owalky döreden eserine dolanyp gelýär. Aly «Kyssaýy Ýusup» eseriniň ikinji nusgasynda eseriň baş gahrymany Ýusubyň keşbine watsöýüjiligiň iň belent häsiýetlerini has çuňňur siňdirmegi başarypdyr. Watançy şahyr ömrüniň soňky ýyllaryny sergezdançylykda geçirip, 1235-nji ýyllarda aradan çykýar.

Aly şahyryň «Kyssaýy Ýusup» eseri örän köp alymlaryň ünsüni özüne çekipdir. Ýewropanyň H. Fleýşer, M. Houtsma, K. Brokkelman, W. Perç ýaly gündogary öwreniji alymlarynyň ylmy işlerinde, Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň Drezden we Berlin şäherindäki golýazma nusgalary derňelýär. Bu alymlar «Kyssaýy Ýusup» eseriniň diliniň Oguz edebiýatyna degişlidigini we onuň Oguz dünýäsinde döredilendigini aýratyn nygtap geçýärler.

Aly şahyryň ömri we döredijiligini öwrenmekde rus alymy A. N. Samoýlowiçiň aýratyn tapawutlanandygyny bellemek gerek. Alym «Kyssaýy Ýusup» eseriniň dilini hertaraplaýyn der-

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 56 sah.

ňäp, şeýle netijä gelýär: «Alynyň eseriniň şygry taýdan düzülişi musulman eýýamynyň orta asyr türki şahyrlary bolan Hoja Ahmet Ýasawynyň we Süleýman Bakyranyň şygrylarynyň gurluşy bilen deň gelýär. Bu bolsa Alyny Orta Aziýa şygryet dünýäsiniň ägirt söz ussatlarynyň ýoluny dowam etdiriji şahyr hökmünde göz önüne getirmäge esas berýär. Haçanda biz şahyryň türki edebiýatda tutýan ornuny kesgitlejek bolanymyzda, Alynyň Türküstanda, Eýranda, Kiçi Aziýada, Polowes düzlüğinde, Krymda ýa-da başga ýurtda ýaşandygy uly ähmiýete eýe däl. Şahyryň eserini dil taýdan derňemek arkaly, biz onuň ene diliniň oguz türkmen gepleşiginiň biri bolandygyna göz ýetirdik»¹ Gündogary öwreniji alym Ýe. E. Bertelsiň ylmy işlerinde hem Aly şahyryň ömri we döredijiligine degişli gymmatly maglumatlara duş gelinýär. Alym: «Ahmet Ýasawynyň döredijiliginiň özboluşly dowam etdirilmesini biz ömri hakda hiç zat bilinmeýän Aly tarapyndan ýazylan, XIII asyra degişli bolan «Kyssaýy Ýusup» eserinde görýäris. Bu eser has soňraky wagtlarda Powolžede juda köp ýaýran hem bolsa, onuň dili oguzçadyr. Şonuň üçin-de ol jedelsiz, türkmen edebiýatyna degişli hasaplanylýp bilner»² diýip, eseriň oguz edebiýatyna degişlidigini nygtap geçýär. Türk alymlary Mehmed Fuad Köprülizadanyň, Ahmet Safer oglunyň ylmy işlerinde «Kyssaýy Ýusup» eseriniň Horezm oguzlarynyň arasynda dörandigi we onuň diliniň Horezm gepleşigine degişlidigi hakyndaky pikirler öňe sürülýär.

Bu eseriň dilini taryhy nukdaý nazardan öwrenen dilçi alym E. N. Najybyň: «Kyssaýy Ýusup» eseriniň dili çuňňur we hertaraply öwrenilende, ondaky sesleriň we sözleriň gurluşynda, söz baýlygynda oguz täsiriniň güýçlüdigine göz ýetirmek

¹ Sankt-Peterburgyň Saltykow – Şedrin adyndaky döwlet jemagat kitaphasynyň golýazmalar bölümi. A.N. Samoýlowiçiň arhiwi, F. 671, iş 100.

² Ýe.E. Bertels Türkmen halkynyň edebi geçmişi \XVIII-XIX asyr türkmen edebiýatynyň taryhy boýunça oçerkler\, – Aşgabat: Ylym, 1967, 23 sah.

bolýar. Diýmek, bu ýadygärligiň ilatyň agramly böleginiň oguz taýpalaryndan ybarat bolan ýerde döredilendigi ikuçsyzdyr. Eseri döreden şahyr bolsa, şol wagt häzirki demirgazyk Horrezmde ýaşan Oguz kabylalarynyň birinden bolupdyr»¹ – diýen pikiri aýratyn üns berilmegine mynasypdyr.

Tatar alymlary B. Ýafarowyň, J. Almazyň, N. Hisamowyň, F. Faseýewiň ylmy işlerinde Aly şahyryň ömri we döredijiligi hakynda ençeme gymmatly maglumatlar berilýär.

Türkmen alymlaryndan ilkinji bolup S. Durdyýew Aly şahyryň ömri we döredijiligi bilen gyzyklanypdy.² Alym şahyryň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň türkmen edebiýatyndaky orny we türkmen dilini öwrenmekdäki hyzmaty hakynda aýratyn nygtap geçýär: «Eseriň oguz dilinde bolup, onuň sözleriniň häzirki zaman türkmen dilinde ulanylyp gelinmegi bu eseri XIII asyr türkmen edebiýatynyň hem gadymy ýadygärlikleriniň biri hasaplamaga esas döredýär».³

Soňky döwürlerde türkmen alymlary Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri bilen has içgin gyzyklanyp ugradylar. Alymlar Z. B. Muhammedowanyň⁴, G. Nazarowyň⁵, A. Bekmyradowyň⁶, D. Nuralyýewiň⁷ ylmy işleri şahyryň edebi mirasyny öwrenmäge önjeýli goşant goşdy. Aýratyn hem edebiýatçy alym G. Na-

¹ Э.Н.Наджи́п. О языке памятника XIII века «Кысса-и Йусуф» Али. «Советская тюркология». 1976, №2.

² Türkmen edebiýatynyň taryhy. I jilt. Aşgabat: Ylym, 1975, 27-35 sah; IX-XVII asyr türkmen edebiýatynyň şahyrlary. Aşgabat: Ylym, 1967, 51-52 sah.

³ Türkmen edebiýatynyň taryhy. I jilt. Aşgabat: Ylym, 1975, 129 sah.

⁴ З.Б.Мухаммедова. Исследование по истории туркменского языка IX-XIV вв. Ашхабад: Ылым, 1975.

⁵ Nurmuhammet Andalyp. Ýusup-Züleyha. Aşgabat: Ylym, 1973; G.Nazarow. Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri. «Edebiýat we sungat» gazet. 1998-nji ýylyň Magtymguly aýynyň 15-i.

⁶ A.Bekmyradow. Magtymgulynyň poeziýasynda şahyрана dăp hem tăzeçillik gözlegleri. Aşgabat: Ylym, 1989.

⁷ D.Nuralyýew. Akademik A.N. Samaýlowiç türkmen edebiýaty hakynda. Aşgabat: Ylym, 1971.

zarowyn ylmy işlerinde Aly şahyryn ömri we döredijiligi hakynda has giňişleýin durlup geçilýär. Onuň ylmy işlerinde «Ýusup-Züleýha» ýordumynyň gündogar edebiýatynda ýaýraýyş gerimi, eseriň edebi çeper gymmatlygy we bu ýazuw ýadygärliginiň türkmen edebiýatynda tutýan orny hakynda pikir ýöredilýär: «Hut şu esasda-da halkyň döreden «Ýusup-Züleýha» ýordumy boýunça IV asyrlardan başlap, tä biziň günlerimize çenli ýüzden hem gowrak «Ýusup-Züleýha» atly adybir eserler döredildi. Şol «Ýusup-Züleýhalaryň» türki dildäki ilkinji nusgasy hem Aly atly türkmen şahyryna degişlidir. Şonuň üçin hem Alynyň bu eseri özünden soňky döredilen türki dilli Ýusup-Züleýhalar üçin görelde bolup hyzmat edýär».¹ Alym «Kyssaýy Ýusup» eseriniň ygtybarly nusgasyny türkmen okyjylaryna ýetirmegi ýüregine düwüp, eseriň metinini hem taýýarlapdy. Ýöne alym bu asyly niýetini ahyryna çenli amala aşyrmaga ýetişmändi. Bu ýagdaýlara garamazdan, edebiýatçy alym G. Nazarowyn eseriň metinini taýýarlamak boýunça hyzmaty aýratyn belenilip geçilmäge mynasypdyr.

Dilçi alym T. Guzuçyýew «Kyssaýy Ýusup» eserini dil nukdaý nazaryndan öwrenmegi maksat edinip, golýazmalar hazynamyzda saklanýan №1138 bukjadaky nusgany taýýarlapdy. Şu kitap neşire taýýarlanylanda alymlaryň taýýarlan metinlerinden hem peýdalanyldy.

«Ýusup-Züleýha» ýordumy bilen bagly wakalar ilki Töw-rata we Gurhana girizilýär. Mukaddes Gurhanyň 12-nji Ýusup süresi «Kyssalaryň gözeli» ady bilen halk arasynda giňden meşhurlyga eýe bolupdyr. Bu ýordum boýunça arap-pars dillerinde eser döreden şahyrlar Gurhandaky Ýusup süresini esas edip alypdylar.

¹ G.Nazarow. Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri. «Edebiýat we sungat» gazet. 1998-nji ýylyň Magtymguly aýynyň 15-i.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri ýedi aşyk-magşuklaryň biri hasaplanýan, Ýusup we Züleýha hakdaky wakalar ýordumyny beýan etmäge bagyşlanypdyr. Gözelligiň, söýgä wepalylygyň, päk ahlaklylygyň belent nusgasy bolan Ýusup-Züleýha ýordumy boýunça arap-pars dillerinde örän köp eserler döredilse-de, Aly şahyra çenli bu wakalary diňe bir türkmen dilinde däl, eýsem umuman türki dilde çeper beýan eden şahyr bolmandyr. Hut şonuň üçinem şahyr türkmen okyjylaryna düşnükli bolan dilde öz eserini döretmegi maksat edinýär:

Ýusup sawçy Kyssasyny kyldyk aýan,
Arap-ajamyn dilinçe kyldyk beýan,
Okamaga, diňlemäge boldy asan,
Okyganlar dogra bile üksün imdi.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň içine aralaşdygyňça, şahyryň turuwbaşdan öz ene dili bolan türkmen diliniň giň mümkinçiliklerini açyp görkezmegi niýet edendigine göz ýetirýärsiň. Öz eserinde ýüzlerçe türkmen sözlerini dilimize mahsus şirinligi bilen ussatlarça ulanmagy, şahyryň kämil derejä ýetendigidinden habar berýär. Şygry bilen iri göwrümlü eser döreden şahyryň haýsy bendini mysal alsañ-da, ol häzirki zaman türkmen okyjylary üçin düşnükli bolmagynda galýar. Aly şahyryň türkmen dilinde kämil, şahyrana eser döretmegi diňe bir öz döwri üçin ähmiýetli bolman, eýsem, ondan soňky döwürde ýaşap geçen türkmen şahyrlary üçin hem özboluşly mekdep bolupdyr. «Ýusup-Züleýha» ýordumyny XIV asyrdaky ýaşap geçen türkmen ýazary Nasyreddin Rabguzy «Kysasy Rabguzy» eserinde beýan edipdir. Şeýle hem dessançy şahyrymyz Nurmuhammet Andalybyň «Ýusup-Züleýha» dessany halk arasynda giňden meşhurlyga eýedir. Türkmen edebiýatynyň taryhynda öçmejek yz galdyran bu söz ussatlarynyň ikisi üçin hem Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri ugur alyş çelgisi, çeşme hök-

münde hyzmat edipdir. Akyldar şahyrymyz Magtymgulynyň «Atly ýaranlar», «Arap tilli söwdügi», «Ýusup diýe-diýe» şygrylary hem «Ýusup-Züleýha» ýordumy esasynda döredilipdir.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri kätipler tarapyndan sünnälenip göçürilip gelipdir we şol golýazma nusgalar eseriň soňky döwürlerde kitap görnüşinde neşir edilmegine ýardam edipdir. Gündogar metbeçiligi we basma kitaplary bilen içgin gyzyklanýan alym A. Ýazberdiýew bu eseriň ilkinji gezek 1814-nji ýylda Gazan şäherinde neşir edilendigini belleýär.¹ Şeýle hem alym, Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň 1838-1917-nji ýyllar aralygynda Gazan şäherinde neşir edilen 57 sany nusgasy hasaba alypdyr.² Eseriň şeýle giň möçberde neşir edilmegi, onuň türk halklaryň arasynda has-da meşhurlyk gazanmagyna getiripdir.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseri girişden, 18 pasyldan (bapdan) we soňlamadan ybaratdyr. Eseriň girişinde şahyr Beýik Biribaryň we oňa ýakyn bolan pygamber-sahabalaryň adyna alkyş okaýar we öz kitabyny ahyryna çenli ýazyp gutarmaga ýardam etmegini Beýik Taňrydan dileýär.

«Kyssaýy Ýusup» eseri Ýakup pygamberiň ogly Ýusubyň düýş görmegi bilen başlanýar. Atasy oglunyň düýşüni oňatlyga ýorup, onuň geljekde şa boljakdygyny aýdýar. Ýusubyň doganlary bu habary eşdip, inileriniň geljekki ykbalyna göreplik edýärler:

Atamyz ony bizden çoh artyk söýer,
Onuň ýüzüni görmekge ýawlak üwer,
Inji berse, oňa bizden artyk berer,
Ony bizden iki artyk söýer imdi.

¹ A.Ýazberdiýew. Arap grafikasynda neşir edilen türkmençe kitaplar. Aşgabat: Ylym, 1981, 79 sah.

² A.Ýazberdiýew. Gündogar metbeçiligi we köne türkmen basma kitaplary. Aşgabat, 2002.

Eserde duş gelyän «Inji bermek» söz düzümi bada-bat ünsüni özüne çekýär. Inji bermek däbi türkmen halkynyň arasynda gadym döwürlerden bäri dowam edip gelyär. «Ýaş çaga onuň ýakyn hossarlary, garyndaşy tarapyndan ady tutulyp berilýän mala»¹ – Inji diýilýär. Türkmen halkynyň arasynda, eger-de, bäbejik çaga barmagyny sorsa: «Bu oglan atasyndan inji dileýändir» – diýlip, oňa ýarym degişme häsiýetinde lak atmak däbi häli-häzire çenli dowam edip gelyär. Ýaş çaga inji berlende: «Süri baş bolsun!» diýlip, dileg edilýär. Aly şahyr türkmen halkynyň bu asyly döbini ýatlamak bilen, öz eserine milli öwüşgini çaýmagy başarypdyr.

Ýusubyň doganlary özara maslahat edip, Ýusuby ýok etmegi ýüreklerine düwürler. Olar atalary Ýakuba ýüzlenip, Ýusuby özlari bilen meýdana aw-şikara ibermegini haýyş edýärler. Ýakup pygamberiň kalby bir erbetligi syzyp, köp wagtlaý Ýusubyň gitmeginerazylyk bermeýär. Ahyrsoňunda Ýusubyň özüniň hem özelenip ýalbaryp durandygy üçin Ýakup pygamber onuň meýdana gitmeginerazy bolýar. Ýusubyň doganlary meýdana çykansoňlar, özleriniň gabahat işlerini amala aşyrmaga synanyşýarlar. Doganlarynyň bu haýynlygy Ýusubyň aňyna güýçli täsir edýär. Çünki Ýusup doganlaryny örän eý görüp, olary arkadagy hasaplaý ýörensoň, beýle wagşylyk onuň sada kalbynda ýerleşip bilmeýär. Beýik Serdarymyz Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasynda jaýdar belleýşi ýaly: «Dogan doganyň aýnasydyr. Dogan doganyň arkadaýanjydyr. Onuň gözlerine bakyp, öz gözlerini görersiň, sesini eşidip, öz sesiňi tanarsyň, gapdalyndan bolşuna syn edip, öz hereketleriňe gözüň düşer. Şonda özüňiň bir däl-de, birnäçedigiňe düşünersiň».² Ýusubyň doganlary bolsa, öz şahsy bähbitleri

¹ Türkmen diliniň sözlügi. Aşgabat, 1962, 339 sah.

² Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. Ikinji kitap – Aşgabat, 2004, 152 sah.

üçin ynsan üçin iň mukaddes duýgynyň, özleriniň agalyk borçlarynyň üstüne atanak çekýärler. Şol sebäpli hem, Ýusup doganlaryny özüne jebir-sütem edýändigleri üçin ýigrenmeli ýaly. Ýöne onuň doganlaryna ýüzlenip aýdýan sözlerinde ýigrençden nam-nyşan ýok:

Sizler ony bir maslahat görer erse,
Men ölüban, myrat hasyl olar erse,
Meniň eger ýüz mün janym olar erse,
Jümlesini size pida kyldym imdi.

Doganlary ahyrsoňy Ýusuby çuň guýa taşlaýarlar. Soňra olar öz aýbyny ýaşyrmak üçin «Ýusuby gurt iýdi» diýip, atalaryny ynandyrmaga çalyşýarlar. Ýakup pygamber Ýusuby iýen gurdy tutup getirmeklerini ogullaryna buýurýar. Olar meýdanda gezip ýören bir gurdy tutup, onuň huzuryňa getirýärler. Ýöne gurt Biribaryň gudraty bilen adam dilinde sözläp, özüniň günäsizdigini subut edýär. Eserdäki Ýakubyň gurt bilen sözleşýän pursatlary täsirli beýan edilipdir. Şahyr Oguz hanyň oňony bolan böriniň keramatlaşdyrylan keşbini öz eserinde ussatlyk bilen ulanmagy başaýar. Ýakup bilen sözleşenden soň, gurduň hem ýitiren perzendiniň dagyny çekip ýörendigi aýan bolýar. Eserde gurduň adamzat nesline mähremdigi ençeme gezek nygtalýar. Oguz hanyň döwründe dörän: «Gurt ýüzi mübäreke» pähminden ugur alan şahyr, diňe ynsanyň däl eýsem, haýwanyň hem öz jigerbendiniň üstünde janserekdigini nygtamak üçin, eserinde gurduň keşbini ýerlikli ulanýar.

Doganlary öz inilerini guýa taşlamak bilen çäklenmän, Ýusuby Mälik Dagryň kerwenine gul hökmünde satyp goýberýärler. Müsüre tarap gidip barýan kerweniň ýoly Ýusubyň ýogalan ejesiniň guburynyň gapdalyndan geçýär. Ýusup ejesiniň guburyňa ýykylyp, onuň bilen derdini paýlaşýar. Perzendiniň bu nalyşyna, merhum ene göründe rahat ýatyp bilmeýär.

Çünki Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasyndaky: «Türkmeniň ajaýyp bir nakyly bar: «Aglasa enem aglar, galany ýalan aglar» diýip. Ene öz çagasynyň üstünde hemişe kökenekdir»¹ diýen gyzyly gaplaýmaly dana setirleriniň mün kerem dogrudygyna, eseri okanyňda ýene bir gezek göz ýetirýärsiň. Ýusubyň ejesi göründe ýatan ýerinden, oglunyň düşen gününe gyýlyp, ýürek gynanjyny şeýle beýan edýär:

Ol enesiniň göründen bir üýn geldi,
«Ýa Ýusubym, halyň neden beýle boldy,
Gardaşlaryň bu jepany neden kylды,
Niçik gapyl bu belaya duşduň imdi?»

Ýusubyň ejesi doganlarynyň ogluna eden jebir-sütemini ýazgaryp, perzendine kömek etmegini sorap Biribara ýalbarýar. Şeýle hem enesi Ýusubyň şa boljakdygy hakyndaky düýş ýordudynyň hasyl bolmagyny dileg edýär. Enesiniň ruhy bilen söhbetdeş bolanyndan soň, Ýusubyň synan göwni teselli tapýar, onuň halys surnugan bedenine täze güýç goşulan ýaly bolýar. Kerwenden yza galandygy üçin Mälik Dagryň hyzmatkari Ýusuby urup-sögüp köp horlaýar. «Ýakma bişersiň-gazma düşersiň» diýen pähimi ýatdan çykaran kerwendäkiler Yaradan tarapyndan uly jeza sezewar edilýär:

Bu halda ol Taňrydan ki perman boldy,
Gudrat bilen gökde gara bulut dogdy,
Ýeller öwürdi, gar, ýagmyr, doly ýagdy,
Ýawlak gaty haýbat birle ýagar imdi.

Başlaryna tokunsa, ol urar, ýarar,
Tenlerine tokunsa, ol maýyp eýlär,

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama, – Aşgabat, 2001, 326 sah.

Jümleleri çygyryşyp, perýat eýlär,
Hiç kimseden medet-ýary olmaz imdi.

Eserdäki bu waka bilen tanşanyňda, Beýik Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnamasyndaky: «Bu dünýäde hasapsyz zat ýok diýýäris. Eden etmişin üçin jogap soraýan dünýä bu»¹ - diýen setirleri hakydaňa gelýär. Mukaddes Ruhnamadaky bu pähim Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň içinden eriş-argaç bolup geçýär. Aly şahyr eseriniň dowamynda adamlara ýagşylyk nuruny saçýan, haýyr işler bilen meşgullanýan Ýusuby okyjy üçin nusga alarlyk derejä belende götermegi başarýar. Kerwen Müsür iline baransoň, ony ýurduň patyşasy agramyna barabar altyn-kümşe satyn alýar. Eseriň şu pursadyndan başlap, Ýusup bilen Züleýhanyň arasyndaky gatnaşyklara köp üns berlip ugralýar. Züleýha Ýusuby ilki başda düýşünde görüp, oňa aşyk bolýar. Züleýha öz duýgularyny kakasyna gürrüň berende, Teýmus şa gyzynyň raýyny ýykman, ony halan adamsyna durmuşa çykarýar:

Ganzafaryň ýalawajy geldi erse,
Teýmusa ki jogapnama ýazdy erse,
Bitig okap, halyn maglum kyldy erse,
Züleýhany ýarag kylyp, göndär imdi.

Eserde «Ýarag kylmak» söz düzümi, gyzyň şaý-sepini düzetmek manysynda ulanylýar. Gelin-gyzlaryň dakynýan şaý-sepleriniň «Ýarag» sözi bilen baglanyşdyrylmagynyň düýp manysy, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasynda aýdyň açylyp görkezilýär: «Türkmen gyzlarynyň şaý-seplerine üns beriň: gupba-tuwulga, çekelik-bukaw – boýundan gylyç salynmazlygyny üpjün edýär, gülýaka döşi, gursagy

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 41 sah.

goraýar. Bilezik goly, donuň öňüne, arka tarapyna dakylýan dürli apbasylar, dürli şaýlar peýkamdan goraýar. Türkmen gyzyny doly şaý-sep bilen bezeseň – ol doly söweş geýmine giren söweşiji gyz bolýar».¹

Ýalňyşlyk bilen Züleýha Müsür patyşasy Ganzafara durmuşa çykýar. Haçanda Ýusup gul hökmünde satyn alnyp, onuň ygtyýaryna berlende, Züleýhanyň gökdäki dilegi ýerde gowuşýar. Züleýha Ýusuba öz yşky duýgularyny aýan etmäge howlugýar. Ýusup birbada Züleýhadan özüni gaçarak saklaýar we onuň isleglerine boýun bolmaýar. Züleýha gahar-gazaba münüp, Ýusuby zyndana taşladýar. Müsüre şa bolan Mälik Ryýan düýşünde sygyr görüp, olaryň üstüne münýär:

Ryýan aýdar: «Ýedi semiz sygyr gördüm,
Jümlesiniň arkasyna münär erdim,
Birisinden-birisine geçer erdim,
Bu düýş içre ajaýyba galdym imdi.

Türkmen halkynyň yrmyna görä, düýşünde sygyr münmeklik oňatlyga ýorulmaýar. Hut şonuň üçin hem türkmen dilindäki: «Düýşünde sygyr münmek» – durnukly söz düzümi – «Işiň gaýtamak, bagtyň ýatmak, betbagtlyga düşmek»² – manylaryna eýedir.

Ýusup Müsür şasynyň gören düýşüni ýorup, zyndandan halas bolýar. Şol düýşüň ýorgudyna görä, Müsürde ýedi ýyl bolçulyk bolup, soňra ýedi ýyl açlyk bolmagyna garaşylýar. Müsür şasy tagtyny Ýusuba bagyşlaýar. Ýusup bolçulyk döwründe ýygňalan gallany ammarlara basmagy buýurýar. Ýöne açlyk ýyllary örän gazaply gelip, ammardaky gallalar hem gutarýar.

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 378 sah.

² Türkmen diliniň frazeologik sözlügi. Aşgabat: Ylym, 1976, 169-170 sah.

Ýusup şa ýurduň ähli ilatyny köşgüň önündäki meýdança ýygnaýar we öz raýatlaryna hoşamaý söz bilen ýüzlenýär:

Uly – kiçi, has-u a:mlar häzir geldi,
Ýusubyň jemalyňa nazaryň saldy,
Iýmek-içmeklik gaýgysy jümle galdy,
Bakan hergiz jemalyndan doýmaz imdi.

Meýdança ýygananan halk öz hökümdarynyň güler ýüzünden, hoşamaý sözünden göýä nandan doýan ýaly bolýar. Hut şonuň üçin Beýik Serdarymyzyň Mukaddes Ruhnamasynda Ýusup pygamberiň ynsanperwerligi hakynda aýratyn nygtalmagy, asla ýöne ýerden däldir: «Ýusup pygamberden: «Seniň deňsiz-taýsyz gозelligiň syry nämede?» diýip sorapdyrlar. Ol:

— Men bütin ömrümde özgeleriň hoşuna geljek, özgelere peýda getirýän, özgeleriň göwnünden turýan işi etdim, olaryň ýüzüne ýylgyryp bakdym, şol hem maňa ymmatymyň görk-görmeginiň nuruny berdi-diýipdir».¹

«Kyssaýy Ýusup» eseriniň ýazary Aly şahyr Ýusup şanyň nusgalyk keşbini döretmek bilen, halkyna kyn gününde teselli berip biljek, adalatly şanyň gözleginde bolupdyr. Ýusup öz raýatlaryny bolçulykda ýaşatmak üçin janyny pida etmäge taýýar. Şeýle päk ýürekli şanyň ýurdunda rysgal-berekediň artjakdygy hem kanunydyr. Müsür iliniň başyndan inen açlyk belasy hem sowlup, ýurtda parahatçylyk we bolçulyk höküm sürýär. Daşyndan göräýmäge, Ýusubyň hem şa köşgünde kem zadý ýok. Ýöne Ýusup hiç haçan öz dogduk diýaryny, oglanlykda önüp-ösen ýerlerini unudyp bilmeýär. Haçanda mähriban atasy Ýakubyň onuň ýoluna garap, aglaý-aglaý gözleriniň kör bolandygyny eşidende, Ýusup öňküden-de beter kyn hala düşýär. Ýusubyň dogduk diýary Kengan tarapyndan öwsen şemal

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama – Aşgabat, 2001, 341 sah.

hem onuň köňlüne rahatlyk berýär. Çünki ol şemal onuň watanynyň üstünden öwsüp, göbek ganynyň daman topragynyň otçöpleriniň, bag-bakjalarynyň ysyny getirýär:

«Ah, daryga, ne ýyrakdyr Kengan ili,
Pyrkatnyň ähli kimsäge düşer ýoly,
Mydam ýel öwüsdigiçe Kengan ýeli,
Ol ýygaçdan hasrat kokusy geler imdi».

«Kyssaýy Ýusup» eserinde watançylyk, ynsanperwerlik duýgularynyň beýleki türkmen dessanlaryna garanyňda, has çuňňur häsiýete eýe bolandygyny aýratyn nygtamak gerek. Watan zaryny çekýän Ýusubyň keşbinde, öz topragyndan juda düşen ynsanlaryň ruhy ahwallary ýatyr.

Watanyň gadyr-gymmatyny haçanda ondan aýra düşeniňde, has hem güýçli duýýarsyň. Ýusubyň öz topragynyň intizary bolup başdan geçiren duýgulary hakda türkmen halky: «Müsürde şa bolandan, Kenganda geda bol» diýen hiç haçan könelmejek nakyly döredipdir.

Ýusup şa bolandan soňra, Züleýha köşkdən çykyp gidýär we mal-mülkden, baýlykdan mahrum bolýar. Öňki owadan Züleýhanyň gözel görkünden nam-nyşan galmaýar. Daş durky garrap, saçlary agaryp giden Züleýha hemişe Ýusuba bolan söýgüsini kalbynda göterip gezýär:

Her zamanda gökler taba nazar kylsa,
Gök ýüzünde ýylдыzlary görer erse,
Heman demde Ýusup onda geler erse,
Ýylдыzlar ki: «Ýusup» diýp, sözlär imdi.

Eserdäki bu bentlerde türkmen halkynyň göge, asmana uýmak däbi aýdyň duýulýar.

Öz derdine teselli bermeyändigü üçin Züleyha uýýan butpa-razlyk dininden ýüz öwrüp, sežde edýän senemini çym-pytrak edip döwýär. Ýusup üçin täji-tagtdan ýüz dönderen Züleyha-nyň bar arzuwy Ýusuba gowuşmak. Ol Ýusubyň geçýän ýolun-da ahy-pygan edip oturýar. Ahyr bir gün Ýusup şanyň ýoly onuň üstünden düşýär. Ýusup Züleyhanyň ahy-nala çekip otur-magynyň sebäbini soranda, ol Ýusuba hak aşykdygyny aýdýar. Ýusup onuň söýgüsine subutnama hökmünde bir nyşan görkez-megi soranda, Züleyha özüni gysyp-gowrup barýan yşk oduny daşyna çykarýar:

Züleyha aýdar: «Indi sen ýakyn gelgin,
Kerem kylyban, gamçyňy maňa bergin,
Aşyk ersem, sen meni ki belli bilgin,
Degil ersem, uşbu dawam batyl imdi»

Ýusup oňa gamçysyny sunaberdi,
Bir «Ah» urdy, Ýusuba ki giru berdi,
Gamçysyna ot tutaşyp, ýanar gördi,
Ýanyban, Ýusup elin köýdürer imdi.

Züleyha aýdar: «Gördüňmi, aňladyňmy,
Gamçyňa ot tutaşdygyn taňladyňmy,
Oşol oduň ýananyna dözmediňmi?!
Kyrk ýyldyr ol ot meni ýakar imdi!»

Elbetde hiç bir adamyň deminiň ot deý çabyrap, ýakyp-ýandyryp bilmejekdigi öz-özünden düşnüklidir. Ýöne eseriň ýazary Alynyň şahyryna ussatlygy hem şu pursatlarda ýüze çykýar. Şahyr hiç haçan durmuşda bolup bilmejek hyýaly wa-kalary getirmek bilen gahrymanyň içki dünýäsini açyp görkez-megiň hötdesinden gelýär. Ol yşk gudratynyň güýjüni görkez-mek üçin şeýle täre ýüzlenýär. Eserdäki şu wakalary soňky

döwürde ýaşap geçen türkmen şahyrlary hem öz döredijiliginde
ussatlyk bilen ulanmagy başarypdyrlar. Muňa Talyby şahyryň
aşakdaky bendi hem aýdyň şaýatlyk edýär:

Ýar ýolunda jepa çeken,
Wagty säher ýaşyn döken,
Ýusupnyň gamçysyn ýakan,
Şol Züleýhanyň ody men. ¹

Şahyr Ýusup-Züleýha ýordumyndaky bu wakany öz şyg-
rynda aýdyljak bolunýan pikirini güýçlendirmek üçin
ýerlikli ulanmagy başarypdyr.

Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eserinde beýan edilişine görä,
Ýusubyň garamagyndaky Müsür ili bol-elinlikde ýaşaýar. Ken-
gan ýurdunda bolsa, gurakçylyk höküm sürüp, adamlaryň gal-
lasy, mal-mülki tükenýär. Yakup pygamber öz ogullaryny Mü-
süre argyşa ugradýar:

Kengan ili ýawlak gaty kyzlyk boldy,
Ýakup sawçy oglanlara hem buýurdy,
Aýdar: «Bizge darlyk ýawlak heser kyldy,
Aşlyk alyň, Müsre baryň!» diýer imdi.

«Ilimizde biziň haýyr hiç galmady,
Ýerimizde iýgenleri hiç oňmady,
Darlyk bizi muňlatdy, hoş gelmedi,
Ýa, oglanlar, Müsre baryň» diýer imdi.

«Aşlyk bolar ermiş Müsürde satyn,
Patyşasy mömin ermiş, dini bitin,

¹ Myrat Talyby. Saýlanan eserler. Aşgabat, 1963, 110 sah.

Ýüň bile satuw kylyňlar, ýokdur altyn,
Ol ezize bizden salam kylyň imdi».

Oguz diliniň söz baýlygyny eserinde ussatlarça ulanan Alynyň şygry bentlerini okanyňda, şahyryň türkmen-oguz dilini nä derejede kämil bilendigine göz ýetirýärsiň. Şygry bentlerindäki «Kyzlyg» oguz sözüniň «Açlyk, gahatçylyk» manysynyň bardygy, «Darlyk» sözüniň «Hasylsyzlyk, açlyk, mätäçlik» görnüşinde ulanylandygy hakda ylmy edebiýatda düşündiriş berilýär.

Ýusubyň doganlary Müsüre baranlaryndan soň, ýurduň şasy olary hormat bilen kabul edýär. Ýusup ilki özüni tanatman doganlaryny diňleýär. Eserde Ýusup bilen doganlarynyň gatnaşygynda, Ýusubyň keşbiniň artykmaç taraplary açylyp görkezilýär. Ýusubyň özüne jebir-sütem eden agalaryndan ar almaga doly mümkinçiligi bar. Ýöne türkmen halkynyň «Daş bilen urany, aş bilen ur» diýen dana pähimine eýerip, Ýusup doganlaryna ummasyz mukdarda gallany mugtuna berip goýberýär. Ýusubyň öz doganlaryny çyn ýürekden söýýändigigi, eseriň ençeme ýerinde nygtalýar. Ýusup diňe doganlarynyň eden işleriniň telekdigine düşünmeklerini isleýär. Şol sebäpli hem Ýusup doganlarynyň etmişlerini ýüzlerine goýmak bilen çäklenýär. Onuň doganlary Ýusuba görkezen jebir sütemleri üçin ötünç sorap, toba etmeli bolýarlar.

«Kyssaýy Ýusup» eserindäki ýatda galyjy keşpleriň biri hem Ýakup pygamberdir. Ýakubyň keşbinde atanyň öz perzendine bolan bimöçber söýgüsi hem aýdyň ýüze çykýar. Ýakup pygamber Ýusuby ýitirenden soň hemişe onuň zaryny çekip gezip, onuň gözleri aglamakdan ýaňa kör bolsa-da, ol hemişe öz perzendine gowuşmak arzuwy bilen ýaşaýar. Onuň kör bolan gözlerini, diňe Ýusubyň köýnegi açyp bilýär. Ýusubyň köýnegi eserde iki gezek Ýakup pygambere getirilýär. Ilkinji gezek doganlary Ýusuby gurt iýendiginiň subutnamasy hökmünde köýnegi Ýakuba berýärler. Ikinji gezek Ýusubyň köýnegi ata-

synyň gözünü açmaga hyzmat edýär. Edil şuna meňzeş wakany «Gorkut Ata» eseriniň «Baý Bugra beg ogly Bamsy Beýrek» boýunda hem synlamak bolýar. Eserde Bamsy Beýregiň ýogalandygyna delil hökmünde, onuň kaftanyny gana batyryp Baýandyr hana getirip berýärler. Bu habary eşiden Baý Bugra begiň aglaý-aglaý gözleri kör bolýar. Onuň kör bolan gözlerini Bamsy Beýregiň ýaglygy açýar. Oglunyň köýneginiň atasynyň ýa-da enesiniň kör gözünü açýandygy hakdaky wakalary beýleki ertekilerdir, dessanlarymyzdan hem isledigiňçe tapmak mümkin. Şu ýagdaýyň özi hem oguz ruhuna ýugrulan eserleri ençeme milli umumylyklaryň birleşdirýändigine güwä geçýär.

«Kyssaýy Ýusup» eserinde Gylyç diýen türkmen ady düş gelýär:

Ol Gylyç bir kazy atyn münmüş idi,
Terkinleýu barçalardan Gylyç erdi.

Gylyjyň münýän kazylyk aty bolsa, arassa ganly türkmen atydyr. Kazylyk atlar hakynda Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnamasynda giňişleýin durlup geçilýär: «Türkmen patyşalarynyň, soltanlarynyň in arzyly weziri – mähter bolupdyr. Mähter bütin ýurduň söweşjeň – kazylyk atlaryna, tohum atlaryna, ýylkylaryna jogap beripdir».¹ «Türkmen kazylyk atlary hem mele bolýar».² Eseriň ençeme ýerinde «Kazy at» söz düzümine düş gelmek bolýar we bu atlar in bir ýyndam, owadan atlar hökmünde häsiýetlendirilýär. Gylyç bolsa, eserde çalasyn we batyr ýigit hökmünde hereket edýär.

«Kyssaýy Ýusup» eserinde Ýusubyň yetmiş iki dili bilýändigini nygtalyp geçilýär:

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. Ikinji kitap – Aşgabat, 2004, 342 sah.

² Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 181 sah.

Owwal oldur, kaddy ýagşy, zaryp özlü,
Ikinji ki meňzi ýagty, görkli ýüzli,
Üçünji ki pasyh dilli sahyh sözli,
Ýetmiş iki dili tamam biler imdi.

Türkmen dessanlarynda ýetmiş iki dili bilýän gahrymanlar başgada köp duş gelyär. Mysal üçin «Görogly» şadessanynda erenler Görogla ýetmiş iki dili bilmäge pata berýär:

Gaflatda ýatyr dym, açdym gözümi,
Erenler paýyna sürtdüm ýüzümi,
Okatdylar, Hak sözledim sözümi,
Ýetmiş iki dili aýan diýdiler.¹

Oguz han atamyzyň: «Adamyň akyllysy dil öwrener»² – diýip sargyt edişi ýaly, köp dil bilmeklik, oguz neslini bezeýän häsiýetleriň biri bolupdyr.

«Kyssaýy Ýusup» eserinde binagärler tarapyndan ajaýyp köşkeriň salnyşy hakynda aýratyn durlup geçilýär. Lagl-merjenden bezelen şol köşklerde öküziň heykelini oturtmak döp bolupdyr:

Ol diregler düýbünde öküzler kyslyn,
Ol öküzler kümüşden ki bolsun imdi.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň Mukaddes Ruhnama-synda öküz şekili bilen bagly şeýle maglumat getirilýär: «Me-niň stolumyň üstünde Altyndepeden tapylan, ýaşy baş ýarym mün, alty mün ýyl bolan öküziň altyndan guýlan şekili dur. Köşgün sag gapdalynda «sary öküz» Ýer togalagynyň şekilini

¹ Görogly. Aşgabat: Türkmenistan, 1990, 43 sah.

² Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama.– Aşgabat, 2001, 212 sah.

depesine göterip dur...»¹ Türkmen halkynyň gadymy ynançlarynyň köpüsi öküz bilen bagly bolansoň, halkymyz onuň keşbini mukaddeslik derejesine göteripdir. «Kyssaýy Ýusup» eserindäki öküzleriň heýkeli bilen bagly wakalar, halkymyzyň milli döp-dessurynyň, ynanjynyň aýrylmaz bölegi bolup durýar.

Eserde «Uýa» sözüniň ulanylşy hem gyzyklydyr:

Ýusup aýdar: «Gardaşlarym, umytlarym,
Netek beýle kyldygyňyz, ezizlerim,
Nişe beýle yza beresiz, uýalarym,
Men sizlere ne suç kyldym?» diýer imdi.

Mysaldan görnüşi ýaly, Ýusup «Uýalarym» – diýip, erkek doganlaryna ýüzlenýär. Çünki Mahmyt Kaşgarynyň sözlüğünde «Uýa» sözüne: «Uýa, dogan, bir ene-atadan bolan, garyndaş»² – manysynda düşündiriş berilýär. Bu sözüň manysy häzirki döwürde: «Gyz dogan» – diýen düşüňjani aňladýar.

«Kyssaýy Ýusup» eserinde duş gelýän: «Geçen söz gaýdyp gelmez», «Göwhere daş diýerler, her daş göwher bolmaz» – ýaly pähimleri türkmen halky gündelik gepleşiginde ulanyp gelýär. Şunuň ýaly milli alamatlar, eseriň türkmen halkynyň ruhy dünýäsinden dömüp çykandygyna ýene bir gezek şaýatlyk edýär.

Aly şahyryň «Kyssaýy Ýusup» eserinden täsirlenip, ençeme türkmen şahyrlarynyň öz halky eserlerini döredendigi ikuçsyzdyr. Ýöne tutuş gündogar halklarynyň başyna musallat bolup inen Çingiz hanyň ordasynyň weýrançylykly çözüslary edebiýat älemine hem zyýanly täsirini ýetirýär. Halkyň nesilden-nesile geçirip, apalap ýören kitaplary şol çözüslaryň pidasy bolupdy. Şol çözüslar netijesinde tozdurylan ilat bosgunçylyk

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama. – Aşgabat, 2001, 246 sah.

² S.Ahally. Mahmyt Kaşgarynyň sözlügi we türkmen dili. Aşgabat, 1958, 97 sah.

ýagdaýyna geçipdi. Şol sebäpli hem bu döwürde döredilen en-
çeme ýazuw ýadygärlikleri halka ýetmän ýitip ýok bolupdy.
Ýöne türkmen şahyry Alynyň döreden «Kyssaýy Ýusubyny»
Çingiz hanyň wagşyýana ordasy hem ýok edip bilmändir.
Çünki bu eseriň bir köki kagyzdyr syýalaryň gatyna siňip giden
bolsa, ikinji bir köki türkmen halkynyň kalbynyň töründen göz-
baş alyp gaýdýardy. Beýik Serdarymyz Saparmyrat Türkmen-
başynyň Mukaddes Ruhnamasynda jaýdar belleýşi ýaly: «Is-
kender Zülkarneýniň, Çingiz hanyň, Teýmir agsak we başga-da
birnäçe basybalyjylaryň ýowuz sütemlerine, gyrgynçylygyna,
weýrançylygyna türkmen milleti döz gelmegi, Oguz han Türk-
menden miras alan mukaddesliklerini, adyny, mertebesini, döp-
dessuryny, medeni mirasyny şu günki şöhratly günlerimize
ýetirmegi başardy».¹

Türkmenbaşy adyndaky Türkmenistan milli golýazmalar
institutynda Alynyň «Kyssaýy Ýusup» eseriniň iki nusgasy
saklanylýar. Olaryň birinjisi 1138-nji belgili bukjada ýerleşýär.
Bu golýazma eseriň doly nusgalarynyň biri hasaplanylýar. Gol-
ýazmanyň ahyrynda ony göçüren kätibiň: «Bu kitapny ýazgujy
Muhammet Şerif diýe bile sen. Temmet tamam» diýen ýazgysy
bar. Golýazma nestaglyk hatynda bolup, 156 sahypadan durýar.

«Kyssaýy Ýusup» eseriniň ikinji nusgasy 1596-njy belgili
bukjada saklanylýar. Golýazmanyň ahyrynda onuň 1822-nji
ýylda göçürlendigi bellenilýär. Bu nusga hem eseriň ähli bent-
lerini öz içine alýar. Golýazmany göçüren kätibiň ady görkezil-
mändir. Golýazma nestaglyk hatynda ýazylyp, jemi 160 sahy-
padan ybarat. Okyjylara hödürlenýän «Kyssaýy Ýusup» eseri,
golýazmalar hazynamyzda saklanylýan şu iki golýazmanyň
esasynda çapa taýýarlandy.

Aly şahyr XIII asyr türkmen edebiýatyny mazmun we çe-
perçilik taýdan baýlaşdyran şahyrdyr. Şahyr türkmen dilinde iri

¹ Saparmyrat Türkmenbaşy. Ruhnama – Aşgabat, 2001, 151 sah.

göwrümlü, çeperçilik taýdan kämil eserleri döredip boljakdygyny «Kyssaýy Ýusup» eseri bilen subut edýär. Ol özünden soňky nesillere nusga alarlyk ajaýyp eseri galdyrmak bilen, türkmen edebiýatynda hemişelik orun almaga mynasyp şahyrdyr. Şahyr «Kyssaýy Ýusup» eseriniň girişinde:

Mundan soňra hikmet taýyna geçer men,
Gül-u reýhan, dürri merjenler saçar men,
Ýusup nebiniň ahwalyny açar men,
Çyn möminlere nefygdyr, aňla imdi —

diýip okyjylaryna ýüzlenipdir. Ussat şahyr dogrudan hem edebiýat äleminde dür-merjenlerini seçmegi başarypdyr. Şol dür-merjenleriň göz gamaşdyryjy şöhlesi ynsan kalbyna tükeniksiz nur çaýýar.

Aly şahyryň «Kyssaýy Ýusup» eseri türkmen halkynyň gymmatly ýazuw ýadygärligi hökmünde öwrenilmäge we okyjylara ýetirilmäge doly mynasypdyr. Bu eser uzak asyrlaryň dowamynda adamlary päk ahlaklylyk, belent adamkärçilik, watansöýüjilik ruhunda terbiýeläp gelipdir. Häzirki döwürde hem bu eser öz ähmiýetini ýitirmän, ýaş nesilde ynsany bezeýän in päk duýgulary terbiýelemekde ähmiýetlidir.

A.Nazarow,
*Türkmenbaşy adyndaky
Türkmenistan Milli golýazmalar
institutynyň esasy ylmy işgäri,
diledebiýat ylmlarynyň kandidaty.*

Düşündirişler we çykytlar

1. «Bihamdilla häzel kitap fäkad künt» – «Allanyň kömegi bilen bu gyzykly kitap tamam boldy».
2. «Ä inneke lääntä Ýusufu» – «Sen dogrudan hem Ýusup dälmi?». Gurhandan. (Ýusup süresi, 90-njy aýat).
3. «Änä – Ýusufu we häzä-ähi» – «Men Ýusup, bu hem doganym». Gurhandan. (Ýusup süresi, 90-njy aýat).
4. «Fääkälähuz-zibu» – «Ony gurt iýdi». Gurhandan. (Ýusup süresi, 17-nji aýat).
5. Halilulla fyrkyna – Ybraýymyň ymmatyna.
6. «Haşa-lillah» – «Alla saklasyn».
7. «Häzä bizagatunä» – «Bu biziň harytlarymyz».
8. Hulafäýu raşidinler – Dogry ýoldaky halypalar. (Dört Çaryýarlar: Abu Bekir, Omar, Osman, Aly).
9. «In häzä illä melekun kerim» – «Bu oglan keremli perişdeden başga zat däl». Gurhandan. (Ýusup süresi, 31-nji aýat).
10. «Innäkümle särikun» – «Siz hakykatdan hem ogry ekeniňiz». Gurhandan. (Ýusup süresi, 70-nji aýat).
11. «Izäjä äl kaza-u ugmy-ýel basar» – «Alladan kaza gelse göreç gider».
12. «Izhebu bikamysy häzä» – «Meniň şu köýnegimi alyp gidiň». Gurhandan. (Ýusup süresi, 93-nji aýat).
13. «Katelna äbena Ýakup!» – «Biz atamyz Ýakuby öldürdik».

14. «Huzil-emrellezi fihi tästeftiýan» – «Siziň ýorgut sorayan işiňiz şeýle çözüler». Gurhandan. (Ýusup süresi, 41-nji aýat).

15. «La-seýfe illa Zülpikar,
La feta illa Aly kerrar» –
Zülpükardan başga gylyç ýok,
Böwsüji Alydan başga ýigit ýok. Hadysdan.

16. «Lä teýäsu min rawhilla» – «Allanyň rähmetinden umyt üzmän». Gurhandan. (Ýusup süresi, 87-nji aýat).

17. «Lakad-käne fi kasasyhum» – «Olaryň Kyssaýysy [akyly adamlara] öwüt boldy». Gurhandan. (Ýusup süresi, 111-nji aýat).

18. «Lä-taktulu Ýusufa!» – «Ýusuby öldürmän!». Gurhandan. (Ýusup süresi, 10-njy aýat).

19. «Lä takrabuz-zinä» – «Zyna golaýlaşman». Gurhandan. (Isra süresi, 32-nji aýat).

20. Magaz-Allah – Alla saklasyn.

21. «Men ýagmelu ýugazzubuhu» – «Kim [günä] etse [Alla] jezasyn berer».

22. «Mä jezau men erade bi ählike suen. Illä än-ýüsjene äw azabun?» – «Seniň maşgalaňa şer isläniň jezasy näme bolar, zyndana taşlamalymy ýa-da azap bermelimi?». Gurhandan. (Ýusup süresi, 25-nji aýat).

23. «Mä fägaltum bi Ýusufa» – «Ýusuba näme etdiňiz». Gurhandan. (Ýusup süresi, 89-njy aýat).

24. «Nefegänä we iýýaküm» – «Goý size we bize nepi degsin». Arap nakyly.

25. «Nähnu-näkussu aleýke ahsane-el kasas» – «Biz size Kyssalaryň gözelini aýdyp berýäris». Gurhandan. (Ýusup süresi, 3-nji aýat).

26. «Nähr-el-uýun» – «Derýalaryň başlanýan ýeri».

27. «Rebbi kad äteýteni, min-el-mülki we allemteni, min tähwilil ehadisi» – «Perwerdigärim, sen maňa patyşalyk, mülkdarlyk berdiň we düýşleri ýormagy öwretdiň». Gurhandan. (Ýusup süresi, 101-nji aýat).

28. «Täweffeni Müslimen we elhikni bis-salihin» – «Meniň musulman halymda janymy algyn we meni ýagşyzadalar bilen duşuşdyr». Gurhandan. (Ýusup süresi, 101-nji aýat).

29. Ummul kura – Mekke şäheriniň atlandyrylyşy.

30. «Uzkurni ynde rabbike» – «Meni öz hökümdaryň ýanynda ýatla». Gurhandan. (Ýusup süresi, 42-nji aýat).

31. «We-kulnä: Haşa-lillahy mä häza beşer». – «Aýtdylar: «Alla saklasyn, bu adam ogly däl». Gurhandan. (Ýusup süresi, 31-nji aýat).

32. «We-tuny bi-ählikum ejmagyn» – «Ähli maşgalaňyzy alyp, meniň ýanyma geliň». Gurhandan. (Ýusup süresi, 93-nji aýat).

33. «Ylahynä Kerim-Hannan» – «Biziň Hudaýymyz sahatly we rehimdar».

34. «Ýa beniyýe-zhebu fetehässesu min Ýusufa» – «Eý meniň oğlanlarym, gidiň Ýusuby gözläň». Gurhandan. (Ýusup süresi, 87-nji aýat).

35. «Ýä buşra, hezä gulam!» – «Buşluk, bu gul».

36. «Ýusup mursal nebi!» – «Ýusup Hak tarapyndan iberilen pygamber!».

SÖZLÜK

– A –

Aba – ata-babalar.

Abtaba – el-ýüz ýuwulýan suw gaby.

Adl – adalat, ynsap.

Afu kylmak – bagyşlamak.

Agyrlamak – hormatlamak, halat-serpaý ýapmak.

Ahat – ýeke-täk, ýalňyz, Hudaýyň bir ady.

Ahawan – garyndaşlar, doganlar.

Ajaýyp – geň-enaýy, täsin.

Ajih kylmak – men-menlik etmek.

Ajyglanmak – gaharlanmak.

Ak – günäkär, boýun towlaýan.

Akraba – garyndaş, ýakyn adam.

Akybet – ahyrsoňy.

Akyk – gyzyl reňkli gymmatbaha daşyň ady.

Alam – baýdak, tug.

Aleýelhal – şol wagtda, tizden-tiz.

Alp bolmak – üstün çykmak.

Alym – Hudaýyň bir ady.

Amma – kakasynyň aýal dogany.

Ammama – selle.

Amu – aga, kakaň dogany.

Aramak – agtarmak, gözlemek, seljermek.

Arasta – bezelen, haşamlanan.
 Armagan – sowgat.
 Armak – ýadamak.
 Arwat – aýal.
 Ary – arassa, päk, tämiz.
 Asmarlamak (esmarlamak) – tabşyrmak.
 Asy – günäkär, ýazykly.
 Aşnu – gadym, köne.
 Attar – atyr satýan adam.
 Aýar ermek – islemek.
 Aýmak – äşgär etmek, islemek, dilemek.
 Azmaýyş (ezmaýyş) – barlag, derňew.
 Azym – uly, beýik.

– B –

Bagdezan – ondan soňra, haçan-da.
 Bagzy – birnäçe.
 Bahaýym – haýwan.
 Bardak – suw gaby.
 Batyl – hakykata ters gelýän.
 Batyn – içki, ruh, jan, göwün.
 Bawer – ynam.
 Baýaky – öňki, owalky.
 Baýyk – anyk, äşgär.
 Bedel – öwezine, deregine.
 Bedel kylmak – garşysyna goýmak.
 Bedgat – dinsizlik, garşy çykmaklyk, ters pikir.
 Begenmek – ynanmak.
 Beni – ogly, perzendi, neberesi.
 Benna – binagär, ussa.
 Bertik – ýaraly.
 Besarat – göreç.

Beşarat – buşlamak, şatlyk.
Beşer – ynsan.
Beýig – söwda.
Beýt – öý.
Bezaget – baýlyk, haryt, söwda etmek üçin maýa.
Bähr – derýa, deňiz.
Bi taammul – säginmän.
Bihud – beýhuş, huşuny ýitiren.
Bikr – durmuşa çykmaryk gyz.
Bimarstan – hassahana.
Bin – ogly.
Bint – gyz, gyz çaga.
Binti Tabiun – Tabiun gyzy.
Bişik – sallançak.
Bit (bitik) – hat, ýazgy.
Boçuk – (16, 3 k/g) agramlyk ölçegi, iki put.
Böhtan – töhmet, şyltak.
Boý bermek – ynanmak, razy bolmak.
Bukaw – gandal.
Bulmak – tapmak.
Burg – surnaý.
Burhan – delil, subutnama.
Buşmak – gaharlanmak.
Buýmak – ýaşyrmak, gizlemek, bukmak.
Byrakmak – taşlamak.

– Ç –

Çelebi – keramatly.
Çoh – köp.
Çöwre – daş-töwerek.
Çuglaşmak – toplamak, ýygnanmak.
Çüre – öň tarap.

Çüre durmak – beýik ýere çykamak.
Çybyk – gyrymsy agaç.

– D –

Dagwat kylmak – üýşmeleş etmek, çagyrmak.
Dagy – doga edýän, wagyz-nesihat edýän.
Dagylmak – ugramak, ýöremek.
Dahy – ýene, ýene-de.
Dar – jaý.
Darlyk – gurakçylyk, bereketsizlik.
Daruga – düzgün-tertibe gözegçilik edýän.
Dar-ul-mahzun – gamlar öýi.
Daryga – arman.
Daştyrmak – çagyrmak.
Daýa – eneke.
Daýa emmu – çaga seredýän eneke.
Deginmek – derejä ýetmek.
Deglenmek – düşlemek.
Degre durmak – töwerekleýin daşyna aýlanmak.
Deprenmek – hereket etmek.
Depn kylmak – jaýlamak.
Deraz – çuň, uzyn.
Dermanda – ejiz, biçäre.
Dest – el, gol.
Destgir – kömek ediji.
Destur – rugsat.
Diger – başga.
Dikme – ýönekeý.
Dina – Ýusubyň gyz uýasynyň ady.
Diw – döw, jyn, şeytan.
Durud – doga, salam.
Duşwar – kyn.

Dügün – toý, üýşmeleş.
Dümen – dürli.
Düzlük kylmak – ýagşylyk etmek.
Dyrnaşmak – ýygnanyşmak, üýşmek.

– E –

Efzun – köp, artyk.
Egmam-ahawan – garyndaşlary.
Egsiksiz – az bolmadyk.
Ejabet – kabul etme.
Ejazat – rugsat.
Ejza – bölek.
Ekmekçi – çörek satýan.
Eks – surat.
Ekser – köp, artyk.
El-howfe-el-howfe – gorkuly pyşyrdamak, gorky, howatyr.
Enaýat – rehim, kömek, goldaw.
Endişe – oýlanmak, düşünmeklik.
Eňňiz – 1) Tolgundyryjy, gozgalaňa salyjy. 2) Niýet, sebäp.
Eren – ýetişen, gowşan.
Erkan – paýalar, sütünler.
Esenleşmek – hoşlaşmak.
Eser kylmak – güýçlenmek.
Esirkemek – gaýgyrmak, rehim etmek.
Esmarlamak – tabşyrmak.
Esrar – gizlinlikler, syrlar.
Etkyýa – erbet işlerden saklanýanlar, namazhonlar.
Eýgu – ýagşy, oňat.

– Ä –

Äg – ýuka ýüpek matanyň ady.

– F –

Fahry älem – älemiň buýsanjy, Muhammet pygamberiň bir ady.

Faryt - ýalňyz (adam ady).

Fasyh – dilewar, süýji sözli.

Faýz – merhemet.

Ferawan – köp.

Ferdöws – iň ýokary behişt.

Fereh – şatlyk.

Fergine – nesline, neberesine.

Ferş – düşek, haly.

Fezah – ryswa.

Fil-hal – şolbada, derrew.

– G –

Gaçgyçy – gaçgak.

Gafur – ýalkaýan, mähriban (Hudaýyň bir ady).

Galyp bolmak – üstün çykmak, böwet bolmak.

Gammaz – töhmetçi, gybatkeş.

Gani – baý, gurply.

Gapbar – rehimli, günä geçiji (Hudaýyň bir ady).

Gar – gowak.

Garabaş – aýal, keniz.

Garat kylmak – talaňa salmak.

Garypnowaz – garyp-pukaralary söýüji.

Gatyrlaýyp – howlukmak.

Gaýet – örän.

Gälle – süri, mal.

Gile – göwni galmaklyk, öýke, närazylyk.

Giňlik bolmak – bolçulyk bolmak.

Giriftar – duçar bolmak, sezewar bolmak.

Giru – ýene, täzeden.
Giru barmak – dolanyp barmak.
Giru bermek – gaýdyp bermek.
Giru dönmek – ynanmak.
Gözgi – aýna.
Guçy – gepçi, şugul.
Gufran – ýalkaw.
Gurbat – aýralyk.
Gurug – guýruk.
Gusul kylmak – ýuwunmak, suwa düşmek.
Güzide – saýlanan, saýlanyp alnan.
Gymyrga – garynja.
Gyrmysga – garynja.

– H –

Habbaz – çörekçi.
Habyp – ýakyn ýoldaş, söýgüli adam.
Hadym – gullukçy, hyzmatkär.
Hajatment – dilegçi.
Hajjam – damardan gan alyjy.
Hajyp – weziriň wezipesini ýerine ýetirýän köşk emeldary.
Halawat – ýakymly, lezzetli, süýji.
Haly – 1) Derrew, şol bada. 2) Boş, adamsyz.
Halyk Deýýan – Howandar, Hudaýyň bir ady.
Hamdu-sena – öwgi, taryp.
Handan – gülüp duran.
Harem – aýal.
Haryr – ýüpek, ýüpek mata.
Hasat kylmak – görüplik etmek.
Has-el-has – iň gowularyň gowusy, has tanymaly.
Hasm – duşman, garşydaş.
Hasys – gysganç.

Hasyt – bahyl, görüp, içigara.
Haşamgir (haşam) – şanyň, hanyň ýanyndaky adamlar.
Haşarat – mör-möjek.
Hata – ýalňyşlyk.
Hatar – gorky.
Hatyr – oý, pikir, hyýal.
Hedýe – sowgat.
Helal – täze dogan aý.
Heman dem – şol wagt.
Heýli – örän.
Hezar – müň.
Hezeran – müňlerçe.
Hikmet – akylllyk, parasatlylyk.
Horram – şadyýan.
Hoşnut – şat,razy.
Hotan – Hytaý.
Hudawent – Taňry.
Hufýa – ogryn, gizlin.
Hulafaýu reşidinler – dogry ýola düşen halypalar, çaryýarlar.
Hulk – gylyk, häsiýet.
Hup – ýagşy, oňat.
Hurşyt – gün, güneş.
Huzn – gaýgy-gam.
Hyjyl – utançly, uýatly.
Hylap – garşy, ters.
Hylgat – halat, serpaý, owadan geýim.
Hysar – diwar, berkitme.

– I –

Ibtida – owwal, ilki.
Ikram – hormat.
Ilāhena – eý Perwerdigärimiz.

İmtihan – synag, barlag.
İñez – niredendigi belli bolmadyk, gaýypdan.
İrmezlik – ýetmezlik.
İrsal kylmak – ibermek, göndermek.
İstiganat – kömek, ýardam dilemek.
İstigfar – toba etmek.
İş bolmak – ýoldaş bolmak.
İýäk – eňek.
İzi – Hudaý.
İzim – Eýäm, Hudaýym.

– J –

Jafi – japa çekdirmek.
Jah – mertebe, dereje.
Jasus – içaly, jansyz.
Jaýyz – mümkin, ýerine ýetirip bolýan, rugsat edilen.
Jemil – görkli, owadan.
Jelil – Beýik mertebeli, Hudaýyň bir ady.
Jerahat – ýara.
Jäht – tarap, ugrur.
Jäht etmek – yhlas etmek, tagalla etmek.
Jihaz – gyzyň bukjasy.
Jöwlan kylmak – men-menlik etmek, tekepbirlik etmek.
Jürmi-hata – ýalňyşlyk, günä, ýazyk.

– K –

Kaba geýmek – uzyn don geýmek.
Kabala – şertleşik haty.
Kaç urmak – ýeňsesine urmak.
Kadah – käse, pyýala.
Kadyr – Güýçli, Gudratly, Hudaýyň bir ady.

Kafur – kamfora, medisinada we önümçilikde ulanylýan ýiti
 ysly, ak kristallik jisim.
 Kafyla – kerwen.
 Kala – haryt, mal.
 Kamug – hemme.
 Kangy – haýsy.
 Kandyl – şem, çyra.
 Kat – ýan, gapdal.
 Katdy-zaryf – näzik bedenli, gelşikli.
 Katlanmak – çydamak.
 Kaş – depe, baýyr.
 Kawy – güýçli.
 Kazgu – zyndan.
 Kelaç – söz, gürrüň, geňeş.
 Kelim – Hudaý bilen gepleşen, Musa pygamberiň lakamy.
 Kendu – öz, özi.
 Keňes – mümkin, aňsat.
 Kerrar – hüjüm ediji, Alynyň lakamy.
 Kertu – dogry, çyn, hak sözleýän, pygamber, ha:latly.
 Ketbanu – bibim, bikäm.
 Kāzin – mundan soň.
 Keyd – hile, pirim, mekirlik.
 Kişi salmak – adam ibermek.
 Kok – ys.
 Kowul – söz, wada.
 Kumaş – mata.
 Kus – ýörişde çalynýan uly dep.
 Kuýaş – gün, günüň şöhlesi.
 Küfr – kapyrlyk, dine ynanmazlyk.
 Küksi – göwsü.
 Künlek – köýnek.
 Kütgil – garaşgyn.
 Kyssaýy deraz – sözüň gysgasy.

Kyýas kylmak – deňeşdirip görmek.
Kyzlyk – gurakçylyk, gahatçylyk.

– L –

Labut – hökman.
Lahza – bir salym, bir dem.
Lajeram – şeksiz.
Latyf – mylaýym, ýakymly.
Laşerik – deňi-taýsyz.
Liken – emma, ýöne.
Lugat – söz, dil.
Lutf – mylaýymlyk, rehimdarlyk.
Lowh – tagta.

– M –

Magaf tutmak – günäsini bagyşlamak.
Magallak – ýokardan asylyp goýlan.
Magara – gowak.
Magbut – çokunylýan, ybadat edilýän, but.
Magfur – ýalkanan.
Magmum – gam-gussaly.
Magpyrat – ýalkanmak, günäni bagyşlamak.
Magrup – belli, meşhur.
Magryp – günbatar.
Magsyýet – günä, ýazyk.
Magýup – maýyp, aýyply, şikesli.
Mah – aý.
Mahbup – söýgüli dost, gadyrdan adam.
Mahbus – tussag edilen.
Mahzun – gam-gussaly.
Makam – ýer.

Makam tutmak – ýaşamak, orun almak, ýurt tutunmak.
 Makbul – kabul edilen, kabul bolan.
 Makhur bolmak – ýeňilmek.
 Maşryk – gündogar.
 Matag – haryt, goş.
 Mazlum – zulum edilen, horlanan.
 Medfen – gabyr, mazar.
 Medh – öwgi, taryp.
 Medhi kylmak – öwmek, taryplamak.
 Mejaz – göçme many.
 Mejmug – toplanan.
 Mektup kylmak – ýazyp görkezmek, hat göndermek.
 Melaýyk – perişde.
 Melih – mylaýym, ýakymly.
 Memleket – ýurt, watan.
 Memluk – gul, hyzmatkär.
 Meng kylmak – gadagan etmek, öňüni almak, böwet bolmak.
 Mennan – rehimdar (Hudaýyň bir ady).
 Menseb – dereje, orun.
 Meşrep – suw gaby.
 Mähjur – başga ýerli, kese ýurtly.
 Mahlut – goşulyşan, garyşan.
 Mähnetdar – azap çekiji.
 Mährap – metjitde ymamyň namaz okanýa ýeri.
 Mälik – eýelik edýän, baştutan.
 Mälikzada – patyşa perzendi.
 Mili – inçeldilen uzyn metal taýajyk.
 Minnet – edilen ýagşylygy dile almak.
 Muddagy – dawa edýän adam.
 Mugabbyr – düýş ýoruýy.
 Mugalla – ýokary, belent.
 Mugattar – atyr sepilen.
 Mugaýýan – anyk, belli.

Mugazzam – uly, beýik.
 Mugjyzat – adatdan daşary güýçler, pygamberleriň keramaty.
 Mugy kylmak – boýun bolmak.
 Mugyr kylmak – boýun bolmak.
 Muhlys – yhlas ediji, tüýs ýürekden berlen.
 Muhtarem – hormatly.
 Müjdelemek – buşlamak.
 Mukaddyr – ýazgyt ýazyjy.
 Mukarrap – Hudaýa ýakyn perişde.
 Mukarrar – karara gelnen, çözülen.
 Muktada – ýolbaşçy, serdar.
 Mukym bolmak – ornaşmak, mesgen tutmak, ýaşamak.
 Mülewwen – reňk çalnan.
 Munady – jarçy.
 Munakgaş dar – nagyşlanan jaý.
 Munazyra – jedel.
 Munkat – boýun bolan, diýen ediji.
 Muňlatmak – tozdurmak, pes hala düşürmek.
 Murassag – gymmatbaha daşlar bilen bezelen.
 Mustejap – kabul edilen.
 Muşabih – meňzeş.
 Muşfyk – mähirli, rehimli, mylaýym.
 Muştak – meýilli, höwesli.
 Mutabigat kylmak – yzyna eýermek.
 Mutaháýýyr – haýran bolmak.
 Muwjip – kabul ediji.
 Muzáýen – bezelen, zynatlanan.
 Muznip – günäkär, ýazykly.
 Müferreh – şadyýan, giň göwünli.
 Müfessir – Gurhana düşündiriş berýän adam.
 Müflis – garyp, pese düşen, bergä batan.
 Müfsit – ýaramazlyk, bozuklyk ediji.
 Mürewwet – jomart, ýagşylyk edýän.

Mükemmel – kâmil, doly.
Mükerrem – hezzet, hormat.
Mülket – dereje, mal-mülk.
Münewwer – nurly, ýalkymly.
Müňkir – inkär edişi.
Müşgil – kyn.

– N –

Naçar – nalaç, mejbur, ejiz.
Nagara – depiş bir görnüşi.
Nakyl kylmak – göçmek.
Nazym – şygyr.
Nebat – ösümlik, ot.
Nebi – pygamber.
Nebuwwet – pygamberlik.
Nedamat – ökünç, puşman etmeklik.
Nefg – haýyr, nep.
Nehif – hor, güýçsüz.
Nejat – gutulmak, azat bolmak.
Nepes – dem, dem alma.
Nesn – söz.
Nesne – zat.
Neşter – gan almak üçin ulanylýan gural.
Netek – nähili.
Nähý – gadagan etme.
Nälik – nälaýyk.
Nigär – surat.
Nisar kylmak – bagyş etmeklik.
Nişe – näme üçin.
Nowha kylmak – gaty ses bilen aglamak.
Nugman – Ymam Agzam. Abu Hanypa Nugman ibn Sabyt. Ol
yslamdaky Hanafy mezhebini döredipdir.

Nusrat – kömek, ýardam.
Nuzul kylmak – aşak sallamak.

– O –

Ogan – Taňry, Hudaý.
Ok – ýardam ediji, Hudaýyň bir ady.
Oluk – şol.
Oluwmady – bolmady.
Onar – on.
Onulasy – on sanysy.
Otag – jaý, tam, çadyr.

– Ö –

Öküş – köp, kän, zyýat.
Öre turmak – ýeriňden turmak.

– P –

Palas – pes hilli egin-eşik, ýyrtyk geýim.
Paryg bolmak – boşamak, asuda bolmak.
Pazyl – bilim, ukyp, sahylyk, mähremlilik.
Pazyl kişi – bilimli adam.
Paýzy-nejat – halas bolmak.
Pereh – şatlyk.
Permanberdar – boýunegiji, buýruga boýun egen.
Peýki – habarçy, habar getiriji.
Peýweste – hemişe, mydama.
Pisat – erbetlik, bozgaklyk.
Pust – bir zadyň daşy, gabygy, deri, ham.
Pür-nur – nurdan doly.
Pynhan – gizlin, ýaşyryn.

Pyrak – aýrallyk, jyda düşmek.
Pyrkat – aýrallyk.

– R –

Raht – goş-golam, egin-eşik.
Rahyl – Ýusubýň ejesiniň ady.
Raý – oý-pikir.
Raz – syr, gizlinlik.
Razzak – Rysgal beriji.
Refgat – belentlik, beýiklik.
Reja – umyt, dileg.
Reja kylmak – umyt etmek.
Rejim – daşlanan.
Remz – syrly söz, üm bilen, gizlin.
Renç – zähmet, azap, dert.
Repbil-Gany – Hajatsyz, Hudaýyň bir ady.
Resalat – pygamberlik.
Reşit – dogry ýola düşen.
Risala – iberilen ýazgy.
Rişwet – para-peşgeş.
Roý – ýüz.
Rozy kylmak – bagyş etmek.
Röwza – otluk ýer, bagy-bossan.
Ruhul-Emin – ynamdar ruh, Jebraýyl perişdäniň lakamy.
Rujug kylmak – ýüz tutmak, ýüzlenmek.
Rum – Rim.
Ruzgär – döwür, zamana.
Ryhlat kylmak – ýola düşmek.

– S –

Sabry-jemil – sabyr-takatly.

Sadr – ýürek, gursak.
 Sadre-magani – ajaýyp many.
 Safy – päk, arassa.
 Sag (sagyr) – käse, jam.
 Sagynç – pikir, oý.
 Saht – berk, pugta.
 Sahyh – sagdyn, dogry, çyn.
 Sakf – üçek.
 Saky – şerap guýýan adam.
 Sakyt kylmak – bozmak, düşürmek.
 Salyh – ýagşyzada, päk göwünli.
 Samat – ýüz tutulýan, islenilýän Hudaý.
 Samyg – eşidiji, Hudaýyň bir ady.
 Sandal – agajyň ady.
 Sanyg – gurýan, döredýän ussa.
 Saýry – 1. Sowuk howa. 2. Başga dilli kişi.
 Sebgin – ýetmiş.
 Sena – wasp etmek, alkyş okamak.
 Serwer – ýolbaşçy, baştutan.
 Seýit – hojaýyn, jenap.
 Sähl – aňsat, ýeňil.
 Sähwi-melal – ýalňyşlygyň gam-gussasy.
 Säkin – hereketsiz, gymyldysyz.
 Sälík – din ýoluna eýeriji.
 Sijn – zyndan.
 Siňerlemek – gaharlanyp gygyrmak.
 Sipas – minnetdarlyk bildirmek, taryplamak.
 Sowap – dogry, dürs.
 Sowap görmek – dogry hasaplamak.
 Söýünmek – begenmek.
 Subhan – Päk, Hudaýyň bir ady.
 Suç – günä, ýazyk.

Sujut – dyza çöküp sežde etmek, mañlaýyňy ýere goýup togap etmeklik.

Sulh – parahatçylyk.

Sumga – ybadathana, hüjre.

Sung – ýaratma, döretme, amal, iş.

Sunmak – uzatmak.

Süsi – syýasat, haýbat, goşun.

Syddyk – dogruçyl, dost, ýoldaş.

Sydk – dogruçyllyk, päkýüreklilik.

Syýasat – haýbat, jezalandyrma.

Syzynmak – akyl ýetirmek, duýmak.

– Ş –

Şadman – hoşal, şat.

Şakir bolmak – şükür etmek.

Şaýysta – laýyk, mynasyp.

Şefagat – şepagat, ýardam.

Şerip – gadyrly, şöhratly.

Şerket – şäriklik.

Şermisar – utançly, müýnli.

Şäkir – şükür ediji.

Şikwe kylmak – şikaýat etmek.

Şitdet – gahar-gazap, kynçylyk.

Şowk – höwes, arzuw.

Şöwket – haýbat.

Şubban – ýaşlar, juwanlar, ýigitler.

Şükür-sipas kylmak – minnetdarlyk bildirip öwmek.

– T –

Tabu – ýan, gapdal.

Tabug – huzur, dergäh, gapy.

Tabug kylmak – huzuryna barmak.
 Tabygyn – 1. Tabyň bolanlar. 2. Muhammet Pygamberiň ýaranlaryny görenler.
 Tagat kylmak – ybadat, doga etmek.
 Tagjyl – howlukmaçlyk.
 Tagn – gyjالات, ýaňsy.
 Tahet olmak – taýýar edilmek.
 Takaty-tak – takatsyz, kyn hala düşen.
 Takryr – dilden beýan etmek, tassyklamak.
 Takyk kylmak – anyklamak.
 Talap kylmak – gözlemek.
 Tamug – dowzah.
 Taňlamak – geň görmek.
 Tanyk – şaýat.
 Tapu kylmak – ýalbarmak, hyzmat etmek.
 Taýpa – topar.
 Tazy at – arap at.
 Tebessum – ýylgarmak.
 Tebil – saz guraly, depregiň bir görnüşi.
 Tedbir – meýil, pikir.
 Tefekkur – pikirlenme, oýlanma.
 Teferruç – gyzykly.
 Tejhiz kylmak – kepen saramak.
 Tekrim – hormat.
 Tekru – çenli.
 Tekürmek – eltmek.
 Telbis – hile, mekirlilik.
 Terkinlemek – tiz, çalt.
 Teslim kylmak – tabşyrmak.
 Teşrif – hormatlamak, sarpa goýmak.
 Tähdit kylmak – gorkuzman, haýbat atmak.
 Täjil – tiz, howlukmaç.
 Täwil – düýş ýormak.

Towap – bir zadyň daşyndan aýlanma.
Towazyglyk – kiçi göwünlilik.
Towpyk – kömek, ýardam, üstünlik.
Tuluglamak – çykarmak.
Turbet – mazar.
Tümen – on müň.
Tün – gije.
Türpe – täze, ter.
Turunç – pyrtykala meňzeş miwe.
Tyfl – çaga, ýaş çaga.
Tyşra – daşary.

– U –

Uçgur (içgur) – içki guşak.
Ud – hoşboý ysly ösümligiň ady.
Ugynmak – huşuny ýitirmek.
Ujp kylmak – men-menlik etmek.
Ujyz – arzan.
Ujyzlyk – bolçulyk, arzanlyk.
Ukybet – jebir, sütem.
Ukytmak – çagyrmak.
Umanmak – umyt etmek.
Umar – islär.
Ummak – umyt etmek.
Ummy (Ümmi) – eje.
Uranly – söweşjeň, gaýratly.
Urýan – ýalaňaç.
Us – akyl, huş.
Usanmazlyk – gam-gussa batmazlyk.
Usy gitmek – çaşmak, özünden gitmek.
Usýan – topalaň, pitne.
Uş – şu.

Uýa – 1) Dogan, bir ene-atadan bolan, garyndaş. 2) Gyz dogan.
Uýluk – dyz.
Uýur – uklar.
Uzur – ötüňç.

– Ü –

Ügär imdi – arzuwlamak, islemek.
Üküş – kân, köp.
Üňiz – ýokary.
Üwer (üger) – islär, oýlanar.
Üýtmek – arpa höregi.

– W –

Wahy – Hudaý tarapyndan iberilen habar.
Waslat – gowuşmaklyk.
Wa-weýleta – gynanmak, ah çekmek.
Webal – günä, ýazyk.
Weda kylmak – hoşlaşmak.
We liken – emma, ýöne.
Wezir-hajyp – wezir-wekil.
Wezn – ölçeg.
Wysal – duşuşmak, gowuşmaklyk.

– Y –

Ybrat – 1) Öwüt-nesihat, görelde. 2) Geň galmaklyk.
Yglam kylmak – ýardam etmek.
Yhsan – ýagşylyk, haýyr.
Yhtyýat etmek – ätiýaç etmek, çekinmek.
Ykrar kylmak – boýun bolmak, razy bolmak.
Yna – agyr zähmet, ýadawlyk.

Yntykal kylmak – ýogalmak.
Yrmak – derýa.
Ysraýyl – Ýakup pygamberiň bir ady.
Yssyk kylmazlyk – kömek etmezlik.
Yzhar kylmak – äşgär etmek.
Yzzat – sylag, hormat.

— Ý —

Ýalawaç – sawçy, wekil, pygamber.
Ýañaklamak – şarpyk çalmak.
Ýañylmak – azaşmak, ýalňyşmak.
Ýarag kylmak – gyzyň şaý-sepini düzetmek.
Ýarendes – daňdan.
Ýarly – biçäre.
Ýarmak – pul birligi.
Ýary – kömek, ýardam.
Ýaryn – ertir.
Ýawlak – örän.
Ýawlak üwer – örän islemek.
Ýaýa kylmak – ýitirmek, jyda düşmek.
Ýaýan gelmek – ylgap gelmek.
Ýaýan olmak – pyýada ýöremek.
Ýaýlak – gizlin, ýaşyryn.
Ýazy – sähra, çöl, meýdan.
Ýeg – gowy, oňat, ýagşy.
Ýigit bolmak – ýaş bolmak.
Ýüksek – beýik, kaşan, owadan.
Ýygaç – agaç.
Ýyrak – daş.

Zagyp – güýçsüz, ejiz.
Zahyr – mälim, aýan, daşky görnüş.
Zahyt – namazhon, terkidünýä.
Zaryp – näzik, sypaýy.
Zebih – Ysmaýylyň ady.
Zehi – gözel, ajaýyp.
Zehi refgat – ajaýyp belentlik, ululyk.
Zehi ujp – örän tekepbir.
Zelalat – azaşmaklyk, ýalňyşmaklyk.
Zelil – pakyr, biçäre, hor-homsy.
Zenbil – sebet.
Zille – masgaraçylyk, peslik, hor-homsulyk.
Zira – çünki, sebäbi.
Zirek – ugurtapyjy, akylly.
Zulmat – garaňky, tümlük.
Züljelal – mertebeli, şan-şöhratly.
Zünnar – otparazlaryň, butparazlaryň guşagy.
Zynharlamak – ätiýaçly, hüsgär bolmak.

MAZMUNY

Kyssaýy Ýusup	9
<i>A.Nazarow</i> , Dürri-merjen seçen şahyr	222
Düşündirişler we çykgytlar	245
Sözlük	248

Aly

Kyssaýy Ýusup

**Tehredaktor S Abaýew
Çepeçilik redaktory A. Muhammedow
Sahabda A. Muhammedowyň çeken suraty
Korrektor D. Karapetowa**

Çap edilmäge rugsat edildi 25.11.2005 ý.

Ölçegi 60x84 $\frac{1}{16}$.

Çap kagyzy 17

Ofset kagyzy.

Ofset çap usuly.

Nusgasy sany 5 000

Bahasy ylalaşyk boýunça.

Sargyt № ...

A-20215

Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi,
744000, Aşgabat, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy şaýoly, 18.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy,
744004, Aşgabat, 1995-nji köçesi, 20

Türkmenistanyň Metbugat merkezinde çap edildi.